

ЛЬВІВЩИНА

Замок у Жовкві належить до споруд середньовіччя. Саме тому він такий вишуканий. Місцеві мешканці споконвіків займалися виготовленням вина, тому старослов'янська назва міста — Винники. У 1600 році володарем цієї винної провінції стає польський магнат, полководець Станіслав Жолкевський. Щоб увіковічити своє прізвище в історії, він називає місто Жовкою. Але не треба думати, що й назва міста, і сам замок — польські, адже батько Жолкевського, також Станіслав, виходець із галицької шляхти.

У 1594—1606 роках починається спорудження жовківського замку-фортеці. Магнат запросив працювати над спорудженням відомих архітекторів, зокрема Павла Щасливого, Павла Римлянина, Амброзія Прихильного, Петра Бебера.

За ходом будівництва наглядала дружина Жолкевського Регіна. Є свідчення, що в будівництві замку брав участь батько Богдана Хмель-

ницького, позаяк зафіксовано факт, що Регіна надала йому притулок.

У родини Жолкевських було троє дітей: Катерина, Софія та Іван. Зазвичай у ті часи найбільшу увагу звертали на виховання сина, якому мали дістатися всі володіння батька. Жолкевські виховували Івана суворо, привчали його любити і захищати землю, на якій народився.

Але татарські напади ставали все частішими. Потрібно було воювати (а Станіславу Жолкевському тоді вже було 73 (!) роки). Король не допомагав військом, тож доводилося формувати загони самотійно. Регіні допоміг давній друг Михайло Хмель, який із сином, майбутнім гетьманом України, також узяв участь у цьому поході.

Коли Регіна проводжала на війну коханого чоловіка й найдорожчого сина, то несподівано здійнялася страшна буря. Жінка відчула серцем, що природа подає лихий знак. І ще міцніше пригорнула й поцілувала обох. Як востаннє... Не дарма відчувала Регіна біду. Не повернувся вже її чоловік із війни, загинув

1620 року в битві під Цецорою. Під час цієї ж битви потрапив у полон син Іван, за його визволення турки вимагали 3 мільйони злотих. Не знала згорьована мати, де взяти такі гроші. Згадала, що, згідно з дозволом короля, жовківці карбували монети із зібраного в замку золота. Викупили Івана, але від ран і пережитого він не оговтався і незабаром помер. У 1624 році Регіна складає заповіт, у якому

маєтки передає жовківському храму-колегіату. Надалі замком опікується донька Софія.

Коли в замку мешкали Жолкевські, він мав квадратну форму. На подвір'ї був дитинець. По кутах височіли башти, декоровані золотими шоломами. В'їжджали в замок через розвідний міст. На в'їзній брамі був герб роду Жолкевських. Південне крило будівлі слугувало резиденцією для панів. І стіни, і підлога в замку були кам'яними.

Мабуть, цій фортифікаційній споруді не судилося, аби керував нею чоловік. Лише недовгий час володів спорудою син Софії Станіслав (загинув під час бою). Тож замок перейшов до доньки Софії Теофілії Собеської. Вона з родиною переїжджає з Золочева у Жовкву. Чоловік Теофілії, Якуб Собеський, 1646 року помирає. І тепер не лише справи замку, а й міста падають на плечі жінки. Мала двох синів: Яна (майбутнього короля Польщі) та Марка (загинув у битві під Батогом).

У 1661 році Софія помирає. Замок стає власністю Яна Собеського. Він докладає зусиль, щоб замок став гідним короля Польщі. Над капітальною реставрацією працюють італійські й французькі майстри. Замок-фортеця перетворюється на розкішний палац. Поряд із палацом він будує лазні для дружини-француженки Марії-Казимири. Ян посадив розкішний сад, модринову, каштанову й липову алеї. Ще однією новою спорудою став триповерховий мисливський палац.

Марія-Казимира після смерті чоловіка ділила маєток із трьома синами. Поділ супроводжувався постійними сварками. Королева виступила на сеймі з закликом не обирати жодного з синів королем. Перед тим, як замок перейшов у власність до старшого сина Якуба, у ньому мешкав Костянтин із дружиною Марією-Йосифою де Весель (залишившись удовою, вона ще два роки мешкала у Жовкві й виїхала). Останньою власницею з роду Собеських була жінка. Марія-Кароліна де Буйон, дочка Якуба, за період із 1738 до 1740 року зробила значний вклад у розвиток міста і зокрема замку. Перед смертю продала свої володіння представникам роду Радзивіллів.

Уже наприкінці XVII століття населення Жовкви складається переважно з євреїв. Тут був потужний центр єврейського друкарства.

Споруда почала занепадати за часів австрійської окупації. На той час замок переобладнали під адміністративні установи. А вже після Другої світової війни у ньому облаштували казарми. Згодом тут поселили офіцерів. І лише нещодавно людей виселили із замку, бо місцева влада надала їм житло. А замку відновили обличчя архітектурної пам'ятки.

Замок у Жовкві — це зразок смаку й розкоші...

Далі буде.

Підготувала
Євгена СЛОБОДЯНЮК

ЖОВКІВСЬКИЙ ЗАМОК

СЛОВО Просвіти

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ культури
Валентина ДАВИДЕНКО
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПІНА
279-49-47

Відділ листів
Людмила ІЛЬЄНКО
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovoprosvity.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових фотоформ на комбінаті "Преса України" у середу.
Зам. № 3301216

Наклад — 11700

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

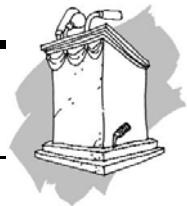
Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 6 місяців — 19,18 грн.

ЯКА КОАЛІЦІЯ?

Першою коаліційною ластівкою, яка «прилетіла» на українські простори перед Вербною неділею, було підписання протоколу про формування парламентської коаліції демократичних сил представниками БЮТ, «Нашої України» і СПУ. Автографи під протоколом про коаліційні наміри поставили: лідер БЮТ Юлія Тимошенко, головний соціаліст Олександр Мороз та голова політради «Нашої України» Роман Безсмертний. У підписаному протоколі зафіксовано, що сторони досягли згоди щодо структури коаліційної угоди, яка складатиметься з трьох розділів: програмних засад діяльності коаліції, регламенту діяльності коаліції, а також найделікатнішого, а водночас найскладнішого питання буття коаліції — розподілу сфер відповідальності між її учасниками.

У документі наголошується, що перед формуванням Кабінету Міністрів України коаліція вносить на розгляд парламенту засади внутрішньої і зовнішньої політики. Сторони також досягли згоди, що після підписання угоди про створення коаліції Верховна Рада повинна розглянути питання про формування керівних органів парламенту, забезпечення процедури внесення Президентом України кандидатури на посаду прем'єр-міністра й її затвердження Верховною Радою, затвердження сформованого коаліцією складу Кабінету Міністрів України, а також розгляд програми діяльності Кабінету Міністрів України.

Звичайно, що Юлія Тимошенко, яка отримала найбільше голосів на виборах, до протоколу додала пункт, у якому записано, що угода про коаліцію формується на основі принципів, передбачених у проекті меморандуму про створення коаліції демократичних сил. Якщо перекласти запис простою мовою, то це означає, що кандидатуру на посаду прем'єр-міністра пропонує та політична сила, яка у рамках коаліції на виборах отримала найбільше голосів. Але це уточнення не спо-

НАША ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕ НАШУ ГРУ

В Україні навіть наближення світлого Христового Воскресіння не зменшило політичних пристрастей, а відтак і баталій. Насамперед тому, що наступив відповідальний переговорний період — початок формування коаліцій політичних сил, які перемогли на парламентських виборах. Досі — понад два тижні — були лише заяви сил, які повинні увійти до коаліції. Почастішали висловлення претензій до партнерів.

добалося представникам партії «Наша Україна», і при «ратифікації» протоколу президією цієї партії він був схвалений із вилученням пункту про принципи визначення кандидатури прем'єр-міністра. І тепер вийшло так, що БЮТ і СПУ повністю схвалили протокол, а «Наша Україна» лише частково, що викликало здивування не тільки у партнерів по коаліції.

Політологи по-різному оцінили факт підписання протоколу про створення коаліції демократичних сил. Одні вважають, що це тільки формальний початок, точка відліку процесу створення коаліції. Інші твердять, що досить важко буде в парламенті поєднати економічні програми соціалістів і «Нашої України». Перші, наприклад, орієнтовані на збереження в державній власності великих підприємств, а другі є прихильниками ліберальної економічної політики. Усе частіше можемо зустрітися з думкою, що нестабільна поведінка блоку «Наша Україна» може привести до того, що соціалісти розпочнуть переговори з Віктором Януковичем і з комуністами. Така коаліція теоретично може мати 240 голосів і про-

вести розподіл парламентських і урядових портфелів. Кажу теоретично, бо на даний момент комуністи декларують свою опозиційність до всіх сил, які потрапляють до парламенту. Однак, виходячи із заяв Партії регіонів України (вони звертаються до усіх сил, які проходять до парламенту), може трапитися так, що за певних обставин ситуація зміниться. Активно сигнали до преси з цього приводу подає Тарас Чорновіл. А його колега Ігор Шкіря заявляє про сепаратні переговори потенційних учасників коаліції БЮТ—НУ—СПУ з регіонами.

Тому не дивно, що нині активно розкручується думка, що сприятливою для розвитку економіки України була б коаліція, що об'єднує Партію регіонів України і «Нашу Україну», оскільки з багатьох ключових економічних питань між представниками великого бізнесу, які є в обох партіях, значно менше протиріч, ніж між учасниками «помаранчевої коаліції».

На тлі заяв-компліментів дисонансними є заяви голови ради партії «Нашої України» Романа Безсмертного, який сказав, що ті пріо-

ритети, які Партія регіонів України поклала в основу своєї програми щодо федерального устрою, двомовності й позаблокового статусу держави, виключає можливість формування коаліції з цією партією. Однак є й інша правда: ще під час президентської кампанії Леонід Кравчук, захищаючи «гострі» висловлювання і гострі моменти в програмі Віктора Януковича, наголошував, що під час виборів обіцяється багато такого, що ніколи не буде виконане. На те, що «Регіони» в ім'я стабільності свого бізнесу відмовляться від постулатів, які в суспільстві викликають заперечення, сподівається й частина представників «Нашої України». Президент України не приховує, що ситуація була б стабільнішою, коли б у парламенті була стабільна коаліція, а не крихка з 243 голосами, яку можуть створити БЮТ, соціалісти й «Наша Україна». Виникає кардинальне для мільйонів українців питання: чи не загубиться при тому українська суть України? І хоча ми не є прямими учасниками нинішньої політичної гри, проте відчуємо її наслідки.

Відомо, що на прихід до влади в Україні Партії регіонів України з нетерпінням очікує керівництво Російської Федерації. І устами лі-

дера фракції ліберально-демократичної партії РФ Жириновського оприлюднює воно свої плани. За словами В. Жириновського (а сказав він це в Кремлі на зустрічі з президентом РФ Путіним), якщо Віктору Януковичу вдасться провести федеральну реформу, то відбудеться розпад України і входження її південних і східних регіонів до РФ. Тоді, твердить В. Жириновський, у РФ з'являться Одеський, Харківський, Дніпропетровський і Луганський округи. І хоча такі прогнози багато хто називає нісенітницями, проте цілеспрямоване відродження царських ритуалів у протоколі сучасної Росії змушує до подібних заяв Жириновського ставитися з відповідальністю. Для Росії входження в Україну «регіоналів» в органи влади вигідне також із огляду на внутрішню ситуацію РФ. Це дасть змогу Путіну заявляти, що кольорові революції вичерпали себе на просторі СНД, і перемагає ідея дружби з Росією.

Тому і російські аналітики, і російська преса переганяють один одного в демонстрації свого скептичного ставлення до української демократичної коаліції. І хоча з точки зору українських очікувань такий формат залишається вже традиційним меншим злом, однак будемо сподіватися, що плани московських стратегів проваляться і Україні вдасться сформувати коаліцію демократичних сил, яка забезпечить, окрім матеріального добробуту, український напрям розвитку української держави. Президент України на прес-конференції 12 квітня сказав, що він оптиміст, і ті політичні зміни, які нині відбуваються в державі, в тому числі з урахуванням політичних результатів виборів, — це унікальні зміни в новітній історії України. Підписання протоколу про формування коаліції демократичних сил Віктор Ющенко схвалює, однак йому більше до вподоби вироблення програми діяльності, а не кадрові питання. Про це він уже не вперше заявляє, спілкуючись із пресою.

● Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ

ВЗАЄМОЗВИНУВАННЯ

Лідер БЮТ Юлія Тимошенко під час своєї прес-конференції висловила впевненість, що лідери блоку «Наша Україна» переконали Президента Віктора Ющенка в потребі об'єднання з Партією регіонів.

«Певні члени блоку «Наша Україна» поінформували нас про те, що в цьому блоці на базі трьох людей — Еханурова, Порошенка і Мартиненка — створена й чітко закріплена концепція на об'єднання блоку «Наша Україна» з Партією регіонів», — заявила Тимошенко.

За її словами, вони переконали в цій стратегії Президента України і значну частину членів політради блоку.

Напередодні, тобто у понеділок, лідерка БЮТ зазначила, що саме Президент Віктор Ющенко повинен «узяти в свої руки» процес формування коаліції демократичних сил у парламенті. «Я за те, щоб завтра була підписана коаліційна угода і щоб ця коаліція дала людям надію, що щось у їхньому житті буде змінюватися».

Юлія Тимошенко вважає, що Блок «Наша Україна» повинен якнайшвидше взяти участь у формуванні коаліції і не затягувати цього процесу. «Інакше це буде відповідальність Президента і відповідальність «Нашої України» перед суспільством».

Вона вкотре наголосила, що розгортаються «могутні інформаційні й політичні технології, що

ЮЛІЯ ТИМОШЕНКО ПІДОЗРЮЄ «НАШУ УКРАЇНУ» У ПОГАНИХ НАМІРАХ

Ігор Жданов

створюють основу для об'єднання Блоку «Наша Україна» з Партією регіонів. Це стане зрадою, якої ми не пробачимо. Ми вважаємо, що створювати коаліцію з мафією — це зрада України».

Разом із тим, Блок Юлії Тимошенко наповнятиме на обранні лідера СПУ Олександра Мороза спікером Верховної Ради. «Ми твердо стоятимемо на тому, щоб головою ВР став Олександр Олександрович Мороз», — сказала Тимошенко у вівторок і відзначила, що ця ініціатива БЮТ ще не погоджена з Олександром Морозом, але підкреслила: «Я вважаю, що кандидатура Мороза є абсолютно логічною».

У вівторок у Києві одночасно відбулися дві важливі прес-конференції, присвячені долі майбутньої «помаранчевої коаліції». Юлія Тимошенко — лідерка БЮТ, та Ігор Жданов — член політради «Нашої України», ознайомили журналістів зі своїм баченням майбутнього коаліції зокрема і України загалом.

На запитання про те, які посади в такому разі залишаються «Нашій Україні», Тимошенко зазначила, що в «Нашої України» є посада Президента, місця в Кабміні і в інших органах виконавчої влади.

Вона пояснила, що розподіл влади між «Нашою Україною», яку представляє Ющенко, Блоком Тимошенко, який претендуватиме на посаду прем'єр-міністра, та СПУ, яка отримає посаду спікера, «унеможливить інтриги руйнування нашої демократичної коаліції».

На прес-конференції лідерка БЮТ запропонувала формувати майбутню демократичну коаліцію навколо двох програм — «Десять кроків назустріч людям» Віктора Ющенка і програми уряду Тимошенко.

Вона відзначила, що «потрібно не народжувати нових програм, а виконувати ті, які вже прийняті й відомі людям». Розмови про те, що спочатку необхідно створити прог-

раму діяльності коаліції і під цю програму розподіляти посади, є затягуванням часу.

А в цей же час в іншому приміщенні позицію «Нашої України» щодо коаліції оприлюднив Ігор Жданов. Принагідно він також прокоментував «невиправдані підозри» БЮТівців щодо намірів «НУ».

Перший заступник голови центрального виконавчого комітету «Нашої України» Ігор Жданов заявив, що його блок не веде жодних переговорів про створення коаліції з Партією регіонів.

«Є рішення блоку, ради партії формувати коаліцію винятково з трьох суб'єктів — «Нашої України», Блоку Юлії Тимошенко і Соцпартії України. Іншого формату ми не бачимо. Жодних переговорів із Партією регіонів не ведеться», — заявив він на прес-конференції у вівторок у Києві.

Коментуючи заяву Тимошенко про те, що, якщо не буде прийня-

тий весь протокол про порядок формування коаліції, включаючи шостий пункт, він автоматично буде денонсований, Жданов сказав: «Протокол для нас діє, крім шостого пункту».

«Для нас однозначно, що відповідно до цього протоколу ми зоб'язуємося створити коаліцію демократичних сил у Верховній Раді п'ятого скликання».

Відповідаючи на запитання про те, наскільки ймовірні дострокові вибори в парламент, якщо жодна зі сторін не піде на компроміс, Жданов сказав: «У мене більш оптимістичний погляд на створення коаліції. Я вважаю, що вона буде створена, але пророкувати усі варіанти необхідно».

Щодо позиції Тимошенко Жданов відзначив, що якщо вона хоче «помаранчеву коаліцію», то має працювати над програмою діяльності коаліції і протоколом із п'яти пунктів.

«Якщо вона хоче бути тільки прем'єром, то ніякої коаліції не буде», — заявив представник «Нашої України».

Він також повідомив, що у вівторок проходило засідання політради Блоку «Наша Україна», де узгоджуються позиції учасників блоку щодо протоколу про порядок формування коаліції демократичних сил.

● Володимир ПАВЛІВ
(за даними інформаційних агентств «Українська Правда» та PROUA.com)

ПРОТОКОЛИ УКРАЇНСЬКИХ «МУДРЕЦІВ» УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР—2006

ВЕРСІЯ

Синтез адміністративних і фінансових ресурсів формується в умовах тотальної присутності бізнесу у владі, а влади в бізнесі. За таких обставин система правових відносин у суспільстві підміняється корупційними зв'язками і є першим етапом формування мафіозно-кланової держави.

Отже, в умовах не правової держави й тотальної корупції синтез адміністративних і фінансових ресурсів — це фактор сталої дії, а не засоби одноразового застосування, як дехто наївно гадає.

Виникає запитання, чому таке поєднання маніпулятивних технологій, а також адміністративних і фінансових ресурсів застосовують політичні партії і блоки у виборчих перегонах. Такий набір специфічних інструментів продиктований ось чим: для того, аби подолати своїх суперників, потрібні адміністративні й фінансові ресурси. А для того, аби ошукати виборців, — маніпулятивні технології. Знову ж таки виникає запитання: а навіщо ж обманювати виборців? Річ у тім, що наміри й інтереси тих, хто обирається, не збігаються з інтересами самих виборців. Отже, їх потрібно ошукати, аби реалізувати власні інтереси.

Отже, маніпулятивні технології, а також адміністративні й фінансові ресурси — це три складники єдиного технологічного процесу із загарбання й утримання державної влади з подальшою трансформацією її через управління людьми й ресурсами у гроші, ну, а грошей — знову ж таки — у владу в режимі замкнутого циклу.

Аморальне й незаконне застосування маніпулятивних технологій, а також адміністративних і фінансових ресурсів надає несправедливі переваги одним громадянам усупереч інтересам інших, ставлячи їх у нерівні умови і порушуючи один із головних принципів демократії рівних можливостей для всіх через рівність перед законом.

Маніпуляція громадською свідомістю — одна з форм масового обману, і якщо вона поєднується з маніпулятивною підміною, то кваліфікується як шахрайство, що підлягає осуду й переслідується законом.

Отже, хочеться сподіватися, що вищий законодавчий орган держави ухвалить закон про зловживання довірою, аби захистити громадян України від неправомірних посягань на їхні конституційні права й покладе край такому ганебному явищу, як маніпуляція громадською свідомістю.

Якщо проаналізувати списки кандидатів у депутати Верховної Ради України від провідних політичних партій та блоків, що брали участь у виборчих перегонах, то можна виокремити чотири основні групи, які мають свої стратегічні завдання та певні функції.

Отже, першою іде група прикриття, до складу якої входять співаки, музиканти, спортсмени. Їхнє головне завдання — надати виборчій кампанії ефект політичного шоу, в якому зацікавленому виборцеві відводиться роль безкорисного фана. А також відволікати увагу й пом'якшувати негативні враження виборців від перебування в партійних списках одіозних або не зовсім привабливих персон.

Далі йде основна група, до складу якої входять політики й чиновники усіх часів, масштабів і рівнів, головне завдання яких полягає в тому, аби вказувати українському народу правильний шлях у світле майбутнє й вести його цією дорогою. Це саме ті люди, що наділені унікальним хистом думати одне, говорити друге, робити третє. І представлені вони в списках політичних партій і блоків здебільшого “птенцями гнізда Кучмина” й цим усе сказано.

А далі за основною іде не менш впливова група, до складу якої входять нові власники й економічні менеджери, що виростили в дріжджах кримінальної приватизації та тіньової економіки, головне завдання яких — підтримувати своїх політичних партнерів чим можуть. А можуть вони багато чого, володіючи достатньою кількістю еквіваленту з назвою гроші.

Між представниками названих груп існує тісний взаємозв'язок та активна взаємодія, яка проявляється в тому, що представники другої групи за підтримки партнерів із третьої трансформують свої політичні можливості в економічні результати. У свою чергу представники

Фото О. Литвиненка

третьої групи за сприяння колег із другої втілюють свої економічні можливості в політичні результати.

Звичайно ж, дуже прикро, що така надприбуткова справа, як *bisnes* від політики в юридичній практиці визначена таким негарним словом: корупція...

Ну, а далі в причіпному вагоні — челядь, родичі, родичі родичів, які не мають жодного стосунку до масштабної політичної діяльності, що давала б підстави претендувати на звання народного депутата України, але з якихось незрозумілих міркувань внесених саме до прохідної частини партійних списків.

Таким чином, списки кандидатів у депутати Верховної Ради України від провідних політичних партій і блоків побудовані за принципом троянського коня, де за привабливою зовнішністю прихована сумнівна суть, що в публічній політиці не припустимо і є однією з форм масового обману, який супроводжується маніпулятивною підміною.

Отже, так брутально порушується конституційне право громадян України — вільно обирати та бути обраними, — зафіксоване в статті 38 Конституції України.

Як бачимо, провідною силою на політичній арені України сьогодні є економічний і політичний менеджмент, а також прошарок нових власників сформованих у надрах тіньової економіки й політики, діяльність яких не вкладається в рамки існуючих нормативних систем, таких, як совість, мораль, закон, і в силу своєї асоціальної природи неспроможних, ні морально, ні психологічно, ні навіть інтелектуально будувати демократичну, соціальну, правову державу, як це задекларовано Конституцією України.

Ці люди сьогодні ідуть у владу з тим, аби продовжити епоху великого дерибану, започатковану колишнім президентом Леонідом Кучмою. І через різноманітні лобістські схеми, в яких задіяні свої люди з кабінетів і коридорів влади, а також маніпуляцію юридичними нормами й процедурами розкрадати державний бюджет. Через незаконну приватизацію і далі грабувати Український народ, понад вісімдесят відсотків якого нині перебуває за межею бідності.

Ці люди, керуючись принципами політичної доцільності, зроблять усе для того, аби Україна й надалі лишалася резервацією дешевої робочої сили і зоною тотальної бідності. Тому що бідні завжди залежні. А залежні — легко керовані.

Ці люди, керуючись принципами економічної доцільності, зроблять усе, щоб і далі контролювати кількість грошей у гаманцях громадян України і пильно стежитимуть за тим, аби ціна життя в нашій державі завжди була трішки нижчою від вартості похорону.

Отже, це саме ті люди, що звикли брати те, чого не клали, і жати те, чого не сіяли.

Тому, на нашу думку, їхній прихід до влади матиме негативні наслідки для українського суспільства й принесе у вищий законодавчий орган держави атмосферу напівкримінального бізнес-клубу, — це по-перше. По-друге, Верховна Рада України, обрана в такий спосіб, не матиме легітимності в очах українського суспільства. Потретьє, вищий законодавчий орган держави в такому складі не працюватиме на інтереси Українського народу. А отже, конфлікт між українським суспільством і новообраним законодавчим органом держави неминучий...

Таким чином волевиявлення українського народу, що має реалізуватися через незалежний, усвідомлений вибір, сьогодні повністю заблоковане. Масове застосування маніпулятивних технологій ставить під сумнів його усвідомленість, а незаконне використання адміністративних і фінансових ресурсів — його незалежність.

До того ж система юридичних норм і процедур українського виборчого права, яка визначає виборчу практику, всупереч статті 5 Конституції України навмисне технологічно вибудована так, що підводить українських виборців до єдиного можливого і “правильного” вибору “кота в мішку”. В такий спосіб воля й інтереси українських виборців підміняються волею і інтересами тих, хто обирається.

Отже, це дає всі підстави вважати, що вибори народних депутатів до Верховної Ради України були сфальсифіковані ще задовго до того, як розпочалися. І були для українського народу виборами без вибору.

Саме тому лише два відсотки українського законодавства відповідає європейським демократичним стандартам.

Саме тому формально легітимна публічна влада, бущімо обрана українським народом, антиукраїнська за своєю суттю.

Таким чином, формальний виборчий ритуал ціною у 517 мільйонів гривень під назвою волевиявлення українського народу, який покликаний закріпити заздалегідь визначені результати через фальсифікацію виборчого права в процесі його формування, просто фарс.

За таких обставин не важко передбачити, що вибори на сфальсифікованій правовій базі з незаконним застосуванням маніпулятивних технологій, а також адміністративних і фінансових ресурсів, обов'язково спровокують політичну кризу, яка неодмінно переросте в кризу системи влади.

Отже, для того, аби уникнути серйозних суспільних потрясінь, потрібно негайно реформувати виборчу систему України.

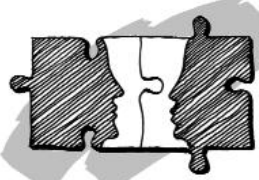
І в стислі терміни сформувати новий виборчий кодекс, в основу якого відповідно до статті п'ять Конституції України має бути покладена воля і інтереси українських виборців, тобто народу, а не різноманітних “дітей лейтенанта Шмідта”, який унеможливить будь-яке незаконне застосування маніпулятивних технологій, а також адміністративних і фінансових ресурсів.

На базі нового виборчого кодексу провести дострокові вибори, аби сформувати легітимну Верховну Раду України, а не зборище самозванців, що через незаконне й аморальне використання маніпулятивних технологій, а також адміністративних і фінансових ресурсів самі себе обирають і своє самообрання видають за волевиявлення українського народу.

І насамкінець: хочеться сподіватися, що в Україні скінчиться епоха бездомності духу й українці стануть нацією незалежних людей, а не шукачами хліба на вельможних дворах.

Пам'ятаймо, нам сотні років навіювали ідею, що всі дороги ведуть до Риму. І сотні років, стираючи українські черевики на римських дорогах, ми блукали чужими світами, аж доки кращий із нас не сказав нам — “в своїй хаті своя й правда, і сила, і воля”. Отже, маємо збудувати власний дім, власну державу і тільки в ній зможемо відчувати себе щасливими та бути самими собою.

Петро ВИГОВСЬКИЙ,
Пилип ВИГОВСЬКИЙ

СПЛАТИ ПОДАТКИ ВЧАСНО!

Сьогодні обслуговування платників податків відбувається в напрямку партнерства й зменшення втручання в їхню господарську діяльність. Це суттєво впливає на добровільну сплату податків серед переважної кількості платників.

Якими ж критеріями керуються податківці при відборі підприємств для перевірок? Яка відповідальність платників за порушення податкового законодавства? На ці та інші актуальні запитання нашого кореспондента відповідає Лариса Іванівна ДЗЮБЕНКО — заступник начальника ДПН у Печерському районі м. Києва.

— **Робота податкової пов'язана з проведенням перевірок щодо дотримання податкового законодавства. Розкажіть, будь ласка, які принципи сповідують податківці при відборі суб'єктів господарської діяльності для перевірок?**

— За останній рік підходи податківців до проведення перевірок істотно змінилися. Насамперед ці зміни торкнулися виконання завдань, поставлених Президентом України В. Ющенком у питанні налагодження партнерських відносин із бізнесом шляхом послаблення тиску на малий і середній бізнес, створення сприятливих умов для захисту чесних бізнесменів.

Тому основний акцент діяльності працівників відділу контролю-перевірочної роботи зосереджений на проведенні перевірок так званих ризикових платників податків, котрі активно “використовують” прогалини у податковому законодавстві для зменшення податкового зобов'язання. До цієї ка-

Стосунки між владою та бізнесом за останній рік радикально змінилися. Тепер вони мають характер взаємної зацікавленості та взаємної підтримки, про що свідчить рівень добровільної сплати коштів до бюджету, що має постійну тенденцію до зростання.

тегорії належать підприємства, які мають великі обсяги валових доходів, але сплачують незначні суми податку, підприємства, що декларують збитки, відсутність об'єкта оподаткування, відсутність фінансово-господарської діяльності.

Вирішальним показником при визначенні категорії суб'єктів господарської діяльності для проведення перевірки є рівень податкового навантаження за галузевим принципом, що є якісним показником діяльності підприємства щодо сплати платежів до бюджету.

Трапляються випадки, коли підприємства замість позбавлення збитковості вдаються до різних методів ухилення від виконання зобов'язань, аж до ліквідації самого підприємства з метою списання боргів, що необхідно під час проведення перевірки виявити та довести.

У ході контролю-перевірочної роботи податківці здійснюють моніторинг недотримання норм податкового законодавства та дійшли висновку, що переважно порушення податкового законодавства мають схожість.

— **Тобто існують відпрацьовані схеми “мінімізації” податків. Як податківці протидіють цьому негативному явищу?**

— Схеми “мінімізації” податків — це так звані приклади “інтелектуальних” злочинів; податківці їх

ретельно вивчають і більшість із них добре відомі. Однією з найтипівіших схем ухилення від сплати податків є придбання товарів за завищеними цінами, а реалізація при цьому — за заниженими цінами, у результаті при поданні декларації з податку на прибуток суб'єкт господарської діяльності декларує збитки, а з податку на додану вартість — заявляє суми до відшкодування.

Наприклад, минулого року в ході проведення документальної перевірки на підприємстві “А” було виявлено мінімізацію податків інших суб'єктів господарювання (замовників), які закуповували у цього підприємства товар за штучно завищеною ціною приблизно у 925 разів.

Інший приклад: група підприємств-мініматорів, що здійснювали посередницькі операції з купівлі-продажу права використання авторських прав на аудіовізуальні твори за відповідну винагороду, тобто платежі — роялті, за цінами нижче цін придбання. Частково вищезазначені права було отримано згідно з угодами, укладеними нерезидентами, зареєстрованими за кордоном.

Також популярними “хибами” є використання за рахунок експортних операцій, нульової ставки ПДВ або з співпраці з транзитними підприємствами. А деякі керівники підприємств настільки захопилися махінаціями, щоб ухилитися від сплати

податків, що навіть готові надати своїм фірмам “тавро” банкрута.

За результатами контролю-перевірочної роботи 2005 року порушникам податкового законодавства донараховано узгоджених податкових зобов'язань 427 млн. грн., причому за минулий рік додатково нарахованих податків — 357,2 млн. грн., що на 70,1 % перевищує показник минулого року.

— **Які заходи проводять фахівці інспекції, щоб упередити порушення податкового законодавства?**

— Для досягнення мети щодо сталого наповнення дохідної частини бюджету усіх рівнів, виконання положень, визначених Законом України “Про Державний бюджет України на 2006 рік”, а також зменшення кількості порушень і порушників податкового законодавства, особлива увага приділяється особистому прийому платників податків. Під час проведення ДПН у Печерському районі м. Києва семінарських занять, зустрічей, засідань “круглого столу” тощо із керівниками, бухгалтерами й трудовими колективами підприємств і організацій району, податківці роз'яснюють норми податкового законодавства та зміни до нього. Під час живого діалогу акцент надано типовим порушенням, що трапляються під час перевірок, у консультативному порядку надаються рекомендації щодо правильності ведення податкового та бухгалтерського обліку.

Якщо провести порівняльний аналіз сум сплачених податків при правильному веденні обліку й у випадку донарахованих сум, то на згадку спадає народна мудрість: скупий платить двічі.

Тому не слід “захоплюватися” тим процесом, що за собою тягне відповідальність.

ЗБАГАЧЕННЯ ШЛЯХОМ БАНКРУТСТВА. ЧИМ ЦЕ ЗАГРОЖУЄ?

На що здатен підприємець, аби не сплачувати податків? Виявляється, навіть на ліквідацію власного підприємства. Адже для бізнесу ризик невеликий — були б кошти, а потреби населення мають зручну “звичку” ніде не зникати. Для самого ж підприємця ризик відчутний. Статтями 218—221 Кримінального Кодексу України передбачена відповідальність за протиправні дії, пов'язані з визнанням юридичної особи банкрутом.

Шляхів отримання зиску від такої, здавалося б, неприємної справи, як банкрутство, існує декілька.

Поняття “фіктивне” банкрутство означає надання свідомо неправдивої офіційної заяви про фінансову неспроможність виконати зобов'язання кредиторів, зміст якої не відповідає реальному економічному стану господарського суб'єкта. Суспільна небезпека такого злочину полягає в порушенні встановленого законодавством порядку здійснення господарської діяльності, що може призвести до значних збитків та неможливості стягнення податкового боргу, пов'язаних із неплатоспроможністю суб'єктів господарської діяльності, яка юридично фіксується під час розгляду справ про банкрутство такого суб'єкта.

Штучне доведення до банкрутства — це навмисне вчинення дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредиторам.

Аби уникнути відповідальності під час проведення перевірок, недобросовісні підприємці змушені вдаватися до умисного приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передачі майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікації, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, що також тягне за собою кримінальну відповідальність.

Як же реагують на подібні правопорушення компетентні державні органи? Можна з упевненістю стверджувати, що до справи протидії штучному та “фіктивному” банкрутству залучені всі рівні податкової служби. На рівні ДПА України розроблені практичні рекомендації працівникам підрозділів податкової міліції щодо організації оперативних заходів зі скорочення податкової заборгованості, що виникає внаслідок скоєння злочину, передбаченого статтею 218 КК України. Наведені типові схеми й ознаки порушення законодавства, методичні рекомендації щодо отримання інформації покликані допомогти в проведенні перевірок для викриття незаконних дій посадових осіб.

Усебічне інформування громадськості з питань проведення заходів щодо недопущення фактів штучного та “фіктивного” банкрутства забезпечує необхідний рівень прозорості й носить упереджувальний характер. Так, працівники відділу зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації та масово-роз'яснювальної роботи ДПН у Печерському районі м. Києва широко обговорили актуальне питання на засіданні “круглого столу” з керівниками підприємств, під час зустрічей із трудовими колективами. Матеріали із цієї тематики розмістили в радіоефірі, на телебаченні, у газетах і журналах. Останні новини діяльності відділення податкової міліції ДПН у Печерському районі м. Києва можна знайти на офіційному веб-сайті ДПА у м. Києві.

● Матеріали надано відділом зв'язків із громадськістю, засобами масової інформації та масово-роз'яснювальної роботи ДПН у Печерському районі м. Києва

Проведення цього річної кампанії декларування доходів і майнового стану громадян за 2005 рік за традицією, не обійшлося без участі відомих в Україні людей. Нещодавно задекларувати минулорічні доходи до ДПН у Печер-

ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ ІЗ САМОВИЗНАЧЕННЯ...

ському районі м. Києва завітали популярні українські співачки Асія Ахат та Ані Лорак.

Приємно чути від Асії Ахат, що процедуру декларування доходів вона сприймає як вияв власного патріотизму, про який потрібно не лише “гарно й багато” говорити, а супроводжувати чесністю й принциповістю, що є своєрідним захистом державності.

Ані Лорак під час діалогу з керівництвом інспекції, податківцями й представниками ЗМІ від-

значила, що платники податків в усьому цивілізованому світі знають: сплатити податки — це означає гарантувати безпеку держави. “Громадянська позиція в суспільстві починається з самої людини, її свідомого ставлення до держави, українського народу, — підкреслила співачка, — а декларування доходів і вчасна сплата податків забезпечують соціальний захист громадян України, підвищують добробут кожної конкретної людини. Загальнові-

домо, що лише при правильній розстановці пріоритетів у свідомості кожного громадянина: коли спочатку — інтереси держави, а лише потім особисті, можливе реформування всього суспільства”.

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ПРИВАТНИХ НОТАРІУСІВ

Відповідно до Закону України “Про нотаріат”, приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої визначається за домовленістю між нотаріусом і громадянином або юридичною особою. Доходи приватного нотаріуса — це сума коштів, яку сплачує клієнт за вчинення нотаріальних дій і надання додаткових послуг правового характеру.

Із доходу приватного нотаріуса справляється податок із доходів фізичних осіб за ставками, встановленими Законом України від 22.05.2003 р. № 889-IV “Про податок з доходів фізичних осіб” (далі — Закон), який встановлює (п. 1.3 ст. 1), що доходом фізичних осіб із джерел на території України є будь-який дохід, нарахований

(виплачений) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду, в тому числі дохід від здійснення незалежної професійної діяльності (пп. “з” п. 1.3 ст. 1 Закону). Діяльність приватних нотаріусів належить до незалежної професійної діяльності, за умови, що вони не є найманими працівниками (п. 1.9 ст. 1 Закону).

Оскільки Законом не встановлено окремого порядку оподаткування доходів приватних нотаріусів, то їхні доходи, одержані від здійснення незалежної професійної діяльності, підлягають оподаткуванню на загальних підставах, а саме: податковим агентом, що їх виплачує, у джерела виплати за ставкою п. 7.1 ст. 7 Закону (13 % протягом 2004—2006 років). По-

датковий агент — це юридична особа (її філія, відділення, інший відокремлений підрозділ) або фізична особа чи представництво нерезидента — юридичної особи, які незалежно від їх організаційно-правового статусу й способу оподаткування іншими податками зобов'язані нараховувати, утримувати й сплачувати цей податок до бюджету від імені та за рахунок платника податку, вести податковий облік і подавати звітність податковим органам відповідно до закону, а також нести відповідальність за порушення норм цього Закону.

Якщо ж приватний нотаріус одержує доходи від осіб, які не є податковими агентами, тобто згідно з пп. 8.2.2 п. 8.2 ст. 8 Закону, — від не-

резидента або фізичної особи, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності, то приватний нотаріус повинен до 1 квітня року, наступного за звітним, подати річну податкову декларацію, де зазначити доходи, одержані від таких осіб (статті 8, 17, 18, 19 Закону). При цьому приватні нотаріуси, що одержують доходи не від податкових агентів, є особами, відповідальними за нарахування, утримання та сплату (перерахування) до бюджету податку з таких одержуваних ними доходів (статті 17, 20 Закону).

Якщо приватний нотаріус у своїй практиці застосовує працю найманих працівників, то він зобов'язаний виконувати всі функції, передбачені для податкового агента пунктом 1.15 статті 1 Закону щодо виплачуваних таким працівником доходів (заробітної плати) та виконувати інші норми Закону стосовно порядку утримання та сплати (перерахування) утриманого податку до бюджету, подання звітності за ф. ІДФ тощо.

«БУКВИЦЯ» – СВЯТО ДУШІ

III Всеукраїнська книжкова виставка-ярмарок у Дніпропетровську

Колись книга для багатьох наших співвітчизників була найкращим дарунком. Роль книги досить вагома в суспільстві, незважаючи на масовий електронний бум: наша молодь усе-таки читає твори не тільки зарубіжних, а й українських авторів. Це підтвердила й третя всеукраїнська книжкова виставка-ярмарок «Буквиця», що відбулася в Дніпропетровську з 6 до 8 квітня. Організатор виставки — експонент «Метеор» (генеральний директор Дмитро Слюсар, керівник виставки Олена Тітова).

З усієї України з'їхалися до Січеслава державні й приватні видавці (понад сто учасників), представники книготорговельних фірм, письменники, науковці, освітяни. Головна мета форуму: популяризація української книжки й підвищення культури читання серед населення південно-східного регіону України. Цю шляхетну мету підтримали такі видавництва, як «Преса України», «Артанія нова», «Балтія друк», «Знання», «Каравела», «Картографія», «Шкільний світ», «Юридична практика», «Початкова школа», рекордингова компанія «Атлантік» (Київ), «Навчальна книга — Богдан»,

(Тернопіль), «Літопис», «Видавництво Старого Лева» (Львів), «Дніпрокнига», «Білокижник» (Дніпропетровськ) та ін.

У межах виставки відбулися заходи дискусійного клубу на тему «Сучасна книга, — якою вона має бути?», конкурс на кращу українську книжку, творчі вечори й зустрічі відомих письменників і молодих авторів (Євгена Білоусова, Миколи Дмитренка, Мар'яни Савки, Маріанни Кияновської, Софійки Андрухович, Андрія Бондаря та ін.), автограф-сесії, презентації модних сучасних українських книг тощо. Дитячий письменник Євген Білоусов (окрім того, що очолював журі конкурсу на кращу українську книгу) провів творчі семінари для початкуючих і молодих літераторів: «Як народжується книга» та «Як стати письменником».

Книжковий форум — це свято душі. Разом із «Форумом видавців» у Львові, виставками в Харкові, Києві, Одесі, Полтаві дніпропетровська «Буквиця» розвінчує міф про непопулярність і нецікавість української книги. Непопулярною українську книгу роблять законодавці, чиновники,

які й досі не забезпечили їй цивілізованого існування й вагомішої ролі в державотворенні, у становленні високодуховної, культурної людини-гуманіста. Читачі чекають на справжнє відродження галузі книговидавництва, коли ошатна й змістовна рідномовна продукція заповнить український простір. Тоді відповідно збільшиться й кількість перекладів наших книг іншими мовами, зарубіжних — українською. Плекаймо ж рідну буквицю!

● **Микола ДМИТРЕНКО**, письменник, головний редактор часопису «Народознавство»

ГУМАНІТАРНУ АУРУ КРАЮ ПОТРІБНО ЗМІЦНЮВАТИ

Кіровоградська обласна організація ВУТ «Просвіта» намагається на теренах краю виступати як об'єднувальна, концентруюча сила. Під час виборчої кампанії, коли більшість активних, національно свідомих людей працювали для перемоги різних партій, і в їхніх рядах відчувалася певна роз'єднаність, обласна «Просвіта» всіляко підкреслювала: завдання перед нами стоять спільні й нам разом їх вирішувати. Саме в цьому ключі й була спрямована ініціатива провести в день народження Т. Г. Шевченка, символічний день єднання українства, збори просвітян і кандидатів у депутати місцевих рад різних рівнів. На зібрання завітали представники різних партій, яких об'єднує, у силу своїх фахових чи громадських зацікавлень, розвиток освіти, культури, збереження української мови та традицій, зміцнення національної свідомості й духовності.

У виступах учасників зібрання звучала велика тривога з приводу того стану гуманітарної аури, який нині маємо в обласному центрі: гральні автомати на кожному кроці, криклива реклама алкоголю й тютюну (часом безграмотна), всюдисущий шансон і музика відповідного гатунку разом із відсутністю обмежень для курців перетворюють місця відпочинку на місця випробування нервів і терпіння для людей середнього й старшого віку, а для молоді — на місця розтління й душевного спустошення. Зникають із міських вулиць книгарні, уже немає жодного магазину спеціалізованої книги, «Букініста».

Така ситуація склалася в останні роки, коли депутатами рад різних рівнів здебільшого ставали люди, серед пріоритетів яких переважували гроші та збагачення. Прийшов час змінювати такий стан речей. Пропорційна система виборів, яка показала потребу присутності порядних і авторитетних людей хоча б у перших рядах партійних десятків, дає надію, що майбутні ради мають шанс сформувати у своїх рядах лобі зміцнення гуманітарної аури краю.

Уже сьогодні є низка проектів, які, за умови певної уваги влади, можна було б втілювати в життя: Кіровоградщина — одна з небагатьох областей, де немає краєзнавчого альманаху, так само як і під-

ручник із місцевого краєзнавства вже не перший рік готується у нас на громадських засадах, хто і на які кошти видаватиме його, невідомо. Фактично підготовлена до друку хрестоматія літератури рідного краю, яка чекає свого видавця й відповідних коштів. Рівень деяких приватних колекцій етнографічного матеріалу (зокрема колекціонера старожитностей Олександра Малюка, кандидата мистецтвознавства Олександра Босого) дозволяє говорити не лише про можливість, а й про необхідність відкриття у Кіровограді етнографічного музею, який з часом міг би стати прибутковою інституцією.

Наше місто має чимало не лише історичних, а й сучасних мистецьких надбань, які потрібно берегти й примножувати. З яким бо-лем говорив керівник муніципального хору, заслужений діяч мистецтв Юрій Любич про вимушену необхідність зібрати злиденні копійки, аби забезпечити участь колективу в фестивалях, де він високою виконавською майстерністю прославляє рідне місто. А міська влада натомість ігнорує можливість спорудження Будинку хорового мистецтва, який би цілком міг стати реальністю. Юрій Любич також наголосив на небезпеці заміни традиційного гармонійного музичного мистецтва на модернові, так звані сучасні ритми, які руйнують свідомість

молоді, ведуть до обмеження її творчих можливостей. А відомий у місті хоровий колектив запрошують виступати тільки в одну міську школу — 30-ту...

Немає в обласному центрі й Українського дому, який міг би стати притулком для активістів національно-патріотичних організацій, місцем проведення різноманітних заходів, зустрічей і презентацій українських книг, аудіо- та відеопродукції.

Якщо говорити про освіту, то, на думку начальника Кіровоградського районного відділу освіти Віталія Кваші, постійний загрозливий матеріальний стан учительства, масштабне застосування щодо нього адмінресурсу призвели до того, що вчитель став залежним психологічно, утратив внутрішню свободу, а отже, не може виховувати вільну особистість. І тут необхідні радикальні зміни, інакше ми втрачати покоління за поколінням.

Ішлося на зібранні й про наше фізичне здоров'я (Віктор Погрібний). Низька якість питної води, відсутність карти виходу на поверхню газів радону, руйнування заповідних місць — це тільки деякі з екологічних проблем, які вимагають негайного вирішення.

І все ж більшість промовців схилилися до того, що яким би не був склад рад, а без постійного контролю та втручання громадськості не обійтися.

Зібрання не було даремним випусканням пари, це засвідчив уже той факт, що через тиждень-два після нього керівник одного з великих підприємств Кіровограда виявив ініціативу профінансувати видання хрестоматії літератури рідного краю.

Хочеться вірити, що й ті проекти, про які йшлося, зможуть бути втілені: депутатами обласної ради на Кіровоградщині (від партій «НСНУ» та БЮТ) стало востаннє просвітян, які, виступаючи з обдуманими, підготовленими й професійно вивіреними пропозиціями, знайдуть підтримку серед своїх колег.

● **Світлана ОРЕЛ**, м. Кіровоград

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

**Президентіві України
Прем'єр-міністру України,
голови Дніпропетровської,
облдержадміністрації
голови міської ради
Дніпропетровська,
Секретаріату
Дніпропетровської
єпархії УПЦ МП**

ЗВЕРНЕННЯ

Громадськості Дніпропетровська звертається до вас із надією, що нас почують і не допустять встановлення в Дніпропетровську пам'ятника російській цариці Єкатерині II під машкарою Св. Катерини.

Ініціатором цього, за своєю суттю політичного антиукраїнського заходу не вперше виступає Дніпропетровська єпархія УПЦ МП в особі архієпископа Іринія.

Місцева інтелігенція і українська громадськість звертають вашу увагу на той загальновідомий історичний факт, що місто свого часу було назване не на честь Св. Катерини, як це намагаються «довести» проросійські імперські кола, а саме на честь російської імператриці Єкатерини II. Історичні джерела також свідчать, що коли на початку ХХ століття у нашому місті дворянство встановило пам'ятник на честь імператриці, вірогідно називали її святою, незважаючи на розпнуту поведінку. В історії Єкатерина II відома як душителька свободи українського народу, саме за її наказом була зруйнована Запорозька Січ, козацькі землі роздані її фаворитам, а вільне доти населення закріпачене. Мабуть, духовні пастирі Московського Патріархату вирішили, що в людей коротка пам'ять і можна переробити історію на свій кшталт на догоду прибічникам давно вже не існуючої імперії.

Якщо спочатку керівники патріархату заявляли, що статую встановлять на будинку або ж на підв'язі єпархії, то тепер вони вже говорять про встановлення її перед огорожею резиденції архієпископа, тобто в центрі міста, крім того пропонують назвати цю площу на честь Св. Катерини. Як аргументують, це повинно позитивно вплинути на виховання молоді!

Звертаємо також вашу увагу на те, що відкриття пам'ятника планується на квітень 2006 року, що збігається з датою народження імператриці Єкатерини II та 210-ю річницею її смерті. До речі, Св. Катерину за святами вшановують 7 грудня.

Ми категорично протестуємо проти встановлення у Дніпропетровську статуї Єкатерини II чи Св. Катерини, оскільки наступним кроком промосковських антиукраїнських сил може стати пропозиція «відновити історичну справедливість» і повернути місту назву Єкатеринослав.

Хочемо нагадати керівникам московської патріархії, що вони порушують канони православ'я, адже встановлювати скульптури святих — у традиціях католицизму, але ніяк не Православної Церкви.

Сподіваємося, що світська влада й духовні пастирі прислухаються

до цього звернення і не будуть своїми діями сіяти розбрат у суспільстві й шкодити відродженню української духовності й культури.

На підтримку Звернення голоси подає:

ВАЛЕРІЙ КОВТУНЕНКО, народний артист України, кандидат мистецтвознавства, лауреат премії ім. Д. Яворницького, член НСПУ;

ГРИГОРІЙ ГУСЕЙНОВ, головний редактор журналу «Кур'єр Кривбасу», член НСПУ, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка 2006 року;

ІВАН ШУЛИК, голова Дніпропетровської обласної організації УНП;

ІВАН ШВЕЦЬ, голова Дніпропетровської обласної організації ВО «Свобода»;

МИКОЛА КОВАЛЕНКО, голова Дніпропетровської обласної організації Української республіканської партії;

ЮРІЙ МИЦИК, доктор історичних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

ГАННА ШВИДЬКО, доктор історичних наук, професор НГУ, заслужений діяч науки і техніки України;

ВОЛОДИМИР ЗАРЕМБА, голова Дніпропетровської обласної організації Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Шевченка, член НСПУ;

ЛЕСЯ СТЕПОВИЧКА, голова Дніпропетровської обласної організації НСПУ;

ЛІДІЯ КУШКОВА, народна артистка України, лауреат премії ім. М. Заньковецької;

КЛАВДІЯ ФРОЛОВА, доктор філологічних наук, професор, член НСПУ;

ВОЛОДИМИР БУРЯК, доктор філологічних наук, професор ДНУ;

МИХАЙЛО МЕЛЬНИК, народний артист України, лауреат премії ім. Л. Курбаса, керівник театру «Крик»;

МИКОЛА ЧАБАН, краєзнавець, лауреат премії ім. Д. Яворницького, журналіст;

НАТАЛЯ СТАРЮК, заслужений журналіст України, кавалер ордена княгині Ольги III ступеня;

ЛІДІЯ ВОРИНА, заслужений працівник культури України, керівник ансамблю бандуристок «Чарівниця»;

МИКОЛА ДОЛГОВ, кандидат філологічних наук;

ТАІСА КОВАЛЬЧУК, журналіст, головний редактор художнього мовлення обласного радіо;

ІРИНА ГОЛУБ, заслужений працівник культури України, завідувачка краєзнавчого відділу ДЮНБ;

ІГОР КОЧЕРГІН, кандидат історичних наук, доцент НГУ;

ВОЛОДИМИР ЄФИМОВ, кандидат технічних наук, член Національної спілки журналістів України;

МИКОЛА НЕРОЩИН, почесний залізничник України;

ГРИГОРІЙ ІВАЩЕНКО, історик, художник-графік, культуролог;

АНАТОЛІЙ ЯЛОВИЙ, шевченкознавець, полковник авіації у відставці

КНИГОЗБІРНІ ДОПОМІГ ЮВІЛЕЙ КАМЕНЯРА

ВІДБУДОВА БІБЛІОТЕКИ

На завершення реконструкції Кримської республіканської бібліотеки імені І. Франка з держбюджету виділили довгоочікувані 19 млн. грн.

Нині на довгобуді п'ятнадцятирічної давності завершують оздоблення приміщень, підводять комунікації. Три поверхи нового унікального комплексу з комфортними залами й холами, швидкісним наданням найрізноманітніших інформаційних послуг і безплатним Інтернетом віддадуть читачам. У п'ятиповерховому блоці розташують сховище з майже мільйонним книжково-журнальним фондом, яке обладнають підйомни-

ками й автоматизацією. Кардинально вдосконалять і старе приміщення бібліотеки, яке перетворять на потужний інформаційний центр, фінансований багатьма іноземними фондами й посольством США. Завезуть найсучасніше устаткування і здадуть повністю оновлене та обладнане за найсучаснішими технологіями приміщення книгозбірні до серпня, коли відзначатимемо 150-літній ювілей письменника, чийм іменем названо найбагатшу на півострові бібліотеку — надійну провідницю в Країну знань.

● **Віктор ХОМЕНКО**, Крим

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Закінчення. Початок на с. 5

Людина має в середньому п'ятиразовий резерв потужності. Навіть коли клітина “захворіє” (недуга первинно проявляється саме в клітинах), якщо створити їй нормальні умови, за певний час вона оновить свої структури й одужає. Детренованість — найважливіша причина патології клітини.

Тепер більшість людей прямує до здоров'я від хвороби. Причиною хворобливого стану багато людей вважає погоду. Але вона впливає тільки на незагартованих людей. Я погодних перепадів до 80 років не відчував. Найшкідливішим для людини є переїдання, брак сиров'язі. А ще детренованість серця, легенів, суглобів. Причиною діабету й ожиріння (порушення обміну речовин) є передусім неправильне харчування і детренованість. “Увінчують” перелік різних захворювань — інфаркт, інсульт і найстрашніше — серцево-легенева недостатність (від неї і вмирають). Для лікування цих хвороб треба жити надгодов і споживати сирі овочі й фрукти, не закутуватися, багато й швидко рухатися, спати, скільки хочеться (але не менш як сім годин). Природні захисні сили організму великі.

Голодування. Як лікувальний метод, воно має сенс тільки тоді, коли подальше харчування людини буде стриманим. А найпростіший спосіб схуднути — несмачно готувати. На жаль, сіль — один із способів зробити погану їжу смачною. Навіть сирі овочі, якщо посолити, можна їсти й без олії. Та краще споживати їх без солі. Сіль спричинює розвиток гіпертонії та склероз. Добра потреба солі 2—4 грами, а люди вживають по 10—20.

Вітаміни. Одержують їх, споживаючи свіжі фрукти й овочі. Наймінімальніша доза фруктів та овочів — 300 грамів щодня. Гадаю, потрібно — 500. Ще краще — кілограм. Прашури з'їдали два-три кілограми. Заміна сирих овочів і фруктів вареними — нерівнозначна. Краще вживати квашену і свіжу капусту, моркву, цибулю, салат.

Жири. Вони не так шкідливі, як підступні. Мають надто багато калорій — дев'ять на один грам. Твердження, що жири вкрай потрібні, — міф. Можна не вживати ані масла, ані сала, і навіть тоді в організм потрапить мінімальна кількість жирів. Вони є в молочці, м'ясі, навіть у хлібі, і цього досить. Рослинні жири нібито не сприяють розвитку атеросклерозу, але й ними не варто захоплюватися.

Щодо білків. Їх теж не треба надуживати. Людям малорухливим і похилого віку молока й трохи м'яса (грамів 50—70) — цілком достатньо.

Вуглеводи. Тут порада проста: їсти менше солодкого, інакше нормальну вагу зберегти важко. Доведеться стримуватись, адже один грам цукру дорівнює чотирьом калоріям.

Про воду. Пити треба багато.

КОРОТКО ПРО МОЄ ХАРЧУВАННЯ

Напружене життя починається зранку, тому й сніданок великий, грубий і некалорійний: 300—500 грамів свіжих овочів або капусти (свіжої чи квашеної), двійко яєць чи дві картоплини і кави з молоком.

Обід нерегулярний. Першу й другу страви — без хліба, без жирів, мінімум м'яса. Кефір, чай або сік — це на третє. Вечеря — чай з медом або з цукром уприкуску, сир, трохи ковбаси. Фрукти — за сезоном. За день за об'ємом набирається багато, а за калоріями — у межах витрат. Знайте, що маса тіла зростає в період великих нервових перенапружень.

Щодо сну. Якщо людина без снодійного добре спить, — з її нервами все гаразд. Перша порада. На сні не треба заощаджувати час — у середньому бажано спати по вісім годин. Друга порада. Не лякайтеся безсоння. Великої шкоди від однієї безсонної ночі

не буде. Надвечір накопичиться дводенна втома і вас здолає сон, але вечір треба звільнити для відпочинку. Якщо “погані” ночі йдуть одна за одною, вдайтеся до снодійного, однак контролюйте, щоб це не стало звичкою. А тим часом знайте: це серйозне застереження щодо розпорядку життя. Необхідно “випасти” з нього на кілька днів, щоб облишити снодійне. А розрахунок тут такий: не відрегулюєш свого життя — втратиш усе. Один із контрольних пунктів здоров'я — це сон.

СЬОГОДЕННЯ І ГЛОБАЛІСТИКА

Чи можна передбачити майбутнє людства? І так, і ні. Головне питання: як виникла складність світу? Від Бога? Мій матеріалізм довгий час цього не міг прийняти. У диво не вірив. Та років п'ять тому познайомився з ідеями самоорганізації Нобелівського лауреата Іллі Пригожина й багато питань з'ясував.

Я кажу: Бога немає, але він існує. І виступаю за релігію, тому що без неї не буде моралі. А без моралі не може бути капіталізму. Без моралі міг бути тільки соціалізм. Тому що там була інша ідея — колективу, колективної відповідальності, колективного контролю. У вільному ж суспільстві цією керівною силою може бути тільки мораль. А мораль без заповідей неможлива, адже відчуття свободи обов'язково кидає людину в різні боки, часто — до шкідливих потреб. Тож потрібна віра в те, що Бог є, що Він усе бачить, що може покарати чи довести, що Він незалежний і вищий суддя.

А тепер розглянемо динаміку окремих показників останнього століття. Кількість населення на Землі зросла в 3,7 раза. Показники економіки — у 40 разів. “Зелена революція” підняла врожайність утричі. Усі колонії отримали незалежність. Демократія майже всюди. Є гіркий, але корисний досвід історії: дві світові війни, фашизм, соціалізм, ГУЛАГ і Освенцим.

Збільшується населення. Та є втішні ознаки. У зв'язку з визріванням цивілізації темпи зростання людності загальмувалися порівняно з 60-ми роками (минулого століття. — *Ред.*) майже вдвічі. З'явилася впевненість, що років через 50—70 кількість населення планети стабілізується на рівні 9—11 мільярдів. Це багато, але ще посилено для природи. На швидку зміну життя у планетарному масштабі сподіватися не доводиться — люди не ангели. Але визрівання триватиме: бідні країни перейдуть у середні, а середні підтягнуться до багатих.

Ядерної війни, здається, не буде. Загальні зв'язки між взаємним впливом людськими закладено великими релігіями. А це — компроміси.

Ви запитуєте, чи можу я намалювати сценарій майбутнього людства? Якщо коротко, він, на мій погляд, може бути таким. Буде продовжуватись зростання економіки високорозвинених країн, але без істотного збільшення матеріальних і енергетичних затрат. Ідеологія в цих країнах не зазнає великих змін. Тут уже пробували і “праве”, й “ліве” і збалансували міру соціальної допомоги слабким і безпорадним так, щоб і на совість суспільства не тиснути, і трудящих не детренувати. Ці розвинені країни доведуть своє природне середовище до хорошого рівня. Але чекати від них великої допомоги слабозрозвинутим країнам не слід — не дозволить вроджений егоїзм, біологія.

Усі інші країни будуть іти за лідерами. Однак швидкий прогрес неможливий. Культура й демократія дозрівають від покоління до покоління довго — десятиліттями. Усе залежить від економіки. Саме вона робить ставку на освіченість. А та впливає на інтелект, духовність.

Підготувала
Таїса МОСТОВА

ДОБРА ПОРАДА

Найсприятливіша пора “схопити” хронічну втому — осінь. А страждають на неї зазвичай люди віком від двадцяти восьми до сорока п'яти років. Ті, хто постійно “горить” на роботі. На Заході цю хворобу також називають “синдромом менеджерів”, які в гонитві за кар'єрним зростанням і грошима не беруть свого організму і працюють щодня по 16 годин і більше. Тоді й з'являється підвищена втома, яка потім стає хронічною. Завідувач кафедри клінічної імунології та алергології Національного медичного університету Георгій Дранник називає те, що передусім синдрому хронічної втоми, “третім станом” — ні здоров'я, ні хвороба. Тоді й з'являється втрата сну, втома через недосягання, зниження працездатності, загальмованість у діях, немотивована тривога, швидка зміна настрою та часті депресії.

Професор каже, що в людей навіть підвищується температура. Це зона ризику, коли в людини ослаблений імунітет і на неї чатують інфекційні захворювання, передусім РВЗ та грип.

Найчастіше синдром спостерігається у компаніях із жорсткими вимогами до підлеглих, якщо керівник — диктатор. Передують хронічній втомі й інфекційні захворювання або нервові виснаження. Те, що немало українців страждають на неї, на думку медиків, не дивно. Адже не всі можуть пристосуватися до соціальної та економічної нестабільності. Дасться взнаки й погана екологія. 1989 року

група вчених із Центру клінічної імунології обстежила близько тисячі киян, які протягом трьох років не виїжджали з міста після аварії на Чорнобильській атомній електростанції, і півроку не були на лікарняному. Коли почали аналізувати дані, виявилось, що 70 % цих практично здорових людей мали дуже схожі скарги. Після додаткового обстеження виявилось, що в більшості пацієнтів була порушена імун-

СЛУХАЙТЕ ЧАЙКОВСЬКОГО І ЗАБУДЬТЕ ПРО ВТОМУ

**Перенавантаження і суворий поря-
док на роботі безслідно не минають.
Нині, за даними Американського націо-
нального інституту проблем здоров'я і
професійної безпеки, понад сорок
мільйонів людей в усьому світі хворі-
ють на клінічну форму синдрому хро-
нічної втоми. Цей синдром іще називають “чумою ХХІ століття”.**

на функція. Тоді вчені називали це підвищеною втомою, яка згодом стає хронічною.

В Україні службу клінічної імунології, яка опікується також і синдромом хронічної втоми, створено лише сім років тому, а відповідного інституту й досі немає. Тоді як у Сполучених Штатах він існує вже понад півстоліття. У нас, правда, вже є обласні центри з амбулаторіями, а інколи й зі стаціонаром. Проте пересічні люди поки що не знають про цю хворобу і йдуть до тих спеціалістів, які, як їм здається, можуть їх вилікувати: терапевта, інфекціоніста, дерматолога чи невропатолога. Насправді в усьому світі цей

синдром лікують клінічні імунологи.

Краще не хворіти, щоб потім не лікуватися. Тож найпростіший спосіб не загубитися в гонитві за виживання — не напружуватися. Фахівці радять частіше прислуховуватися до свого організму. Треба вміти вчасно сказати собі “стоп”, вважає Георгій Дранник, узяти тайм-аут на кілька днів і вести нормальний здоровий спосіб життя. Професор також каже, що в кожній людині обов'язково повинна бути культурна програма. Адже це позитивні емоції, які знімають стрес. А найкращим антидепресантом він вважає кохання.

Кохання — це чудово, проте не завадити правильно спланувати свій час. Спати не менше восьми годин з відкритою квартиркою, перед сном випити склянку молока з медом чи м'ятого чаю. А годинна прогулянка на свіжому повітрі — природне

шеплення від стресу. Лікарі також радять приймати ввечері теплі ванни з морською сіллю чи ромашкою, а зранку — контрастний душ. Не дасть впасти в депресію спілкування з домашньою тваринкою. Не завадить і арт-терапія. Причому бай-дуже, про хороше чи про погане життя складати вірші. Якщо і це не допомагає зняти напруження, уявіть себе оперним співаком або послушайте Чайковського. До речі, сюїта “Пер Гюнт” Гріга нормалізує сон, а “Весільний марш” Мендельсона покращує серцеву діяльність.

• **Вікторія ПАДАЛКО**

МЕЦЕНАТИ

Ніби й далеко ми відійшли в часі від старовинної Спарти з жорстоким її законом — убивати немовлят, які народилися не зовсім здоровими. Але й до справжнього гуманізму нам іще далеко. Статистичне управління не дуже охоче видає дані — скільки дітей відстають у ментальному розвитку, а тому змушені жити в закритих інтернатах, де умови далеко не завжди відповідають європейським нормам.

Але не так давно вітер благодатних змін торкнувся і дитбудинку селища міського типу Чинадієве на Закарпатті: молоді здорові українці приїхали з подарунками — іграшками і, головне, — спортивним причандаллям, щоб фізкультура і спорт внесли радість у життя маленьких вихованців. А днями в столичному дитсадку № 801 ті самі молоді люди, об'єднані у Всеукраїнський благодійний фонд прогресивного спорту на підтримку здорового способу життя, влаштували спортивне свято з призами й подарунками. Близько ста київських дітей, яких лікарі називають ментально відсталими, жваво й радісно брали участь у конкурсах, виявляючи спортивну кмітливість.

ВЕСЕЛІ СТАРТИ

Отже, молодий фонд, який очолив чемпіон України з бодібілдингу Сергій Бобчук, почасті перебирає на себе ті проблеми, яким не може дати ладу держава. У той час, як столиця стогне від непосильного тягаря реклами тютюнових виробів і алкогольних напоїв, а з телеекранів суцільним потоком летить кривава каламуть детективів і бойовиків, спортсмени конкретними справами пропагують здоровий спосіб життя.

Той, хто пізнав радість від занять на стадіоні чи у спортзалі, хто знає, яке це щастя — дихати на повні груди свіжим повітрям і бути володарем кожного свого поруху, прагне відновлювати і реконструювати, а де можна — будувати нові спортивно-оздоровчі комплекси. І дедалі більше молодих людей долучаються до заходів благодійного фонду, щоб сприяти престижу здорового меценатства і зрештою повернути славу українському спорту. На нашій пам'яті, як у дитячих спортивних школах тренери відшукували таланти для олімпійського резерву, радіючи, що виростає молоде здорове покоління.

Нині ж студенти Національного університету культу-

ри і мистецтв складають спортивний крос по кучугурах над високовольтним кабелем, прокладеним у бік бульвару Лесі Українки. А зовсім поряд, просто на колишньому стадіоні, з'явилося багатоповерхове кам'яне гето...

Тому так серйозно сприяють починання спортсменів-меценатів, які прагнуть відкрити змагання “Веселі старты”, “Мама, тато і я — спортивна сім'я”. Молоді люди думають про пільгові абонементи для малозабезпечених верств населення в ті спортивні зали, котрі зуміли захистити свої підвальчики від зазіхань торговців алкогольними напоями.

“Здоров'я — скарб кожного громадянина, стратегічний ресурс держави, запорука розвитку міжнародної спільноти в цілому”, — записано в статуті молодого благодійного фонду.

Віриться, що ці добрі починання пустять глибоке розгалужене коріння, а кроною того дерева стане вже нинішня малеча.

• **Ганна КОЗАЧЕНКО**,
член правління
Українського фонду
культури

БІОКІБЕРНЕТИКА ПІДКАЗУЄ

“Майбутнє століття очевидно, стане періодом широкого використання психології і як науки, і як практичної служби — на зразок медичної. Чому? Тому що повністю “пустити” психіку людини напризволяще, мабуть, не можна. Я це говорю не тільки як медик, а й як кібернетик. Психологи будуть керувати вихованням дітей і дорослих, добирати робочі колективи, визначати міру праці, впливати на рівень душевного комфорту громадян. І ще: навряд чи можна розраховувати на те, щоб зробити всіх людей хорошими. Та соціальні психологи мають запропонувати й змінити систему освіти й виховання дітей і дорослих.

Або ось таке твердження. Учені свідчать, а практика доводить: існує біологічна потреба у приватній власності. Особистій, звичайно. А як же бути з колективною? Вона не біологічна. На ній базуються надії тільки соціалістів. До того ж, ні багатство нації, ні духовність ніколи не виростили на ґрунті колективного жебрацтва — така істина. Бідні люди ніколи не бувають щасливими.

А далі роздуми ще сумніші. Тоді й гадаєш: може, треба спершу злякатися, щоб почати діяти?

Запитуєте, яким буде середовище в найближчі десятиліття? Кінцевої моделі не бачу, але навіть приблизне передбачення оптимізму не додає. Людство живе сьогоднішнім днем, не має розуму в поведінці. Загине воно, не встигне переселитися на чисті ще планети. І загине внаслідок своєї біологічної згубності. Потреби людські перевищують можливості планети оновлювати ресурси.

Звичайно, наука, враховуючи біологічні якості етносів, може, скажімо, урівноважити жадібність до речей страхом екологічної катастрофи. Та ж наука може змінювати й координати щастя. Громадяни стають освіченішими, далекогляднішими, їхні потреби рухаються від матеріальної сфери до інтелектуальної, якщо не до духовної. Змінюватися починає первісна природа людини. Але наскільки? І як дозувати ідеологію, щоб не зірватися, — як недавно ми зірвалися на соціалізмі й комунізмі.

Питання про людську природу на часі, як ніколи. Біологія в людині постійно чинить спротив. Біологічного більше, ніж соціального. Надію на тренування характеру можна плекати. Але, думаю, можливості перебільшені. Скажімо, такі якості особистості, як заздрощі, престиж, жадібність, за моїми даними як біокібернетика, обігнали навіть свободу і страх. Десь там ідуть переконання, інтереси. Заздрощі обганяють багато чого, залишивши далеко позаду колективізм. На альтеруїзм також не слід покладати великих надій.

І якою ж тоді має бути критична маса вихованих серед популяції, якщо не можна (а це так!) радикально, саме радикально, перевиховати?

НОВЕ СУСПІЛЬСТВО НЕ ПІДРЕМОНТУЮТЬ. ЙОГО СТВОРЮЮТЬ ЗАНОВО

Про що думається на дев’ятому десятиріччі життя? Про все. Про життя і смерть, головне й другорядне, значуще для тебе й для суспільства, у якому живеш. Так і виникла моя “Ідеологія для України”, тому що зовсім небайдуже мені, як розвиватиметься, куди йтиме моя країна, яке майбутнє чекає на неї, а отже, на дітей і внуків наших.

Чому я, росіянин, який ще й досі розмовляє по-вологодському, сприйняв незалежність України? Тому що зрозумів: це — збереження українського народу. Народу, який має свою мову, свою самобутність. Саме тому він має право на незалежність. І саме тоді я зрозумів, що українці, живучи в складі Радянського Союзу, де домінували російська нація і російська мова, підсвідомо відчували свою другорядність. Нині ж триває становлення нової держави. Становлен-

ня нового народу України як єдиного народу. Вважаю, що Україні вигідна інтеграція із Західною Європою. Проте лишається й побоювання: не стати б ще меншим братом.

В Україні починалася моя серцева хірургія — справа мого життя. Тут я здобув авторитет і пошану. Тут мої корені. Мої пацієнти. І... мої могили. Адже не всіх хворих вдалося врятувати...

Що потрібно нам сьогодні? Будувати нове суспільство. Глибоко переконаний, що “підремонтувати” його не можна, його можна тільки заново створити. Нам тепер особливо потрібне сильне керівництво з пріоритетом виконавчої влади. А повернення до соціалізму вже неможливе. Чому? Займаючись комп’ютерним моделюванням

хоплення. Надзвичайно зацікавив штучний інтелект, тоді з’явилися книжки “Алгоритм розуму”, “Моделювання мислення”, “Природа людини”. Для мене людський організм — це диво-апарат, який має чудові резерви й системи дублювання. І прикро, що ставимося ми до цього апарата так, ніби змагаємося, хто швидше помре.

У ЛЮДИНІ БАГАТО БІОЛОГІЧНОГО

Світ — то вічна боротьба егоїстів із альтруїстами. Мої дослідження засвідчили: 56 % із 4 тисяч опитаних визнали, що основою етики (тобто нашої поведінки) є біологія,

МИКОЛА АМОСОВ. ЯК ЖИТИ, ЩОБ ВИЖИТИ

Слова, винесені в епіграф, узяті зі щоденника, у якому робив записи в останні роки життя відомий хірург Микола Амосов. Катерина Амосова, дочка видатного академіка, в інтерв’ю одній із київських газет сказала: “Батько, звичайно, усвідомлював, що життя закінчується. Закінчується реально, адже йому було вже далеко за 80”.

Це спонукало мене звернутися до своїх записів, диктофонних касет, на яких кілька років тому записала в педагогічному університеті імені М. Драгоманова та в Національній спілці письменників цикл лекцій акад. Миколи Амосова для аспірантів. Коли розшифрувала все, була вражена: це ж про нинішній день, і сказано — ніби сьогодні. Великий лікар-гуманіст, філософ, психолог, соціолог усе ж устиг сказати найважливіше нащадкам, а від чогось і застерегти.

Заслуг Миколи Амосова не перелічити. Він створив Інститут серцево-судинної хірургії. Довгі роки був його незмінним директором. Врятував життя тисячам хворих. На собі поставив унікальний експеримент: як боротися зі старістю (інакше, певно, не прожив би 89 творчих років). Написав величезну кількість наукових робіт, десятки книжок.

суспільства, я зрозумів, що соціалізм — мало біологічний, а людство живе за біологічними законами. У природі нашої закладена передусім ініціатива. Щодо ідей соціалізму, то їх вдавалося втримати лише через диктатуру. Шкода, але я також якийсь час вірив у соціалізм “із людським обличчям”. Вірив, поки не переконався, що і комунізм, і соціалізм можуть триматися тільки в країнах із тоталітарними режимами. А там, де є терор, — дуже багато бідних.

У чому ще переконаний? Праця назавжди залишиться в житті людини, і її обсяги зовсім не мають бути мінімальними. І ще: суспільство не забезпечить людині щастя, якщо ця людина слабка й не здатна на зусилля.

ПРО СЕБЕ

Мене завжди цікавили різні сфери знання. Тим-то я не став таким собі ортодоксальним лікарем, який більше нічого не знає, крім медицини. Тому на певному етапі я повернувся до устремління молодості — до

Я, здається, зрозумів, як влаштований світ, якими законами живе суспільство. Шкода лише, що немає ні часу, ні можливості, ні штату співробітників донести все це до людей.
М. Амосов

техніки, захопився кібернетикою, потім — психологією, соціологією. І писати почав тому, що то була природна потреба самовираження. А настирно радив мені зайнятися цим видом творчості письменник Юрій Дольд-Михайлик. Я його лікував. Старше покоління пам’ятає його прекрасну книжку “І один у полі воїн”.

Отже, потрібно було виговоритися, а також залишити на папері те, що пережив, що може знадобитися іншим. Відчуття того, що я можу допомагати людям, — дивовижне відчуття. Але якщо хірургію можна назвати моєю любов’ю (53 роки оперував, із них 35 — на серці), то кібернетика — моє велике за-

що кількість егоїстів у 10 разів переважає альтруїстів (безкорисливих людей, здатних заради блага інших зректися власних інтересів), що 80 % егоїстів властолюбці... Нашому суспільству потрібна ідеологія, здатна захопити людей, пом’якшити їхній егоїзм і зменшити потреби, неадекватні можливостям Землі. Кожного, хто приходить у цей світ, слід виховувати. Коли суспільство високорозвинене (економічно, технологічно, культурно), тоді процес виховання відбувається автоматично. Склалися така організація суспільства, що кожен новий громадянин потрапляє у виховне середовище. А коли суспільство перебуває в занепаді (от, наприклад, як ми тепер), тоді він опиняється в дуже складному становищі. Ми ще тільки на початку капіталістичного шляху, але розшарування в суспільстві досягло страхітливих масштабів. Контраст між прибутками багатих і бідних досягнув різниці у 25—30 разів. У високорозвинених країнах цей показник — 5—6. Отже, бідне суспільство стимулює активізацію негативних природних рис людського характеру: заздрощів, зла, агресивності, пощадливості.

У людині так багато біологічного, вродженого, тому далеко не до кожного треба було застосовувати радянське правило: не вмієш — навчимо, не хочеш — змусимо. Кожен вид тварин, продовжуючи свій рід, дає популяцію, де 25 % новонароджених ніколи в майбутньому не будуть здатні самостійно вижити.

Так відбувається у звірів, птахів. А як у людей? Біологічні закони ті самі. Тільки людей таких народжується не 25 %. А приблизно 20 % — людей слабких, нікчемних, у яких ніколи не виникає бажання працювати, щось творити. Кожна країна опікується такими на свій розсуд, пам’ятаючи про гуманність. І ніякі індивідуальні бесіди, трудові колективи, товариські суди не примусять їх працювати. Саме такі й поповнюють лави бомжів.

ЛІДЕР І ЗАГАЛ

Мої досліді у відділі біологічної кібернетики переконали: у наших вчинках голов-

ну роль відіграють почуття. Вони вирішальні, а інтелект лише скеровує дії. Так, людина піддається вихованню, але обмежено, лише наполовину. “Викреслити” інстинкти, агресивність, заздрощі, лінощі, пощадливість неможливо. А притлумити можна. Найкраща пора для виховання — раннє дитинство. Найінтенсивніше розвивається мозок у дітей дошкільного віку. Якби ж дорослі пам’ятали про це!

Кілька слів про характер. Він — провідний у людині. Найважливіша складова особистості — саме характер, за яким поділяю людей на **сильних, середніх і слабких**. Таким чином, співвідношення — 1:7:2. Відповідно працездатність сильних порівняно зі слабкими наші експерти оцінили як 3:1. Ось така арифметика. Для суспільства важливі сильні лідери. Вони, а не маси (колектив), визначають прогрес. Владні лідери — найчастіше амбітні, жадібні здирники. Бувають і сильні творці. Більшість лідерів егоїстичні. І все ж зрідка трапляються герої і подвижники. Влада для людини — це втілення лідерства. А слухняність перед владою — від страху й залежності. То яка ж вона — людина? Вирішуйте самі.

У світі скрізь так: усталена група (колектив) складається з лідера і підлеглих. Усередині групи лідери керують підлеглими деспотично. Або демократично. Прогрес формування людських угруповань (самоорганізація!) був не однаковим. Із тисяч племен перетворилися на цивілізації всього близько двадцяти — решта щезли.

А висновок такий: треба, щоб у суспільстві визрівала достатня кількість індивідуальностей, готових до самостійного мислення, до самостійних не тільки рішень, а й дій.

ФІЛОСОФІЯ ЗДОРОВ’Я

Можливо, я надто вимогливий, однак, мені здається, потрібен ширший погляд на проблему здоров’я.

Старіти почав, коли виповнилося 79. Саме тоді я перестав оперувати хворих, тільки консультував. Як відчув старість? Хитає, коли йду, слабкість, погіршується пам’ять. Але книжки пишу й видаю.

1. У більшості хвороб “винна” не природа, не суспільство, а тільки сама людина. Найчастіше вона хворіє через лінощі й пощадливість. А часом і через нерозумність.

2. Не покладайте надій на медицину. Вона лікує багато хвороб, але не здатна зробити людину здоровою. Навіть більше: бійтеся потрапити в полон до лікарів. Вони схильні перебільшувати людські слабкості й могутність своєї науки, “створюючи” в людей уявні хвороби.

3. Людина, на щастя, така довершена, що майже завжди їй можна повернути здоров’я. От тільки для цього потрібні зусилля.

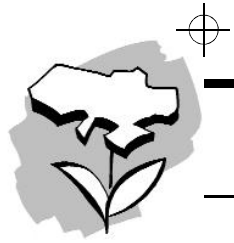
4. Для здоров’я потрібні чотири умови: фізичні навантаження, обмеження в харчуванні (їсти в режимі поганого апетиту), загартування, уміння відпочивати.

5. Природа милосердна: вистачить 20—30 хвилин фізкультури щодня, але такої, щоб спітніти і щоб пульс удвічі почастишав. Якщо цей час подвоїти, то взагалі буде чудово.

6. Здоров’я — це обмеження себе в харчуванні. Корисне те, що несмачне.

Від далеких предків ми успадкували не лише тіло, яке потребує тренування, а й психіку, точніше, біологічні відчуття, здатні перетворюватися на вади, чи делікатніше — на недоліки. Перший — лінощі, їх не треба й тренувати. Другий недолік — жадібність до їжі. Задоволення від неї — одне з найголовніших. Воно виробляється, якщо вживати смачну їжу — смажену, добре підсолену, із соусами. За задоволення розкішно й смачно попоїсти й почати відпочивати раніше, ніж втомилася, людина платить хворобами. Не можна сподіватися, що для збереження здоров’я всі дотримуватимуться суворого розпорядку, та можна спробувати бути поміркованими.

Закінчення на с. 6

СТРАСНИЙ ТИЖДЕНЬ. ЧИСТИЙ ЧЕТВЕР

Сьомий, останній тиждень Великодо посту, за церковною традицією має ще назву **“Великий”**, так називають і кожний день цього тижня (Велика середа, Велика п’ятниця, Велика субота). У ці дні Церква згадує останні події земного життя Спасителя, починаючи з Його входу до Єрусалима, й закінчуючи Його хресною смертю і Воскресінням. На церковних богослужіннях повністю прочитуються чотири Євангелії, звучать особливі жалібні піснеспіви. Приміром, у Велику середу згадується за богослужіннями зрада Іуди (Мф. 26, 6—16). У Великий четвер згадується Тайна Вечеря Господа нашого Ісуса Христа зі Своїми учнями і встановлення Тайства Євхаристії або Причастя Тіла і Крові Христової, яке здійснив Спаситель у переддень Свого розп’яття. Напередодні п’ятниці в храмах одправляється особлива служба — “Страсті”, — утрєня, на якій читаються дванадцять євангельських уривків, що розповідають про страждання Христа (їх називають “Страсті Господні”). За давньою православною традицією, під час читання Євангелії віруючі стоять у церкві із запаленими свічками в руках. Після служби віруючі виходять із церкви із запаленими свічками, намагаються неодмінно донести запалену свічку до своєї хати і випалити нею хрести над дверима й вікнами, на сволоку — для захисту від усього злого, обійти навколо двору й дому. Такий дім обминатимуть хвороби, лихі люди, біси. Страсна свічка — велика святиня, вона справді має магічну й лікувальну силу, — вона запалюється в годину тяжкого горя, хвороби, стихійного лиха, — завжди, коли людина звертається по допомогу Богу. Вважалося в народі, що особливу силу мала та свічка, яка горіла в церкві під час читання страстей дванадцять років поспіль. Страсні свічі селяни намагалися вибити самі, віск для них “одробляли”, — бо “трудова свіча лучче Богові вгодна”.

Не можна обминути й того, що особливого містичного в народних уявленнях і побуті овіяний Страсний четвер, з яким пов’язано чимало язичницьких вірувань і звичаїв. У різних регіонах він має різні назви — Білий, Світлий, Чистий, Живий, Великодний, — від нього ж походять і відповідні регіональні назви цілого тижня. Різні етнографи подають однакові відомості: “Страсний тиждень називається на Україні білим, тому що тоді білять хати і прибирають усе, готуючись до Великодня. У Чистий четвер миються, й виливають брудну воду, викидають усяке сміття за межі двору, на роздоріжжя” (Максимович. “Дні та місяці українського селянина. — К., 2002. — С. 31); “Кто имеет накожные сыпи, должен купаться до восхода солнца” (Маркевич); “Щоб бути чистим цілий рік, у цей день до сходу сонця слід було купатися в річці або в ставку. На Харківщині був поширений звичай купати в цей день коней, щоб оберегти їх від шкіряних хвороб. У с. Яхнівці Кам’янець-Подільського району Хмельницької області дівчата до сходу сонця збігалися до джерела, щоб умитися і бути красивими цілий рік. Та

чи не найбільше пам’ять про весняні очисні обряди збереглася у віруваннях і звичаях моєї односельців (с. Губча Старокопостинівського р-ну). Вони вірили, що у Великодний (Чистий) четвер вода має особливу магічну силу — вона очищає від будь-яких недуг душевних і тілесних, а найбільшу — проточна вода, непочата вода, вода з трьох криниць, набрана до сходу сонця. Тому здавна побутував звичай, зафіксований мною од рідної матері: “У Чистий четвер раненько, до схода сонця, треба йти на проточну воду вмиватися”. “Треба стати в рівчак (в рові, у нас великої річки не було, а так, струмки — *Л. І.*) за течією до схода сонця і вмитися, якщо слаба людина. Мили ноги, руки, вмивалися, чистим рушником втиралися. Як ти була малою слаба там чи шо, я ходила вдосвіта до криниці в Чистий четвер, брала воду непочату й купала чи вмивала тебе”.

У цей день, за традицією, в моєму селі виконувалися й інші ритуали — переважно приурочені до Великодня: “В Чистий четвер мастили хати, вимитали кругом, на току замітали. Мили дівчата голови. Милися всі. Крашанки нашивали (яйця для крашанок — *Л. І.*), ставили в макітрі на піч, щоб обсихали до суботи”. “Купають дітей з трьох криниць у воді. Коли як у мене рожа була, то я так робила, вмивалась” (різні інформатори).

На Слобожанщині існувало повір’я, що в Чистий четвер до сходу сонця ворон носить з гнізда своїх дітей купати в річці. Хто скупається раніше від воронячих дітей, той буде здоровий протягом цілого року. Отож хворі люди купалися, бувало, вночі — “поки ворон дітей не купає”, — щоб очиститися від хвороби. Викупавшись, хворий набирив зі свого купелю відро води, ніс ту воду на перехресну дорогу і виливав — “щоб там усе лихо зоставалося”. А дехто ще й примовляв: “Господи Ісусе Христе! Перехресна дорога! Дай, Боже, здоров’я в ручки, в ніжки, і в живіт трішки”. (Воропай. — Т. 1. — С. 361). Через те нечистими вважалися перехрестя, дуже багато оповідей народної демонології, записаних мною, сюжетом своїм пов’язані саме з перехресною (середохресною) дорогою.

Страсна п’ятниця — найсмутовніший у році день, бо саме в п’ятницю сталося розп’яття і хресна смерть Спасителя. Шість довгих годин Господь наш страждав на Хресті, викупляючи цим усе людство від рабства гріха і диявола. Хресна смерть Спасителя сталася о дев’ятій годині (близько третьої години дня за нашим часом). Тому в другій половині дня в храмах здійснюється винесення з вівтаря на середину церкви святої Пощаниці — зображення знятого з Хреста тіла Спасителя, — для поклоніння віруючих. Прикладаючись до Пощаниці, ми торкаємося вічності. Тому благочестиві християни намагаються цього дня тримати строгий піст, а найчастіше зовсім утриматися від їжі, доки не прикладуться до св. Пощаниці, і тільки після цього дозволяють собі споживання їжі, а якщо можливо, утримуються до вечора. Увечері відправляється чин похорону Спасителя

із жалобною Хресною процесією навколо церкви.

Ні шити, ні прости, ні будь-яку важку роботу робити в цей день не можна було — колись господині в селах робили тільки дві роботи: пекли паски та садили капусту. Посаджені в піч паски загнічували свяченою вербою.

Субота Страсного тижня — день перебування тіла Ісуса Христа у гробі, де Він був похований праведними Йосифом і Никодимом, що зняли Його з Хреста з дозволу римського воєначальника Понтія Пілата. Але, перебуваючи тілом у гробі, душею Своєю Господь у цей день зійшов до пекла, де, чекаючи спасіння світу, знемагали душі всіх померлих праведників Старого завіту, — пророків, протців, усіх тих, кого ми шануємо як святих.

Цього дня Господь зруйнував споконвічні кайдани пекла, вивів душі праведників, звільнив їх від страждань. Особливим знаменом цієї події є щорічне, що відбувається у Великодну суботу, сходження з неба благодатного вогню в печері Гробу Господнього в Єрусалимі. З давніх часів до наших днів одержання благодатного вогню Єрусалимським Патріархом при величезному напливі віруючих є одним із очевидних свідчень істинності православної віри і всієї євангельської історії.

У моєму рідному селі існує традиція саме у Великодну суботу випікати паски, тісто на які розчиняється вчора в п’ятницю і сходить цілу ніч. Також у цей день красять крашанки — переважно в цибулинні, яке збирають для цього під час посту. За повір’ям, крашанки, зварені в цю суботу, довго не псується, а зберігаються протягом усіх свят.

В інших регіонах яйця красили беззоровим листям, чебрецем, яблучневою корою, корою з чорноклена, пролісками, також і лушпинням цибулі. З кінця XIX ст. усе більше поширення набували куповані барвники. Окремим народним промислом стало писанкарство. Ця традиція сягає прадавніх часів і потребує спеціального дослідження, — вона мало пов’язана з християнством. Хоча яйце, як символ відродження нового життя, всієї природи, вплелося в християнську традицію, стало символом Воскресіння Ісуса Христа й усезагального воскресіння людства...

У суботу в храмах продовжується поклоніння Пощаниці, вона вноситься до вівтаря аж під час полунощниці — перед Великодною Весніною, — і кладеться на Престол, де залишається сорок днів аж до Вознесіння Господнього. Опівночі урочистим хресним ходом навколо храму розпочинається Пасхальна заутреня. Цей хресний хід відображає євангельську оповідь про те, як жоні мироносиці на світанку першого дня тижня шукали у гробі тіла Ісусового, щоб намастити його миром.

За народним повір’ям, у Страсну суботу під час обходу навколо церкви та стояння біля її західних дверей, коли в церкві нікого немає, Ангели виводять Спасителя з гробу, а святі виходять з ікон і цілуються поміж собою — христосуються. Стоячи перед зачиненими дверима, священник співає стихири Пасхи і, коли хор заспіває “Христос воскрес”, усі люди радісно вигукують “Воистину воскрес” — і заходять до оновленого, освітленого храму, який у цю ніч є прообразом раю на землі.

● Людмила ІВАННІКОВА

КРАСА НАРОДНОГО ЗВИЧАЮ

Заплітають дівчата Шума.
Студентська група гурту “Оріяні” з Тальнівського будівельно-економічного коледжу

ЯК ЗОРЯ ЯСНА, ЯК ВЕСНА КРАСНА

Кожна весняна неділя — святкова. Найкрасніших їх є три: Вербна, Великодня й Провідна. Два тижні тривають ці весняні свята, які в давнину були на пошану Верховної Богині Лади. Саме вона давала Лад у Природі, межі людьми, і вони, як діти її, ладили межі собою, давали лад на городі та подвір’ї своєму. Мали робити добро на землі, щоб бути щасливими й жити в злагоді. На землю Лада з’являлася у вінку і з квітами. Її квіти збирали дівчата, звивали з них вінки, щоб бути й собі такими красними як Лада. На її честь ішли колом і співали веснянки.

Перш ніж надіти вінки, дівчата розігравали прекрасне дійство. У білу вишиту льолю вони одягали найгарнішу дівчину, на її руки начіплювали віночки і йшли селом. Ляля (так називали цю красуню) роздавала дівчатам віночки. Співочий гурт збільшувався. Краса дівоча сповнювала довкілля багатоголоссям:

Весно, весно, що ти нам принесла?

Дівчатонькам — по віночку,

Молодицям — по серпечку,

Старим бабам — по кийочку.

Вінок на чолі дівчини — то символ сонця, розквітлої природи, заквітчаного світу. По сонячному колу дівчата хороносили веснянки, і вулиця рухалася від веснянкових ходів і співу:

Ой в Києві загриміло,

В Богуславі хмари стали,

В Богуславі хмари стали,

В Вишніполі дощі впади.

Там Ярусю красу сіє,

розум садить,

Розум садить і говорить:

— Як я піду за милого,

Ти, красю, сходи красню,

Розумоньку,

поприймайся.

На Великодню сонце грає на світланні. Під цей потік світла небесного люди освячували їжу на весь рік, палили вогнища. На другий день обливалися водою — його так і називали: обливний понеділок. До батьків носили калача, вітаючи їх із красним днем Весни. Третього Великоднього дня не тільки досвяжували. У селах черкаського Подніпров’я був один із прекрасних звичаїв — хлопці вибирали найкращу дівчину села — Княгиню. Без шоу, як те робиться зараз, культу напівголого тіла, без підкупу. Парубки між собою це вирішували, збираючись у вівторок у центрі села.

Тільки вони знали, хто та обраниця з-поміж усіх дівчат. Своє рішення тримали в таємниці. Гурт уповноважував сімох парубків. По обіді вони брали на пошану Верховної Богині Лади. Саме вона давала Лад у Природі, межі людьми, і вони, як діти її, ладили межі собою, давали лад на городі та подвір’ї своєму. Мали робити добро на землі, щоб бути щасливими й жити в злагоді. На землю Лада з’являлася у вінку і з квітами. Її квіти збирали дівчата, звивали з них вінки, щоб бути й собі такими красними як Лада. На її честь ішли колом і співали веснянки.

Цього дня всі ворота обійсть, де жили дорослі дівчата, мали бути зачиненими. Ступивши до них, хлопці тричі стукали палицями по воротах, щоб вийшли господарі. Ті виходять, але хлопців не впускають. Розмова відбувається через рез ворота.

Добрідень. Із Великоднем будьте здорові!

Дякуємо. Будьте й ви здорові!

Ми чували, що у вас є дівка на виданні, — починають хлопці мову здалеку.

Десь ви, хлопці, не в тих краях бували і не те чували, — на те їм батьки відказують.

Та ні ж бо. Ваша дочка красна, як зоря ясна, — уже ближче до свого рішення говорять хлопці.

Може, ви помилилися, забули, що та не в той двір потрапили, — намагаються уточнити батьки.

Ваш двір гарний і дочка славна. Пустіте нас, ми їй свою річ повідаємо, — добуваються посланці свого.

Якщо так, то йдіть тільки до дверей, а порогу не переступайте, — відказує батько, відчиняючи ворота.

Хлопці підходять до хатніх дверей і тричі стукають палицями. На їхній виклик дівчина виходить. Вона збентежена приходом парубків і так само, як і батьки, відказує:

Не вводьте мене в сором, хлопці. Бо я й не гарна, і не роботяща та ще й пізно встаю.

Хлопці такої відмови не потерпають і старший із них підходить до дівчини і, простягнувши руку з писанкою, змалювану зорями-сонцями, проказує величаво:

Людило, ти в нас, як Зоря ясна, як Весна красна. За нашим спільним парубочьким словом називаємо тебе нашою цьогорічною красунею. В знак цього візьми від нас писанку.

Дівчина розгортає на руках рушник і осяяна сонцем писанка красується поруч із рушниковими візерунками.

В корогді ми були, ми були,

Красунечку бачили, бачили...

Вітаємо тебе, Княгине. Будеш тепер верховодити дівчатами на всіх гулянках, — каже другий і підпаровує свою писанку.

Щоб ти квітла, як земля весною і оця писанка візерунками!

Славно порядкуйте з дівчатами на вулиці та кепкуйте над хлопцями.

Дай тобі, Боже, замолодіти цього року.

Хай тебе доля не обминає!

Щоб ти своєї неділі діждала і під вінець стала.

Дякую вам, хлопці за честь, за побажання, — відказує зворушена дівчина.

Батьки виносять стіл на подвір’я, і дівчина пригощає хлопців тією, що літом не скидає, а зимою не замерзає, крашанками й великоднім печивом. Усі вдячні, і пошанування переходить у гулянку. Дівчата у віночках беруть свою подругу, відтепер уже Княгиню, в коло. Якщо є її хлопець, ставлять його за колом і починають співати веснянку. Царівна і царенко роблять те, про що співається. У кінці веснянки хлопець розриває коло і виводить Княгиню за руку. Він обводять її навколо співачок, обоє кланяються і він ставить Княгиню на чолі співочого кола. І так усі попарно повинні мелодією і дією освятитися.

А в городчику царівна,

царівна,

А за городом царів син,

царів син.

Приступись, царенку,

до близу, до близу,

Вклонись царівні до низу,

до низу.

А зроби, царенку,

ворота, ворота,

Виведи царівну

з города, з города.

Обведи царівну круг рядю,

круг рядю,

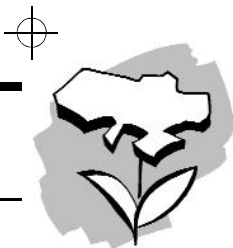
Постав царівну у рядю,

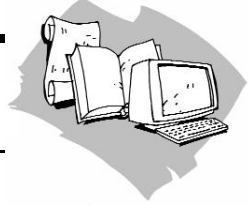
у рядю.

Визначити дівчину Княгинею краси було великою честю, бо це робилося у найкрасніший, найсвітліший день Весни — Великодню. Після цього дівчина не мала вже права виходити заміж у друге село. Ні звичай, ні парубки цього не допускали. Якщо таке траплялося, то дівчина збирала хлопців і дівчат, просила у них відпущення й дозволу. Так чи інакше, вона мала цього року замолодіти, тобто подати рушники й вийти заміж.

Прекрасний звичай у красний день Весни.

● **Вадим МИЦИК**, етнолог, директор Тальнівського музею історії хліборобства

Закінчення. Початок на с. 11

мов слабших, але питомих в Україні, котрим загрожує зникнення. В одному переліку опинилися мови, з яких одна витісняє інші, як-от російська — білоруську й гагаузьку. Про деякі найбільш загрожено мови (караїмську, кримчацьку, ромську) в Законі взагалі забули, що так само суперечить Хартії. Законотворці орієнтувалися не на дух і приписи Хартії, а на те, що скажуть держави-сусіди: з 13 мов, перелічених у п. 2 Закону, 11 — державні (крім гагаузької і кримськотатарської). На користь такого припущення свідчить і той факт, що румунську мову розділено за політичним виміром на дві (з оглядкою на Румунію і Молдову). По суті, одну мову названо двічі. І навпаки, у списку названо “єврейську” мову, без уточнення, іврит це чи ідиш. Щодо грецької, то треба ще здогадатися, що це нова, а не давня, і вибирати між літературною самої Греції і тутешнім румейським діалектом. Як бачимо, мовознавча термінологія закону кричить антинатюрна.

7. У проєкті альтернативного Закону “Про внесення змін...” список уточнено й розширено до 16 мов. Із них недержавних — 8: гагаузька, ідиш, караїмська, кримськотатарська, кримчацька, ромська, румейська (власне, діалект новогрецької), урумська. Крім того, до мов застосовано диференційований підхід з урахуванням потреб у захисті. Нарешті 4 мови (караїмську, кримчацьку, румейську, урумську) названо такими, що “перебувають в Україні під загрозою відмирання”. Варто додати сюди білоруську, яка є живою історією української давнини і взагалі повинна мати окремий і особливий статус в Україні. Поза сумнівом, проєкт Закону слід вважати важливим концептуальним зрушенням, що наближається до компенсації за ущемлені права (affirmative action). А водночас і помітним кроком уперед у мовній політиці. Саме така ініціатива відповідає меті Хартії.

Щоправда, проєкт Закону не супроводжено новим перекладом Хартії, який був би адекватним і повноцінним, а тому в проєкті Хартію названо по-старому, чим проєкт незбіжний з предметом Хартії. Тому в такій редакції проєкт нового Закону неприйнятний.

8. Щодо мов, які мають стати

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (про ціну буквализму й домислу)

предметом нового Закону, то впадає в око, що проєкт “охоронної грамоти” включає до розряду загрожених колоніальну мову, котра має міжнародний статус, була знаряддям поневолення України за царату й СРСР і такою досі залишається в інформаційному, духовно-культурному, демографічно-асиміляційному, економічному та політичному вимірах. Цей зовнішній тиск, відомий у фаховій літературі як мовна агресія, переноситься всередину країни і стає чинником мовного розколу нації — всупереч обов’язку держави сприяти, як сказано у статті 11 Конституції України, “консолідації та розвиткові української нації”. Безперечно, сприяти — і за допомогою мови громадянства, чому чиняться неабиякі перешкоди (саме тому, що одна з функцій мови — об’єднання суспільства в націю і забезпечення суверенітету держави). У такому разі не слід грішити проти елементарної логіки: до того самого списку загрожених мов має бути занесена також українська **етномова**, адже її насильно витіснено з багатьох регіонів України, де вона й зараз зазнає нелюдських утисків і де їй загрожує повне зникнення. Зрештою, у другому реченні 10-ї статті Конституції українська мова виступає не лише як державна (такого уточнення у формулюванні нема), але і як мова етносу, котрий теж має право на захист... хоч би й від примх власної держави. Також сама Хартія пунктом 1 статті 3 надає захист державній мові, якщо та застосовується у недостатньому й неналежному обсязі (у чинному тлумаченні: “менш широко використовується на всій її території або частині території”).

Конституційно російська мова визначена у статусі мови національної меншини, а відповідний Закон про національні меншини надає їй інші належні українським росіянам широкі національні права. Це означає, що зрусіфіковані українці чи білоруси України (а в Білорусії, зважмо, російська мова — друга державна) не мають тих прав щодо російської мови, що їх мають в Україні етнічні росіяни. Російська мова не підпадає під визначення за

Хартією загроженої мови. Також в Україні ця мова не є “традиційно вживана”, чого вимагає стаття 1. Але дія Хартії (див. преамбулу) поширюється на російську мову як таку, що загрожує іншим.

Хартія і Конституція в цьому відношенні ніким не узгоджувалися, тому запитання “Які мови мають стати предметом Закону...” поставлено **некоректно**. Воно лише викликає зворотне запитання: які мови маєте на увазі? Мови етнічні і тим самим самі ці етноси (національності)? Мови мовних груп (і самі ці групи — хоч би й русинів, суржикомовлян чи есперантистів)? Мови як такі, позначені тенденцією до зникнення, співвіднесені (чи й ні — як у Хартії) з певною місцевістю, — безвідносно до національностей і жодних інших соціальних параметрів? Слід уточнити, що ж будемо застосовувати: Хартію чи Конституцію? Якщо Конституцію — а іншого вибору вона нам сама не дозволяє, — тоді полишмо будь-які розмови про Хартію. І про ремонт Закону 2003 р., який, по суті, сфальшував Хартію, і підлягає негайному скасуванню разом із ратифікацією. Tertium non datur. Можна уявити, який гвалт викличе ця заява в політиків, котрі чують лише самих себе: нас же не пустять в Європу! Одне слово, бачили очі, що купували... Ратифікація Хартії спричинила правову колізію. І тим самим — головоломку для молодшої держави. Хотілося б сподіватися — не безвихідь.

9. Мушу застерегти від непродуманих дій як експерт, який дає другий висновок щодо Хартії. Перший, офіційно опублікований від Інституту української мови НАН України (див. “Урок української”, 2003. — № 3. — С. 54), ставив під сумнів саму потребу спішно ратифікувати Хартію (і в цьому не помилився), але на вимогу профільного Комітету Верховної Ради (сказати б, на прохання поставлених у складне становище людей, але краще — з недомислу експерта) роз’яснював суть Хартії строго в термінах Конституції. Як показали подальші події, таким способом інтерпретації її автор лише долучився до поглиблення проблеми, про

що тепер широко шкодує.

Хартія і Конституція суть взірці різних поняттєвих і термінологічних систем, а тому не можуть бути витлумачені одна через іншу без втрат змісту. Якщо вірити семіотиці, їхня колізія може дати тільки щось третє — не компроміс, а нову якість. Конституція оперує поняттями української нації, національних меншин і корінних народів, що є основоположними для означення мов, тоді як Хартія, навпаки, не пов’язує загрожено мови з етнічною належністю прямо, бо розглядає їх як самоцінні у мовному розмаїтті, збереження якого є її предметом і метою. Між крайностями, казав Г. Гайне, лежить не істина, а проблема. Отже, годі шукати простих розв’язків: третя ратифікація може виявитися не останньою...

10. Загалом Хартія творилася в лоні західноєвропейської термінологічної традиції і тому витлумачити її тільки з позиції чинної Конституції України неможливо, оскільки **Хартія суперечить Конституції по суті**. Конституція України (стаття 10) в руслі правових традицій сходу Європи передбачає лише три поняття: державна мова, мова національної меншини, мова міжнародного спілкування. Мови “корінних народів” (стаття 11) слід, вочевидь, тлумачити через поняття “державна мова” і “національна меншина”, інакше сама Конституція і без допомоги Хартії завела б у безвихідь. Досі, за винятком кількох учених спроб, зігнорованих політиками, Хартія всерйоз так і не накладалася концептуально на Конституцію для того, щоб знайти точки дотику й можливості гармонізації. Хоча така “примірка” виявила б чимало інших суперечностей між документами, не кажучи вже про помилки перекладу. Наприклад, навряд чи вдасться увібгати в статтю 10 Конституції України підпункт 2а статті 10 Хартії (де public services у назві статті — це ніякі не “публічні послуги”, а державна служба).

11. Прийнятий Верховною Радою вдруге Закон про ратифікацію Хартії суперечить офіційному тлумаченню 10-ї статті Конституції,

що його дав своїм рішенням № 10-рп/99 14 грудня 1999 р. Конституційний Суд України. Тому названий закон не може діяти, а підлягає опротестуванню. Слід гадати, Конституційний Суд, скасовуючи першу ратифікацію Хартії, був свідомий названих вище суперечностей, однак свою ухвалу про скасування ратифікації він прийняв на підставі лише процедурних порушень у Верховній Раді. Це можна зрозуміти: Конституційний Суд сам не ініціює офіційних тлумачень Конституції. Не виконує він і наглядових функцій, бо він суд, а не привид “Конституційної Прокуратури”, якої у нас немає. До речі, процедурних порушень вистачало й при другій ратифікації Хартії: не проводилося обговорення, тому й не було уточнено жодних понять (по суті, ми узаконили “єврейську” і “молдавську” мови — Європі на сміх). Парламент знехтував висновками експертів про помилки перекладу, пропозиціями включити у перелік в дузі Хартії ті мови, що перебувають на межі зникнення, тощо.

Звичайно, все це зовсім не означає, що перекладач при тлумаченні Хартії мусить послуговуватися термінологією тільки Конституції України, пристосовуючи Хартію до прийнятих в Україні понять.

12. Аргументований аналіз Хартії, її офіційного українського перекладу і стосунку до Конституції України можна знайти в таких дослідженнях:

В. Б. Євтух. Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти. — Київ, 2001. — С. 94—108.

В. Мармазов, С. Піляєв. Рада Європи: політико-правовий механізм інтеграції. Київ, 2000. — С. 275—289.

І. Юшук. Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин // Слово Просвіти, 2002, 19—25 грудня.

В. Радчук. Хартія для Харкова? (Як зробити з України губернію) // Урок української, 2003. — № 3. — С. 51—54.

Віталій РАДЧУК,

- доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Чи зійдуться Захід і Схід успереч пророцтву Р. Кіплінга? Розмова тут піде не про планетарне протистояння, що його знаком на початку нової доби стала дата 11 вересня і пустка на місці нью-йоркських близнюків-хмарочосів. Також не про Галичину й Донбас, що ніяк не домовляться, якою мовою належить одне одного вітати в одній країні, коли та країна для її громадян рідна, має свою назву, свою правду, втілену в законах, і свої державні символи, серед яких і мова. До речі, обидва масштаби — глобальний і місцевий — зв'язані спільним полем взаємодії людських зусиль, а обидві колізії і драми уособлюють ті самі світоглядні полюси. Одначе угледіти фундаментальні відмінності мислення можна й на прикладі непорозумін між сходом і заходом Європи, де 840-мільйонна людність, якщо вірити її речникам, уся прагне жити під дахом одного спільного дому. Цей новий дім мав би стояти на міцному підмурку прав і свобод, але зведення його виявляється процесом непротистим, суперечливим і болісним, надто ж на теренах, де совки-інтернаціоналісти “до основання” постаралися зруйнувати все, що тільки можна. Адже й сама Європа дуже різнобарвна і в цьому вбачає неабиякі свої переваги, які воліє й далі плекати. Тому в її гаслі “єдність розмаїття” на всьому її обширі, в усіх століттях від Лісабона до Москви лунає чимало несхожих наголосів.

Ми ж, українці, ніби хочемо, щоб у нас було все, як у людей. До Європи просимось, забуваючи про те, що ми і є споконвічно самісіньке її осердя, навіть географічний центр її — у нас. І притому неабияк дивуємо світ, бо все одно чинимо по-своєму. Ні, в нас таки багато чого не так, як у людей. Хто ще, крім нас, міг подуматися провести “третій тур” президентських виборів? От вам і заявка в книгу рекордів Гінеса. Гряде ще один рекорд — третя “ратифікація” відомої мовної Хартії. Першу ратифікацію, що відбулася 24 грудня 1999 року, скасував Конституційний Суд. Другу 15 травня 2003 року провели у Верховній Раді знову кавалерійським наскоком, без належного перекладу Хартії, не вчитуючись навіть у кривотлумачення-фальшивку, — та так бездумно й неграмотно, що виконавча влада за голову схопилася: що робити з цим шедевром безвідповідальності й безглуздя? Європейські сусіди й функціонери Ради Європи посміюються з нас, але досить співчутливо: дають шанс і час виправитися. Тож Мін’юст, щоб зберегти нашої країні гідне обличчя, звернувся до експертів з проханням дати висновок про те, яким другим закон про ратифікацію на тлі автентичного тексту Хартії. А заодно і співвіднести з оригіналом Хартії проект третього закону — про зміни (чи “ремонт”) попереднього. Зокрема було поставлено такі запитання:

- 1) Чи правильно виконано переклад назви Хартії та її статті 1 з англійської мови?
- 2) Чи відповідають предмет Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” і предмет проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” предмету Хартії?
- 3) Які мови мають стати предметом Закону України “Про внесення змін...”?

Питання — нагальні. Але й непрості. Бо Хартія захищає малопоширені мови від наступу сильніших, які їх витісняють, а натомість

ЗАХІД Є ЗАХІД, А СХІД Є СХІД... (Про ціну буквализму й домислу)

її вже використовують із протилежною метою, — щоб нівелювати й нищити мовне розмаїття. За Хартією сьогодні в Україні російську мову можна тлумачити лише як загрозу — і не лише мовному розмаїттю, а й українській державності, тоді як паханат і вітренки закликають Хартією і крутять нею, як дишлом, аби роздмухати удільно-сепаратистські й імперерваншистські настрої. Природно, культурні спілки етноменшин і свідоме українство протестують проти перебріхування Хартії. Однак більшість громадян ні сном, ні духом не відає, що Верховна Рада двічі ратифікувала підробку, підсунуту з чисті подачі горе-перекладачами. Тим-то правда може видатися комусь громом серед ясного неба.

Поданий нижче висновок є частиною експертної роботи над Хартією, що її вже кілька років у фаховому колі обговорюють наші правники й мовознавці. Автор сподівається, що порівняльний аналіз текстів прислужиться до створення автентичного українського перекладу Хартії. Певна річ, перед перекладачем тут стоїть відповідальне й складне завдання, адже від тлумачення цього міжнародного документа на той чи інший лад залежить і стратегія мовного будівництва в Україні. Для унаочнення коментарів наводимо паралельні тексти статті I Хартії — англomовний і “чинний” українськомовний. Тексти французькою та іншими мовами можна знайти на сайті Ради Європи <http://coe.int/lang>.

Article 1 – Definitions

For the purpose of this Charter: a) “regional or minority languages” means languages that are:

- i) traditionally used within a given territory of a State by nationals of the State who form a group numerically smaller than the rest of the State’s population; and
- ii) different from the official language(s) of the State; it does not include either dialects of the official languages(s) of the State or the languages of migrants;
- b) “territory in which the regional or minority language is used” means the geographical area in which the said language is the mode of expression of a number of people justifying the adoption of the various protective and promotional measures provided for in this Charter;
- c) “non-territorial languages” means languages used by nationals of the State which differ from the language or languages used by the rest of the State’s population but which, although traditionally used within the territory of the State, cannot be identified with a particular area thereof.

Стаття 1 — Визначення

- Для цілей цієї Хартії:
- a) термін “регіональні мови або мови меншин” означає мови, які:
 - i) традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, які складають групу, що за своєю чисельністю менша, ніж решта населення держави; та
 - ii) відрізняється від офіційної мови (мов) цієї держави; він не включає діалекти офіційної мови (мов) держави або мови мігрантів;
 - b) територія, на якій використовується регіональна мова або мова меншини” означає ге-

ографічну місцевість, де така мова є засобом спілкування певної кількості осіб, яка виправдовує здійснення різних охоронних і заохочувальних заходів, передбачених у цій Хартії;

с) термін “нетериторіальні мови” означає мови, якими користуються громадяни держави і які відрізняються від мови (мов), що використовується рештою населення держави, але які, незважаючи на їхнє традиційне використання в межах території держави, не можуть вважатися найбільш поширеними в межах конкретної місцевості цієї держави.

Експертний висновок про відповідність Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” від 15 травня 2003 року № 802-IV та проекту альтернативного Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” оригінальному тексту.

1. Згідно зі статтею 23 означеної Хартії автентичними, тобто такими, що мають однакову юридичну силу, є два тексти Хартії — англomовний і франкомовний: European Charter for Regional or Minority Languages і Charte europeenne de langues rёgionales ou minoritaires. Очевидно, що для українського перекладу слід брати за першоджерело обидва тексти, а не котрийсь один, оскільки порівняння їх дає підстави припустити, що кожен із них міг бути, принаймні в деяких місцях, перекладом іншого. Чимала низка положень, слід гадати, первісно належала французькій мові. Також деякі усталені терміни спочатку з’явилися у французькій мовній і правовій традиції. Так чи інакше, обидва тексти не полишають сумніву в тому, що з погляду критеріїв перекладу і правничих потреб вони узгоджені, функціонально рівнодійні й рівноцінні.

2. Цього, на жаль, не можна сказати про офіційний (ратифікований) український переклад Хартії, який містить численні помилки й перекручення. В цілому він не є правдивим, адекватним і автентичним англійському та французькому джерелам, що їх прийняла і ними послуговується Рада Європи. Зокрема назву Хартії та інші ключові поняття в українському перекладі перекручено. Причому видно: український перекладач послуговувався російським перекладом, який у самій Росії не набув статусу офіційного, бо й не був там ратифікований (і навряд чи буде: за логікою Хартії чим менш поширена мова, тим більше їй належить уваги).

3. Українська назва Хартії стала предметом нищівної критики з боку правників, дипломатів і філологів (зокрема в названих нижче працях), тому тут висловимо лише загальні міркування з погляду перекладача-практика. Золоте правило перекладацького фаху: тож назву твору чи документа слід перекладати лише після аналізу й перекладу всього тексту. Ше одна засада: правдивий переклад — не сліпа копія, не мавпування перебігу лексичних значень і не крик папути-імітатора. “Щоб перекласти — треба зрозуміти, — ось перший і головний закон перекладу” (О. Кундзіч). А для цього доконче треба знати карту 225 мов Європи і реальний стан та виміри кожної, надто ж в Україні. Автори Хартії у звітній записці (Explanatory Report)

особливо наполягають на тому, щоб їхні терміни конкретизувати “дух Хартії”. І пояснюють (п. 11), що Хартія захищає саме мови, а не мовні меншини. По суті, цим самим мови поставлено в один ряд із природними реліктами, пам’ятками культури та іншими вселенськими цінностями, які потребують людської опіки й оборони. Не забуваймо, що основна мета Хартії — зберегти Європі мовне розмаїття. Адже втрата бодай найменшої мови збіднює все людство.

Інше діло, що це розмаїття — не суб’єкт права. А Червона книга — не кодекс. Наш Основний Закон традиційно не визнає і не захищає ані мов як самоцінностей, ані мовних меншин самих по собі. Права мають не мови, а люди. Права суб’єктом виступають корінні народи й національні меншини, але не мовні групи людей, що їх у нас по 2—4 на кожен етнос. Про це тут можна було б і не згадувати, якби не хибі перекладу Хартії і не термінологія обох раніше прийнятих законів про його ратифікацію, які лише засвідчують різючу відмінність понять і звичаїв на заході й сході Європи.

Якщо виходити саме з духу Хартії, її слід називати так: **Європейська хартія загрожених мов**. Або: **Хартія захисту місцевих рідкісних мов Європи, Хартія збереження мовного розмаїття Європи, Європейська хартія малопоширених місцевих мов**. Назва є тільки назва — знак цілого. Вона має відбивати дух цілого і тим надавати смислу зобов’язальній частині. Пропонують також інші означення для мов. Зокрема “меншинні”. Знаменно, що Р. Чілачава тут обмежується цим одним-єдиним прикметником — без “регіональних” (“region” є ідеологемою “зони”). І зовсім малозрозумілий варваризм — “міноритарні” (ніби щось таке “мінорне”, тобто сумне). Однак вони обидва **двозначні**, тобто їх можна тлумачити так, ніби в Хартії йдеться про мови етномовних (національних) меншин, чого насправді там зовсім немає. Ця розбіжність — суттєвий момент, бо, як побачимо далі, провокує правовий конфлікт.

Двозначність назви можна було б закинути також франкомовній, а ще більше англomовній Хартії, якби не ширший контекст, який доводить, що йдеться про єдине, нероздільне поняття: воно розкривається через два означення-синоніми, які доповнюють, уточнюють і пояснюють одне одного, а тому ніде в тексті не фігурують окремо. Сполучник (!) “або” (or, ou) тут виконує функцію “і”. Якраз у такому ракурсі пояснює вжитий у назві термін і сама Хартія (у 1-й статті). Український переклад хибний уже тим, що не має коми перед “або”, при цьому розриває єдине поняття на два повтором слова “мова”.

4. Визначальною для оцінки якості перекладу є його прагматика, інакше кажучи — функція, яку не можна приписати тексту Хартії розпорядженням чи домовленістю. Той факт, що Хартією дехто заповзівся прикривати російщення України, це яскраво підтверджує. За наших обставин слід обов’язково зважити на те, що цей документ писався не лише для вузького кола правників, а й для широких мас людей. А також врахувати українську культуру тлумачення і мовну свідомість соціуму. Остання, на превеликий жаль, нестійка й ефемерна, тому в неологізмах-запозич-

ченнях сприймає лише зовнішню (звукову) форму й мілкий зміст, що робить її саму дуже зручною для всіляких маніпуляцій. Буквальний переклад назви Хартії небезпечний, оскільки неминуче буде витлумачений двозначно й використаний для розпалювання політичних і міжнаціональних пристрастей. Годі сподіватися й на “роз’яснювальну роботу”: її можуть вести й непримиренні опоненти. Назва Хартії не може бути загадкою чи напівзагадкою. Вона повинна бути цілком прозора й зрозуміла всім.

5. Такою має бути в перекладі і вся Хартія. **Стаття 1** її українською перекладена неточно й недокладно. Примітні: лексичний буквализм, синтаксичні кальки, скутість у словжитку й побудові речення, непрозорість і невідповідність термінів тощо. Є правила для дефініцій. І загалом — вимоги герменевтики. Треба ідентифікувати і бодай трохи (хоч би етимологічно) розбирати те, що ми визначаємо, а “права частина” визначення (як-от у логіці, у тлумачному словнику) має складатися зі зрозумілих компонентів. Неточним є ключовий термін, винесений у назву Хартії, тому не могло бути точним і саме пояснення терміна. В оригіналі не йдеться про “діалекти... мови мігрантів” (тобто переселенців) — це, вважаємо, логічна помилка внаслідок того, що тут бракує ще однієї частки “не” і немає належних закінчень в іменниках. Перекладач зв’язує слова механічно, не думаючи. Слід гадати, що твердження “термін... не включає діалекти” таки означає, що термін не поширюється на діалекти. Adoption означає не “здійснення”, а прийняття або схвалення. Promotional measures — це не “заохочувальні заходи”, а заходи для (зі) сприяння, заходи для підтримки, заходи (спрямовані) на підтримку абошо. “Нетериторіальні мови” — темний буквализм, який ще треба якось перекласти. Не в космосі ж функціонують ці “неземні” мови! Вочевидь, це мови, що 1) не мають своєї ареалу, 2) не закріпилися за певною місцевістю, 3) не пов’язані з якоюсь ділянкою наземного простору, 4) не визначені територіальними межами, 5) не співвідносяться з певною місцевістю, 6) не прив’язані до конкретної місцевості, 7) не є питомими для певної території тощо. Слова “найбільш поширені” (тобто найпоширеніші) — необачна дописка, небезпечні відсебенки. В оригіналі на таке означення, яке може тягти за собою правові наслідки, — жодного натяку. А це ж такі мови-сироти — бездомні діаспоряни без ареалу панування, але такі питомі для Європи, бо вони рідні терени колись мали чи мають деінде в межах континенту і з ними таки асоціюються!

6. Чи відповідає **предмет Закону України 2003 р.** “Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин” автентичним оригіналам Хартії? Однозначно й категорично — ні, оскільки Закон повторює хибну термінологію українського перекладу, хоч би вона й нагадувала віддалено ключові поняття Конституції України. Ні в самій Хартії, ні в нашій Конституції немає “регіональних мов або мов меншин”. Незрозуміло також, що таке “мова меншини”. Чи національна? Чи національна? Для 86 тис. зі 104 тис. євреїв в Україні рідна мова — не “єврейська”, а російська; для 102 тис. з 140 тис. поляків — не польська, а українська...

Окрім того, суперечить духу Хартії зрівнялівка щодо мов. Закон 2003 р. не розрізняє мов сильних, які є державними в сусідів, і

Закінчення на с. 12

*“І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.”*
Т. Шевченко

Шоста година ранку. Про це нагадає не вимкнута звечора радіоточка. Позивні Києва мелодійно лунають квартирою. А ось і знайомий голос диктора. Після привітання свіжі ранкові новини. Сон як рукою зняло. Українське радіо! Чи можна сьогодні уявити без нього наше життя?

Практичний малогабаритний транзистор, комфортний, досконалий радіоприймач чи скромна проводова радіоточка — невід’ємні атрибути побуту майже кожної сучасної людини. Вони завжди поруч. І в міській багатоповітряній, і в тісноті сільській хатині на почесному місці — звичне, природне, як повітря, з нами Радіо. Після трудового дня втомлені працюючі люди з радістю тягнуться до приймача, уже не кажучи про слухачів, котрі з певних причин не виходять із дому і спілкуються з ним від ранку до вечора, — літні пенсіонери, інваліди, прикуті до ліжка хворі. Для таких Радіо — це й свіжі номери газет, й концертні й театральні зали, і стадіони, навіть подорожі по білому світу.

Телевізори не кожному до душі та й по кишені, Радіо ж слухають усі без винятку, звичайно, крім глухих. Для мільйонів співвітчизників найулюбленішим і найпривабливішим є Перший канал Українського національного. Він — найвірніший друг, наставник, порадник, консультант. Увімкнута проводова радіоточка нерідко служить і за годинник. Радіо — надійне першоджерело зв’язку зі світом.

Значна його роль і в практичному освоєнні рідного слова. Де ще почуєш таку грамотну, барвисту й виразноспівучу державну українську мову, як на Національному радіо? Правда, дещо дратує слухача настирлива, в одноманітному повторенні радіореклама. Та що вдієш?.. Ринкова економіка. І зрозумілими тепер стають численні скарги мешканців віддалених міст і сіл України, які за роки Незалежності втратили проводове радіомовлення. Подекуди від нього лишилися одні стовпи, а в деяких міських новобудовах його навіть уже й не впроваджують. У це важко повірити, але факти — річ уперта.

Із усього цього можна зробити висновок: розмови про ліквідацію Українського радіо чи об’єднання його з русифікованим телебаченням — справжнє безглуздя.

Та все ж поведу мову про радіопередачі, пов’язані з музикою. Музичні радіопередачі слухачі не лише полюбують — вони уважно сліdkують за ними по радіопрограмах і з нетерпінням їх чекають. Адже ніщо так не поліпшує настроя людини, як прекрасна пісня чи мелодія.

Музичні передачі Національного радіо переважно цікаві, різнопланові. І за формою, і за змістом. У них яскраво втілений український національний характер. І це природно, про що із задоволенням пишуть у своїх численних листах радіослухачі, відзначаючи досконалий професіоналізм виконавців. Завдяки Національному радіо масовий радіослухач отримує ще не втрачену українську народну пісню, славетну українську музичну класику, видатних українських співаків, піаністів, оркестри й хорові колективи.

На радіо працюють досвідчені музичні фахівці. Декотрі з них заслуговують особливого слова. Ось музичний коментатор Оксана Прилипка. Її передачі захоплюють не лише змістом, а й майстерністю подачі. Про неї можна писати цілу книгу.

У підсумку хочеться висловити щиру подяку творчим колективам

ВІТАЄМО НАШОГО АВТОРА З 85-РІЧЧЯМ!

Павло Олексійович Рудченко, журналіст-музикознавець. Народився 3 березня 1921 року в селі Соснівці Гадяцького району на Полтавщині. По закінченні Гадяцької середньої школи № 1 у 1939 році вступив до Харківського інституту журналістики (УКІЖ). Із другого курсу інституту був призваний до Радянської Армії. Ветеран Великої Вітчизняної війни. Фронтовик із перших її днів до останніх. Учасник Сталінград-

З РОСИ Й ВОДИ!

ської битви. Захисник міста-героя Сталінграда. Учасник штурму і взяття Берліна. По закінченні війни вступив до Молдавської державної консерваторії, яку закінчив 1953 року. Усе життя працював у закладах культури. Виховував молоде покоління музичних кадрів. Пішов на пенсію із Київського вищого музичного училища ім. Глієра в 1989 р. Має 29 урядових нагород. Серед них медаль “За бойові заслуги”, орден “Вітчизняної війни”, орден “За мужність” (за видатні заслуги перед Україною).

«ГОВОРИТЬ НАЦІОНАЛЬНЕ РАДІО УКРАЇНИ!»

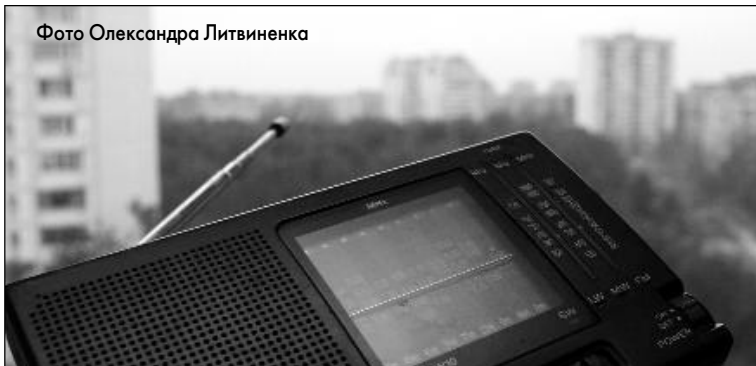

Фото Олександра Литвиненка

Національного радіо та Київської Радіокомпанії за їхню плідну роботу, цікаві нововведення, творчі знахідки. І хоча про Українське радіо преса на своїх сторінках згадує не часто, це не зменшує масштабності його внеску в наше суспільне життя, заслуг перед Україною.

Взяти хоча б таку новинку, як музичні фрагменти “Із золотого Фонду Українського радіо”.

Вітаючи цю корисну й цікаву новинку, хотілося б побажати робити ці фрагменти різноманітнішими. Багатий музичний фонд Національного радіо має для цього всі ресурси. Ними варто розумно скористатися, — адже надто рідко звучать хорові твори у виконанні таких славетних колективів, як заслужена хорова капела “Думка”, Черкаський народний хор, хор ім. Григорія Верьовки, Державна заслужена капела бандуристів. Бажано частіше озвучувати голоси видатних українських оперних співаків минулих років, якими так пишалася свого часу Україна. Серед них бачи: незрівнянний Борис Гмиря, Михайло Роменський, Микола Частій, Іван Паторжинський; баритони: Михайло Гришко, Микола Ворзулев, Юрій Гуляєв; тенори: Кіпаренко-Даманський, Микола Огреніч, Іван Козловський, Володимир Тимохін, Анатолій Соллов’яненко, Василь Третяк, Петро Білинник; колоратурні сопрано: Єлізавета Чавдар, Галина Олейніченко, Євгенія Мирошніченко, Белла Руденко та ін. Варто уникати частих повторень одних і тих самих виконавців.

Окремої розмови вимагає ситуація, що склалася в радіоєфірі України. Надто засмічений низькопробною музичною радіопродукцією. Ця захлапленість ефіру звуковим непотребом завдає безмірну шкоду духовним і естетичним запитам радіослухачів, особливо в формуванні музичної культури.

В Україні широко розгорнута діяльність численних приватних різнохвилювних радіостанцій. Більшість із них — цілодобові. Серед них, крім “Променя”, Радіо Київ FM-98 та періодично “Ери” — українськомовних не відшукаєш. Російськомовними й англомовними ефір перенасичений. На їхніх хвилях української пісні чи музики не

почуєш. Цілодобово на цих каналах мозолить слух у’дливий рок і примітивна попса. Не дивно, що свої музичні смаки й уподобання сучасна молодь і формує на цій бездуховній псевдомузиці. Звідси наочний рівень її музичної культури.

Наукові дослідження різних країн світу давно довели незперечні істини щодо природи попси та агресивного року. Їхнє надмірне ритмозвукове перевантаження ударними інструментами в поєднанні зі штучно патологічним завиванням електросинтезаторів згубно впливає на психіку людини, збуджує у неї негативні емоції, руйнує нервову систему й поглинає позитивну енергію. Про цей “звуковий наркотик” написано немало наукових досліджень. Тому прикро, коли навіть Радіо Київ FM-98 нерідко засмічує свій канал таким “комерційним непотребом”. Саму появу цього Радіо в ефірі можна лише вітати. Щоправда, тут “свіжі новини”, підключення програми Радіо “Свобода”, цікаві сторінки “Старий Київ”, а також українські пісні під рубрикою “Пам’ятаймо своє” — усе це прекрасна новизна. Шкода лише, що пісні часто повторюються. І хоча чарівне тріо Мареничів чи геніальні “Ясени” та “Два кольори” Олександра Білаша можна слухати безкінечно, та все ж ми маємо немало й інших вокальних перлин, що прославляють пісенне багатство України. Скільки пісень історичних, ліричних, жартівливих, козацьких, чумацьких, весільних у виконанні бандуристів, чоловічих і жіночих вокальних ансамблів, хорових колективів. Де жіноче вокальне тріо “Либідь”, чоловічі квартети “Гетьман”, “Явір”, ушлявлене вокальне тріо сестер Байко? А це ж наша духовна спадщина, музично-пісенні скарби українського народу.

До речі, чому, даючи пісню під рубрикою “Пам’ятаймо своє”, Радіо Київ FM не називає прізвищ їхніх виконавців і авторів? Радіослухач мусить блукати у здогадках. Чи це музичний кросворд?

Прозвучала чудова вокальна перлина. Слухач із нетерпінням чекає наступного твору рівноцінної художньої вартості. Але дарма. Нічого подібного більше не почуєш. Суцільна круговерть бездар-

ного, переважно іншомовного, антимузичного суржикю, без мелодії і змісту, від якого голова йде обертом.

Цим нестерпним сумбурним баластом приватних станцій радіоєфір захащується з вечірньої до ранкової зорі. Із особливою зухвалістю це відбувається у вихідні й передвихідні дні, коли більшість радіослухачів мріє послухати милу серцю мелодійну музику, щось рідне й близьке, чарівну українську пісню. Слухаєш, а душа переповнюється протестом, навіть обуренням. Де, врешті, наша національна гідність, самоповага, уболівання за своє рідне? Невже власники радіостанцій цього не розуміють? Звичайно, розуміють, але зловмисно ігнорують усе українське, топчуть, де лише є можливість, українську національну ідею.

Дивно, що й керівництво у верхах, відповідальне за інформаційний простір України, до цього свавілля ставиться зовсім збайдужіло. Виникає природне запитання, чому ми, українці, так брутально нехтуємо не лише рідним словом, а й своїм славетним музичним надбанням? Сповнені чарівної краси наші музичні й пісенні скарби в їхньому невичерпному розмаїтті серед нічного радіоєфіру наче й не існують у природі. Чи це не ганьба?

Радіо кожної країни має свою музичну національну характеристику. За музичними позивними Радіо можна впізнати країну. Про численні приватні радіостанції України цього не скажеш. Яка їхня національна, музична і мовна відмінність? Їх немає. Звичайно, річ не про Радіо національних автономій, де крім української мови використовуються мова нацменшин.

Своїми діями ми свідомо перед усім цивілізованим світом плюндруємо душу, ганьбимо пам’ять славетних предків-творців наших музичних святинь. Це постколониальне плебейство ще міцно сидить у душах декотрих державних чиновників, яким байдуже, а то й не нависне, все українське. Унікальні за кількістю і значимістю записи музичної україністики лежать у фондах Радіо не використаними, як забутий архів. А їх чекають у радіоєфірі мільйони шанувальників!

Музична україністика національного Радіо у звукозаписах — це духовне й естетичне багатство народу, музична скарбниця не лише для розуму, а й для душі, це радість і насолода для відпочинку, екскурс у минуле, пізнання й розуміння сучасного.

Тож чи не час навести тут відповідний лад, як це мусить бути в незалежній Українській державі?

● **Павло РУДЧЕНКО**, музикознавець, у минулому працівник Українського радіо, м. Київ

«СХАМЕНІТЬСЯ, БУДЬТЕ ЛЮДИ!»

Вирішення проблеми відродження національної культури, виховання національно свідомого громадянина сьогодні не можна оцінити навіть відомим прислів’ям: скрипить, але йде.

Патріоти-українці не мають належних можливостей, щоб закоріювати українську мову, українські традиції у повсякденне життя, а ті, хто має такі можливості, не хоче цього робити.

Йдеться про популярні розважальні проекти, які мають найкращий телевізійний час, а значить — найбільший вплив на формування естетичних смаків, здатності гордо нести ім’я титольної нації держави Україна.

Демонструється все: спортивна спритність, фізична сила, співочий талант, а от приналежність саме до держави Україна часто презентується лише ведучими чи коментаторами. “Хіт-парад”, “Мелорама”, “Богатирські ігри”, “Ігри патріотів”, “Хочу бути зіркою”, “Манюні”, “Шанс”, “Караоке на майдані” тощо — доказ цього.

Величезна можливість ведучих, авторів програм впливати на аудиторію — не предмет дискусії, а громадянська обов’язкова й почесна місія.

А що маємо ми? Автори проєктів майже повністю ігнорують національно-патріотичний фактор, хоча саме він вирішальний для формування громадянина-українця.

Лілія і Віталій Шеханіни, створюючи з колегами програму “Манюні”, напевно, розуміли, що танцювати героїнями програми можна й не під “Жолтий чемоданчик” корольовського виконання, а під колоритні українські мелодії. І що мультфільмівський “шедевр” “плюнула на плеш ему і послала к лешему” теж ніяк не формує високого естетичного смаку. От і вийшло, що Маші-Лізи-Марі-Мішелі не знайшли нічого кращого, прощаючись із телеглядачем (дітками), ніж “пака, папа”, а під завісу навіть вигукнули: “всьо!”

Оце і є “вот кто-то с горочки спустился...”

Недалеко відійшли і творці передачі для дітей “Хочу бути зіркою”.

“Мелорама” — це суцільне “вот кто-то с горочки...” “Нам ета по-фігу, по фігу”, “што ми больше всію любім?” — шмотки”, — втокмачує в мізок глядачів-слухачів “Мелорама”. І це викликає сум і біль.

А от ми на майдані, де “Караоке” живе в Україні без України.

Ритуальна організаційна церемонія (кого і чим винагородять, хто гроші рахуватиме...) — і ведучий пропонує як найбільш відому пісню “Вот кто-то с горочки спустился...”, аби відкрити учасників. Сам підспівує майдану, тобто караочить. Не коментуватимемо смаків ведучого. Засмучує інше. Хіба для визначення співочої вдачі не годяться “Червона рута”, “Марічка”, “Пісня про рушник”, “Чорнобривці”, “Тече вода каламутна”, “Два кольори” чи та ж “Одна калина” чи, врешті-решт, “Кропива”? Чи вони невідомі?

Аж ні. Бо Ігор Кондратюк має конкретне завдання: відібрати молодий талант для “Шансу”, а там російськомовна й російськомисляча команда стилістів-візажистів-іміджмейкерів-режисерів-постановників разом із пані Наталею й суржикомовним партнером навіть учасника, який виборов перемогу з українською пісню, швиденько зроблять російськомовним. І змарнується співочий талант, вдача. Тільки зникне серце українця, бо той, хто “с горочки спустился...”, зробив свою справу.

А з великого екрана замість місії провідників національної ідеї, національної культури: автентичної, естрадної, класичної, авангардної — ми маємо місію космополітів, а якщо відверто, — похід антиукраїнців, що зомбують дітей, підлітків, які до 17—18 років уже навчені зневажати українську мову, українську пісню, українські традиції. А “блін” і “фіг” стане їхньою перепусткою до культури, яка замкнеться моральними пошуками на “Острові спокус” із “термінологією”, яка на білий папір лягає чорною плямою.

Ця ситуація повинна хвилювати відповідні міністерства, установи, культурні заклади, адже одним-однісіньким проєктом “Наша пісня” ситуація не виправити. Тоді “вот кто-то с горочки спустился...” з’їсть українське горіння в дітях.

● **Валентина КОБА**, пенсіонерка, с. В. Знам’янка Запорізької обл.

Як сумно, коли отримуєш листи від зовсім юних читачів, які вже мають певний негативний життєвий досвід. Адже брудний осад від чужої нетерпимості, злостивих кпинів, життєвих випробувань може залишитися в серці назавжди. Тож не можемо не надрукувати жалібно-саркастичного листа студентки Київського національного університету культури та мистецтв, що оповіла про свої гуртожиткові митарства.

“Я часто згадую свій перший день у гуртожитку. Комендант видав мені велику тумбочку (доставивши до кімнати), відчинив двері мого нового дому й кудись швидко зник. Сиджу я посеред кімнати зі своїм майном і розгублено дивлюся на розлучених моєю появою старших від мене сусідок. Облуплена стеля, засмалцьовані шпалери, неймовірна кількість меблів, тут же ступити ніде. Де ж я житиму?

Перші тижні були справжнім пеклом. Я хочу дому! Весь час — удень і вночі. Від сильної ностальгії врятувати не могло ніщо! Після тихого спокійного життя в рідній Софіївці мене бентежило гамірне місто. Та згодом я звикла. Наш гуртожиток — окрема частинка шумливого Печерська. Тут свої правила, свій стиль життя, незалежний від Києва. Доля подарувала нам п'ять чудових років у столиці, кожен проводить їх по-своєму, кожен сам вирішувати, де жити, залишатися тут чи ні. Дехто закохується в Київ із першого погляду, прагне будь-що тут залишитися, а хтось мріє швидше повернутися додому. Пам'ятаю, як моя сусідка по кімнаті, втішаючи мене, сказала, що сумує за гуртожитком навіть улітку. Божевільна! А от мені певно тут ніколи не сподобається.

Сподобалося, та ще як! Оті дівчата, які вперше мене вельми непривітно зустріли, з часом стали моїми найкращими подругами. Кімната стала першою по-справжньому власною оселею. Принаймні я

ТРИМАЙ СВОЮ ТЕРИТОРІЮ!

так відчувала, доки комендант не сказав, що моє тут лише ліжко-місце. Ну і нехай, зате моє!

Мабуть, на все життя запам'ятаю, як ми з дівчатами чаювали. Як весело нам було. Ми говорили годинами, а деколи цілими ночами. Слухали музику, самі співали... раділи, як тільки дозволяла фантазія. Ми відчували себе вільними, молодими і надзвичайно щасливими. Та за надмірні веселощі була тяжка розплата. Мій перший залік. Аж досі страшно згадувати. Дочекавшись до останнього, я ввечері сіла вчити свою економічну теорію, мої ж однокімнатниці, немов здурівши, почали співати, танцювати, слухати музику, а на мої зауваження — весело реготали, а згодом ще й книгу з конспектом забрали. Після кількох годинних сварок, які ні до чого путнього не призвели, я ображено лягла спати. Уранці мені урочисто повідомили, що, виявляється, в гуртожитку традиція така — не давати першокурсникам учить перший залік. На щастя — минулося, залік отримала автоматом.

Загалом, перший рік минув весело і без проблем. Мої сусідки, закінчивши університет, виїхали з кімнати. Я лишилася сама. Разом із ними минув період мого веселого і безтурботного життя в гуртожитку. Я була найменша і, мабуть, тому дівчата мені багато в чому допомагали й радили, зрештою, було просто сумно, адже ми були дружною і веселою кімнатою. У нас існувало неписане правило кімнати: розповідати одна одній усі проблеми, переживання чи просто цікаві події зі свого життя. Багато проблем ми намагалися вирішити разом, радили одна одній від широго серця. Кажуть, жіночої дружби не існує. З прихильниками цієї думки можна посперечатися, адже між нами в кімнаті не було жодних заздрощів ні через хлопців, ні через одяг, ні через успіхи. Ми були досить різні, але кожна ставилася з повагою до інтересів іншої. Майже з перших міся-

Фото О. Литвиненко

ців свого життя в Києві я поринула в громадське життя столиці. Постійні мітинги, збори, переживання, пов'язані з різними заходами, безкінечні розповіді про свою “Просвіту” — цим щодня я надокучала однокімнатницям. І вони не тільки вислуховували мене, а й намагалися допомогти порадою. Деколи згадую свій перший просвітянський захід у нашому університеті, здається, це був показ і обговорення “Пропалого грамоти”, мене тоді охопив панічний жаж, що ніхто не прийде, а дівчата, покинувши всі свої справи, прийшли та привели своїх друзів. На мою думку, один із феноменів гуртожитку — здатність часом переїматися проблемами сусідок більше за власні. Я і зараз в усіх деталях пам'ятаю Лесині фільмування. Це автоматично ставало проблемою номер один для нашої кімнати.

Але той щасливий час сплив, і що далі буде? Яких дівчат до мене підселять? Рекламну фразу “тримай свою територію” я почала сприймати буквально. Мене дуже дратувало, як нові сусідки кладуть речі на по-

лички моїх подруг, прагнуть щось змінити у нашій ідеальній, на мій погляд, кімнаті. Обурила мене й кількість моїх однокімнатниць — нас п'ятеро. Двоповерхові ліжка, наче в казармі, місця катастрофічно не вистачає. Як так жити можна? По-моєму, над нами просто знущаються! Уявіть собі, п'ятеро полярно різних людей замкнули на 5 років у маленькій кімнаті, розрахованій на трьох. Ми говоримо різними мовами, у нас різні уподобання, ми слухаємо різну музику. Зрештою, що може бути спільного між інтересами майбутнього юриста й хореографа, менеджера та співака, логічно, що між нами виникають конфлікти. Я не можу весь час слухати російську попсу, розповіді про походеньки по барах, розмови про постановки танців. На противагу мені, декого не влаштовує мій стиль життя. Ми різні і змінюватися ніхто не хоче. З першими сусідками ми навчилися пристосовуватися одна до одної, з теперішніми — ні.

Я гадаю, щоб полегшити життя собі та своїм студентам, наша адмі-

ністрація має проводити хоча б елементарне анкетування при поселенні в гуртожиток щодо кола інтересів, розпорядку дня, особливо болючого питання мови та ін. Це б значно зменшило конфлікти в кімнатах.

На мовному ґрунті досить часто виникають непорозуміння. Цькування з боку російськомовних студентів досить часті і закономірні. “Що ти мені там кажеш, української не розумію, будеш говорити російською, бо ти вже не в своєму забитому хуторі, а в Києві”, приблизно так вони аргументують власну позицію.

Дехто за такі слова дасть по пиці, а дехто заговорить російською. Навіщо свідомо створювати конфлікти, краще розселити по різних кімнатах, тим самим оберігаючи українськомовність першокурсників. Може, це звучить дивно, але перевірено досвідом — відсотків 90 моїх українськомовних однокурсників під кінець першого курсу заговорили російською мовою. Звичайно, не факт, що, живучи з українськомовними людьми ніхто не заговорить російською, але хоча б у власній кімнаті не забудуть рідної мови.

Останнім часом у нашому гуртожитку почастишали міжнаціональні конфлікти. Скільки б нам не розповідав ректорат, що всі люди рівні, незалежно від кольору шкіри й віросповідання, расистів не меншає і наші іноземні гості досить часто ходять битими. Не знаю як, але адміністрація повинна вирішити ці болючі питання, бо мовчазне спостереження за тим, хто кого перемаже, ні до чого доброго не призведе.

Тож життя в гуртожитку виявилось не таким уже безтурботним і веселим, як мені спочатку здавалося. З часом щоденне свято набридло, інколи просто хочеться тиші та спокою, що в гуртожитку буває досить рідко. Набридли, ні, краще сказати остогидили вічний бруд, завжди несправний душ і перегорілі конфорки на плитці.

Проте до всього звикаєш і пристосовуєшся...”

● Софія, студентка КНУКіМ

ЩЕ РАЗ ПРО ПЕНСІЇ

Лист Олени Русин із міста Мукачєво, вчительки з 39-річним стажем, порушує одну з найболючіших проблем сьогодення — проблему хліба насушеного.

“Усі ми знаємо, що таке пенсійне забезпечення людей, які свої молоді роки віддали щоденній праці, щоб на старість про них подбала держава. А прийшла старість, і доводиться жажнутись, як влада оцінює твою роботу, якої припускається несправедливості при розподілі коштів на пенсійне забезпечення своїх громадян.

Хочу навести лише кілька прикладів отої “турботи” про громадян похилого віку, які щомісяця з нетерпінням очікують на пенсію. Правда, є й такі, яким вона не дуже й потрібна, бо забезпечені вони непогано. Але переважна більшість з нас чекають її, кращої, і не можуть дочекатися.

Мій сусід В. відпрацював майже 40 років на господарській і профспілковій роботі, пішов на заслужений відпочинок, як його тепер можна вважати, двадцять років тому із зарплати 230 карбованців. За безперервну роботу одержував персональну пенсію місцевого значення 132 крб. Що це були тоді за гроші? Буханець хліба коштував 14—16 коп., молоко 25 коп., кілограм цукру — 80 коп., кілограм ковбаси 2 карбованці. Навіть газета коштувала 4 копійки.

Та розпався Союз, і ми стали “незалежними”. Відкладені на чорний день заощаджені гроші вкладав з Ощадбанк, і вони згоріли, комунальні послуги зросли в кілька разів. Як учаснику війни до пенсії йому нараховують аж 9 гривень і 95 копійок, а всього він отримує тепер 360 гривень. Хворіє, та ліки нема за що купити.

Зате інша моя сусідка не працювала жодного дня — була домогосподаркою, бо працював чоловік. А перед наближенням пенсійного віку пішла працювати в райвиконком прибиральницею і стала “державним службовцем”, і їй нараховували пенсію 680 гривень та ще 99 гривень доплати як “дитю війни”, бо народилася в 1930 році.

Ось так, учасник війни має доплату 9,95 гривень, а “дитя війни” — 99 гривень — удесятеро більше. Де тут справедливість? Хто вдумав такий закон, щоб не рахуватися з учасниками війни, які, хто на фронті, а хто в тилу, працює для фронту працювали, одержують доплату на цілу десятик.

Я народилася в 1927 році. Вчилася, працювала вчителькою 39 років, пішла на заслужений відпочинок у 1983 році із зарплатою 200 карбованців. Тепер отримую пенсію 349 гривень. За сумлінну роботу одержувала грамоти й медалі, але не маю орденів і звання “заслуженого”, щоб збільшити мені пенсію. Я вчила дітей любити свою Батьківщину, а вона отак розраховується зі своїми

Фото О. Литвиненко

слухняними дітьми — чесними працівниками. Тому і сміється моя сусідка з мене.

Дивує ще одне. Чому працівників райкомів партії, профспілок не прирівнюють до працівників райвиконкомів чи міськвиконкомів, до “державних службовців”? Невже працівники райкомів і міськкомів партії менше працювали? Хто вигдавав таку різницю між працівниками у нашій “демократичній державі”? Невже працівники профспілок, які захищали працюючих, не державні службовці?

Ну що ж, у супереч досвіду будемо сподіватися, що новообрана Верховна Рада зробить кроки назустріч людям, і пенсійна реформа стане втіленням логіки і справедливості.

НАРЕШТІ Й У ЗАПОРІЖЖІ

Є й листи, які надихають і дають усвідомлення того, що наші зусилля не проходять на марно.

Ось що пише нам Світлана Мартинова з Запоріжжя: “Щиро зраділа, коли минулого тижня побачила в поштовій крамниці Запоріжжя газети “Слово Просвіти”, “Україна молода”, “Українське слово”. Нарешті сталося, як-то кажуть. Нарешті й запоріжці зможуть читати справді українські газети. Бо, як відомо, в нашому регіоні і українські книжки, і газети — рідкість. Живеш і не розумієш: чи то в Україні, чи десь у російській провінції. Тож дуже Вам дякую за те, що Ви робите, й за те, що маю можливість тримати в руках цікаву пресу. І не треба більше їхати в Київ (а то й далі), щоб придбати українські часописи і книжки.

Через улюблену газету хочу подякувати волинському письменникові п. Петру Боярчуку, який пише чудові книжки, присвячені боротьбі українців проти будь-яких загарбників нашої землі. Це й повість “Бій під стінами храму” — захоплюючий твір про жертвну боротьбу українських повстанців проти німців, і книга “Дорогами болю” — про долі українців, безневинно засуджених за любов до рідної землі й вивезених далеко за її межі. Всі твори засновані на реальних подіях, прочитання й усвідомлення яких іноді просто шокує. Вражає героїзм, мужність, жертвність, безмежна любов до своєї землі, до своєї нації.

Фото О. Литвиненко

Дуже хочеться, щоб за допомогою “Слова Просвіти” якомога більше людей дізналися про ці книжки, про нашу історію, про трагедію України, свідки й жертви яких ще є серед нас. А це — не далекі пращурі, а наші батьки й діди, наші рідні.

Вважаю, така література конче потрібна нашому суспільству, оскільки висвітлює правдиві сторінки історії України, спонукає замислитися над тим, ким ми є, до якого народу, до якої нації належимо, на якій землі живемо.

Раджу всім читачам улюбленої газети придбати та обов'язково прочитати “Бій під стінами храму”, а також інші твори П. Боярчука. Можна звертатися безпосередньо до автора творів за адресою: 45700 Волинська обл., м. Горохів, вул. Б. Хмельницького, 20, кв. 18, Петру Боярчуку.

Ще раз велика подяка колективу редакції за те, що Ви є”.

— *Пане Володимире, коли зрозуміли, що хочете пов'язати своє життя з мистецтвом?*

— До мистецтва тягнувся змалку. Спочатку грав на гармошці, підбирав на слух різні мелодії. Потім захопився малюванням. Зі свого села Здоббича Здобунівського району, що на Рівненщині, тричі на тиждень їздив до облцентру на заняття в художній студії. Із 1973 до 1979 рік навчався у Вижицькому училищі прикладного мистецтва (Чернівецька область), де займався живописом, пластикою і різьбою по дереву. Спеціалізація — різьба по дереву, а моєю дипломною роботою в училищі стали декоративні тарілки. Теми на той час актуальні: “1500 років Києву” і “Возз'єднання України з Росією”. Ці тарілки виставлялися на ВДНГ у Києві. А далі так склалося, що я все більше захоплювався скульптурою, тож вступив у Київський художній інститут. Дуже полюбив практичні заняття. Дуже подобалося працювати з викладачами, які, час від часу, щоб я здобув більше практичних навиків, брали мене на комбінат “Художник”, там я робив прокладки, інші професійні речі, яких, скажімо, в інституті не могли навчити. Також під час літніх канікул працював на художньому комбінаті — й навиків здобував, і гроші заробляв, що для студента було підмогою.

Вчився я в професора Віктора Сухенка, потім — майстерня професора Івана Макогона, потім — у професора Валентина Борисенка. І далі вже монументальна майстерня професора Василя Бородея. Ці викладачі дали мені хороші знання, кожному з них буду вдячний до кінця життя. Мені приємно, що я мав змогу подивитися збоку на великих майстрів, аби тягнутися до них і йти в тому напрямку, який вони мені вказали. А дійду, не дійду — це вже інше питання. Треба працювати. Чим більше працюєш, тим більше вдосконалюєш майстерність. Може, й зробиш одну-дві роботи невдалі, але й це досвід. Переважно працюю в монументальній скульптурі, хоча це праця важка і фізично, й емоційно, тому що відповідальність колосальна. Із часу як тільки почнеш роботу в ескізі, і поки не постане вона в постаменті, — то це стільки переживань внутрішніх: щоб вона вдалася, аби вдало в масштабі постала, щоб вписувалась у середовище. Це ж на віки ставиться. Монументальна скульптура — надзвичайно серйозна річ.

— *Чому саме монументальна скульптура?*

— Чому я вибрав цей вид творчості? Мені підказав професор Валентин Борисенко. Сказав: ти більше відчуваєш монументальну пластику. А монументальна пластика полягає в тому, що при трактуванні твору треба перебільшувати, може, навіть гіпертрофувати деякі форми. Тому що, коли ставиш скульптуру на повітря, воно зримо з'їдає форму. І коли створюєш роботу, яка повинна бути в приміщенні, в інтер'єрі, й виконуєш її в тому ж пластичному вирішенні для відкритого простору, значить, на вулиці форма пропаде. Однозначно. Є відповідні закони монументальності, на які я спираюся. Звичайно ж, для скульптора необхідне відчуття простору.

— *Як вважаєте, то Вам дар Божий, — оте відчуття?*

— Учителі щось прозріли й підказали, що можу працювати в цьому напрямку, та й я тягнувся до цього. Зроблено вже немало: понад 10 пам'ятників і пам'ятних знаків. Кожну роботу емоційно крізь себе пропускаю. І тому дуже прикро, коли непрофесіоналі, часом, починають критикувати: там те не так, а там те не так. Я волюю обговорювати

МОНУМЕНТАЛЬНА СКУЛЬПТУРА — СПРАВА СЕРЬОЗНА

Мовчазний бездушний матеріал. І мовчазний, але з багатою душею майстер. Коли Дух творення зводить їх, відбувається диво оживлення мертвої матерії, — камінь під руками митця починає звучати, промовляти ідею, внутрішнім смислом, народжується образ, аби жити. Такі образи — одухотворені, живі, динамічні — створює відомий скульптор Володимир ШОЛУДЬКО. Хто бачив його Шевченка, — не сплутає цей пам'ятник з іншими, яких чимало по Україні. Його Шевченка величю й гідно йде до народу — з крилатим словом правди.

такі речі з людьми компетентними, мистецтвознавцями чи з колегами, вони мають право оцінювати. А люди, далекі від мистецтва, можуть мати власну думку, та широко оприлюднювати її, як це інколи трапляється, — такого права не мають.

— *Над чим тепер працюєте?*

— Маю декілька замовлень, та хочеться зупинитися на роботі, яку виконую в Рівному, — пам'ятник княгині Марії Несвицькій. Це була власниця селища Рівне на зламі XV–XVI ст. Вона здобула для селища Магдебурзьке право — і постало місто Рівне. Надзвичайно приємно, що міська влада звертається до історичних постатей і ставить такі пам'ятники. І міський голова, і міський архітектор цікавляться спорудженням пам'ятника, звичайно ж, із такими людьми приємно працювати: немає напруж емоційних у процесі роботи, все ладиться.

Модель пам'ятника Марії Несвицькій у м. Рівне

Бо передостання робота — пам'ятник Уласу Самчуку, що стоїть на Театральній площі Рівного... Замовники просили створити його в дуже стислі строки, до 3 місяців, а такий пам'ятник треба робити не менше півроку. Я як автор проекту, що виграв конкурс, мусив організувати справу так, аби виконати замовлення. Тож з огляду на часові обмеження, узяв на підмогу хороших майстрів і ми зробили в строк цю роботу. Проте замовники непрофесійно поставилися до справи, почали звинувачувати, робити якісь надумані закиди щодо самого пам'ятника, хоча вони його приймали (скульптурний проект у величину споруди замовники прийняли офіційно, з телебаченням, із пресою — місцеві газети свідчать про це). З якихось причин замовники кінцевий варіант співпраці з творчим колективом просто зім'яли. По-перше, не було належно оцінено, по-друге, не доплачено й, по-третє, при відкритті навіть не згадали авторів пам'ятника. Це дуже прикро.

— *Про творчий задум пам'ятника Марії Несвицькій.*

— Дуже цікаво працювати з історичним матеріалом, відтворювати у скульптурі історичні постаті. Вважаю, це найдоступніший спосіб донести до майбутніх поколінь образи цих людей, щоб вони їх знали. Директор музею “Дубенський замок” Петро Смолін створив усі умови, щоб я опрацював і сфотографував історичні матеріали, що стосуються княгині, які потім застосував у самій скульптурі, пластиці, використав деякі деталі одягу й орнаменту того одягу. Дякую йому за це.

Задум такий: скульптура буде розвернута до людей, навіть композиція рук продумана так, що згорток — документ про самоврядування — розкривається на глядача. Коли вибирав варіант крісла, на якому сидітиме княгиня, то вивчав різні форми стародавніх крісел. Але вони зникли за постаттю. Тому зупинився на такому варіанті: спинка стародавнього крісла зроблена так, що коли дивитися по фасу, то ніби в княгині за плечима крила. Це несе додаткове смислове навантаження: княгиня постає як ангел-охоронець Рівного. Потрібно такі речі опоетизувати. Давноминула дійсність переходить у легенду, й історична постать житиме в народі, в майбутніх поколіннях як оберіг міста. Перевід у мармур здійснюватиметься протягом 4 місяців, матеріал уже є.

— *Розкажіть, будь-ласка, про інші здобутки.*

— Одна робота на іншу не схожа. Передусім хочу згадати пам'ятник “Тарас Шевченко — апостол правди і свободи”, який зараз стоїть у Ковелі. Ото якраз там пластична мова монументальна, там перебільшення відповідні, що при спогляданні здалека працюють на глядача. Його можна за півкілометра дивитися — і зрозумієте, що то портрет Шевченка, настільки пластика “дальнєбійна”, як казав Іван Васильович Макогон.

— *Правда, що то найбільший пам'ятник Шевченкові?*

— Чи найбільший?... Пам'ятник великий — 7,5 метра, плюс 5 метрів курган. Він монументальний — справді величний апостол правди. Коли я розпочинав цю роботу, академик Бородай порадив мені працювати в такому напрямку. Основою тут став мій дипломний проєкт, зроблений ще 1989 року, який у результаті трансформувалася у масштабну річ. 1997 року зроблена і прийнята на львівській експериментальній фабриці вже скульптурна композиція у величину споруди. Потім вона відстоювалася, очікувала свого часу, у зв'язку зі зміною влади й через брак коштів. А в 2002 році відновилася спорудження цього пам'ятника уже з урахуванням особливостей місцевості комплексу-парку “Шевченків Гай”, почали відливати в бронзі. У Ковелі планується провести симпозіум по каменю на тему Шевченкових творів, героїв, а створені роботи будуть гармонійно вписані в загальну композицію комплексу.

Вважаю вдалими пам'ятник “Загибалим воїнам” у селі Рокині, створений у співавторстві з Юрієм

Козеляцьким (перша моя робота після закінчення художнього інституту) і пам'ятник “Борцям за волю і незалежність України” в Червонограді (в співавторстві з Миколою Корольом, я автор скульптурної композиції). Вдався, безумовно, вже згадуваний пам'ятник Уласові Самчуку і пам'ятник Климіву Савуру в Рівному. Інші роботи.

Навіть, як на замовлення працюю, в заданій темі, то я творчо до цього підходжу, шукаю. Знову ж таки опоетизовую певну тему, певного героя. До таких замовлень надзвичайно серйозно ставлюся. А приватні замовлення — для того, щоб заробити трохи коштів. Стоєво ж речей виставкового характеру, то тут можу творити, як заба-

Пам'ятник Т. Шевченкові у Ковелі

жаю, як диктує творча уява. Хоча ця творча робота потім може трансформуватися під замовлення. Та якого типу не була б робота — все пропускаю крізь душу.

— *Серед приватних замовлень — які переважають?*

— Замовлення різні. Переважно — замовлення в інтер'єрі. Варіанти різнопланові. Є абстрактні композиції, а є і під класику. Оце недавно робив три роботи, в яких брав за основу класичні твори, але робив свою композицію, яка підходила б до розмірів приміщення. Я люблю ці роботи, бо набираєшся майстерності, бо коли не ліпиш “під класику”, то може щось і забувається. А тут маєш змогу нагадати і анатомію, і пропорції, і взагалі композицію класичну, з її законами.

— *Але Ви більше тяжієте до реалістичної скульптури?*

— Мені подобається і те, й те. Люблю бавитися і в чисто формальних композиціях. Недавно створив композицію ніби ні про що. Люди, які захотіли купити її, подивилися на неї і конкретно назвали тему, я

так і підписав: “Коханці”.

— *В якому матеріалі найбільше любите працювати?*

— В матеріалах різних — і дерево, і метал, і камінь, і мармур, у граніті велику роботу робив. Це тяжка фізична праця, я вам скажу, — надиhaєшся пилюкою, і фізично треба впирається сильно. Кожен матеріал по-своєму цікавий. І коли ти вже вибрав під певну композицію певний матеріал, то хочеться, щоб він заговорив.

— *У Вас є учень...*

— Є декілька здібних хлопців. Із роками приходить досвід, і приємно ним поділитися. Так само, як я вчився у великих скульпторів, то й мені хочеться, передати молодим невеликі професійні секрети.

— *Що дає життєву силу, натхнення — матеріальні мотиви, внутрішня потреба творчості...?*

— Дуже добре, коли воно поєднується — і матеріальне, і професійне бажання щось створити. Звичайно, нічого нового такого не придумаєш, це за якихось тисячу років знайдеться, може, геніальна людина, яка створить щось нове. А ми десь щось засвоїли, щось бачили, і по своєму його трактуємо, подаємо по своєму. Я просто самовиражаюсь через пластику, через форми.

— *Вас не називає майстром-заворником. Тепер Ви постійно в дорозі: Київ — Рівне — Київ. Не втомлює такий ритм?*

— А мені це подобається, навпаки мене заводять, коли змінюєш місце, нині тут, завтра — деінде. Ти ніби й подорожуєш, але ж це не подорож, — це потреба отримати, скажімо, якусь цікаву роботу, нове замовлення. Отака зміна середовища, вона теж надиhaє на щось нестандартне, нове. Дехто навпаки любить сидіти собі в майстерні і працювати спокійно, а я люблю подорожувати, любити рух. Мені потрібні нові враження, нові знайомства.

— *А за кордон ви не пробували вибиратися?*

— Пробували. По-перше, коли, я ще вчився в інституті, то був на практиці в Братиславі, в Празі. Там цілий місяць ми проходили практику ознайомлюючи, мені там сподобалося, мав сильні враження. Потім був у Польщі декілька разів, були поїздки вдалі, невдалі. Разом з відомим скульптором Олегом Пінчуком їздили в Іспанію то була поїздка вдала: ми там зробили чимало. Надіюся ще десь поїхати, але ненадовго, я живу Україною.

— *Ви вже давно працюєте в Києві. А чим для Вас є Рівненщина?*

— Я ніколи не відривався від Рівненщини. Коли працюю в інших куточках України, то таке враження, що я просто виїжджаю на якийсь час. Але на Рівненщині в мене найбільше пам'ятників, думаю, на Батьківщині так має бути. Мрію створити бюст Шевченка для свого рідного села. Хочу його зробити в довговічному матеріалі, в камені. Рівненщина — це Мала Батьківщина, цим усе сказано. Хотілося б прочитувати мого товариша, відомого поета-пісняра Олександра Смика про Волинь: “Волинь — сто лісів, сто озер, сто доріг, Волинь — із наміста пісень оберіг, Волинь — коронована щедра земля від Данила-короля”.

За період спілкування зі скульптором спочатку у майстерні з'явилася невиразна гіпсова форма — під стелю. Потім вона почала набирати виразніших обрисів, а згодом — постала постать. Історична особа. Хто? Поки що це секрет, автор не хоче наперед знімати завісу таїни. Творчий процес триває...

Леся Ткач

НЕБЕЗПЕЧНА ТА ЗАГАДКОВА

Улітку 1998 року на Кременчуцькому нафтопереробному заводі пролунав вибух велетенської сили. Вибухнув “десятитисячник” — великий резервуар для зберігання нафтопродуктів, який вміщає до 10000 кубічних метрів бензину чи інших продуктів нафтопереробки. Він був майже повністю зруйнований, оскільки в нього влучила кульова блискавка, яка проплавилася його товсту металеву поверхню. Не допомогла сучасна система захисту від блискавок, встановлена на заводі. Пожежу вдалося локалізувати й ніхто не загинув лише тому, що “десятитисячник” був недозаповнений бензином. У ЗМІ повідомлялося також про загибель військовослужбовців унаслідок вибуху на складі боеприпасів та про пошкодження літака-богатиря “Руслан”, що ледве не призвело до катастрофи. Обидва випадки були спричинені влучанням кульової блискавки. І вони — не поодинокі, кульова блискавка доволі часто руйнує важливі об’єкти, які вважаються надійно захищеними від блискавок громовідводами. Не кажучи вже про побутові “зустрічі” людини та вогняної кулі. Зовсім недавно, у листопаді 2005 року вона знищила цілу будівлю в селі Ялтушків Барського району Вінницької області, позбавивши помешкання родини 12 співробітників науково-дослідницької станції, розташованої неподалік. У Новосілки-Опарські, що на Миколаївщині, вогняна гостя завітала двічі. У хаті родині Мельників налякала дітей, бо з шипінням проповзла по стіні, повибивала внутрішні шибки, спалила і поворивала “з м’ясом” усю електропроводку, розетки, вимикачі, вивела з ладу новенький телевізор, “підсмалила” килим. Справжній гармидер непрошена гостя вчинила на горіщі — вирвала балку, до якої кріпився “стілець”, навіть повитягала цвяхи з дерева. Дах кілька секунд ходив ходором, немов під час землетрусу. І лише тоді, коли небесна bestія зсередини протаранила покрівлю і вирвалася на волю, “Армагеддон” припинився.

Під час тих “візитів” довкола довго й голосно вили собаки, а перелякані коні падали на землю... Таких історій багато відбувається по всьому світу. Інколи людям здається, що кульова блискавка з’явилася їх покарати. Так, одного разу вона “наздогнала” грабіжників і змусила їх кинути крадене.

Опитування в “Інтернеті” виявило цікаві результати: на нього відгукнулося чимало людей. Скажімо, з подивом помітили кульову блискавку... у фотоателє, отримуючи надруковані фотографії: знімали на плівку звичайні блискавки, а на фото зафіксувалася кульова, що існувала якусь мить, тож для людського ока лишилася непомітною. А от дівчинці Наталі, можна сказати, пощастило — вона бачила кульову блискавку 3 рази, і жодного разу не постраждала. За її словами, вони просто собі летіли десь на відстані 50 метрів від землі.

У Харківському районі Києва, на проспекті Бажана, кульова блискавка з’явилася в підземному переході, перелетіла крізь нього і вилетіла з іншого боку.

А от у Тайланді, на березі ріки Нага, щороку відбувається яскравий, наче салют, парад кульових блискавок. Вони з’являються у той день десятками — жовті, помаранчеві, малинові, і нікого не чапаючи, здіймаються в повітря. На це загадкове явище приїждить подивитися чимало цікавих з усього світу.

Але все ж таки, більшість зустрічей кульової блискавки і людини небезпечні. Приблизно 9 % випадків зустрічі людей із вогняною кулью закінчуються трагічно: контузіїми, каліцтвами, інколи смертю (1,3 %). Тому важливо виконувати поради фахівців: якщо побачите кульову блискавку — поверніться до неї обличчям і заміріть. Опустіть руки і киньте все, що ви тримаєте. Якщо їдете транспортом, то зупиніть його і приберіть руки з керма — це підвищує шанси вижити.

ПРИМХЛИВА ТА МІНЛИВА. ЯКА ВОНА БУВАЄ?

Відомо, що фізична природа звичайної, так званої лінійної блискавки майже встановлена близько 250 років тому, коли В. Франклін в Америці та М. Ломоносов у Росії виконували свої відомі дослідження з атмосферною електрикою. Вони встановили, що блискавка має ту саму природу, що й електрична іскра, яку тоді вже навчилися одержувати в наукових лабораторіях.

Але виявилося, що кульова блискавка має зовсім інші властивості, ніж звичайна блискавка. Найвразливіші люди, фантазери й фантасти схиляються до того, що кульова блискавка створена іншопланетянами або нечистою силою.

Кульова блискавка як явище природи, пов’язане з грозою, згадується ще в роботах давньогрецького філософа Арістотеля (IV століття до нашої ери). Вважають, що першим ученим, який безпосередньо зустрівся з кульовою блискавкою і загинув від неї, був Г. В. Ріхман, який спільно з російським ученим М. В. Ломоносовим у 1753 р. досліджував атмосферну електрику.

Перша збірка спостережень кульової блискавки (близько 30 випадків) міститься у книзі французького астронома та фізика Ф. Араго “Грім і блискавка” (1838 р.). Але перший систематичний опис властивостей цього явища з’явився лише у XX сторіччі, коли В. Бранд у книзі “Кульова блискавка” (Гамбург, 1923 р.) проаналізував 215 свідчень із відомих йому 600 випадків спостережень вогняної кулі (ос-

Кульова блискавка (малюнок невідомого художника XIX ст.)

7 % — складну внутрішню структуру (хаотичний рух усередині кулі яскравих крапок або ниток та ін.).

Колір кульової блискавки може бути помаранчевим (24,8 %), жовтим (19,9 %), білим (18,2 %), червоним або рожевим (17,1 %),

блакитним або фіолетовим (12,4 %), зеленим (1,4 %) або це може бути суміш кольорів (6,2 %).

Яскравість кульової блискавки порівнюють із яскравістю електричної лампочки, потужність якої може бути і меншою за 10 Вт, і більшою за 500 Вт, але в середньому вона наближається до 100 Вт.

Про відчуття тепла повідомляє лише незначна частина свідків, біля яких проходила кульова блискавка. Разом із тим, інколи повідомляється про опіки від кульової блискавки (навіть під одягом), подібні до дії ультрафіолетового або м’якого рентгенівського випромінювання.

Інколи свідки відчують різкі запахи (сірки, озону, окислів азоту) та слабкі звуки (шипіння, потріскування, свист).

Кульова блискавка може плавити й випаровувати метал, розщеплювати колоди, нагрівати воду і т. ін., але може й не залишити слідів. Енергію кульової блискавки оцінюють у середньому значенням 30 кДж, але іноді вона сягає до 5 МДж і більше.

Імовірність появи кульової блискавки визначити чи не найважче, бо значна її частина лишається непоміченою. Останнім часом цю імовірність оцінюють значеннями 2—200 випадків на 1 кв. км поверхні Землі за рік. Для деяких районів це може перевищувати ймовірність удару лінійної блискавки у Землю.

НАУКА: ГІПОТЕЗИ ТА МОДЕЛЮВАННЯ

Звідки вона з’являється й куди зникає? Чому може вбити на відстані, а може доторкнутися й не завдати жодної шкоди? Чому здатна рухатися проти вітру й проникати крізь скло, не пошкоджуючи його? Чому іноді зникає непомітно, а іноді — з потужним вибухом? І звідки вона бере свою енергію?

Лише у другій половині XX століття почалося наукове дослідження цього природного феномену.

Було запропоновано близько 300 гіпотез щодо фізичної природи кульової блискавки, але жодна з них не могла бути наближено пояснити її властивості. У монографії Дж. Баррі (1980 р.), де проаналізовано низку гіпотез, список літератури з проблеми кульової блискавки містить близько 2000 найменувань.

Із усіх гіпотез можна виокремити лише дві невеликі групи, які підкріплені експериментами й дозволяють пояснити певну частину властивостей цього явища. Перша група розглядає кульову блискавку як електричний розряд, а друга — як хімічний процес (наприклад, горіння).

Найбільш досліджена гіпотеза лауреата Нобелівської премії, академіка Капіци (1955), який спочатку вважав, що джерелом енергії кульової блискавки є електромагнітні хвилі дециметрового діапазону, що виникають при електричних розрядах у хмарах, відбиваються та фокусуються поверхнею Землі. При цьому утворюються стоячі хвилі, у пучковостях яких унаслідок високої напруженості електричного поля існує плазмова куля. Незважаючи на те, що споряджена ним у гори Кавказу спеці-

альна наукова експедиція (1967 р.) не зафіксувала дециметрових хвиль, тривалість та інтенсивність яких були б достатніми для підтримки кульової блискавки, Капіца не відмовився від своєї гіпотези. Але в Нобелівській лекції (1978 р.) він сформулював гіпотезу ширше: кульова блискавка — явище, що створюється високочастотними коливаннями, які виникають у грозових хмарах після звичайної блискавки.

Суттєве заперечення проти всіх гіпотез, що розглядають кульову блискавку як електричний розряд, висловив І. П. Стаханов (1985 р.): аналіз властивостей кульової блискавки дозволяє зробити висновок, що вона рухається як автономне тіло, не пов’язане із будь-якими струмонесучими чи хвильоведучими каналами.

Тому значний розвиток одержали гіпотези, що розглядають внутрішнє хімічне джерело енергії, переважно — процеси горіння. У лабораторіях вдавалося одержувати вогняні кульки, що вільно рухались. У цьому напрямку найбільш відомі роботи Дж. Баррі (1980 р.), І. П. Стаханова (1985), Отсуки та Офуртун (1988), Б. М. Смірнова (1988, 1990). Але в межах цих гіпотез не вдається пояснити процес виникнення у вільному повітрі значних концентрацій речовин, які необхідні для горіння, а також пояснити багато із вказаних вище властивостей кульової блискавки (проходження крізь скло, рух проти вітру, виникнення “з нічого”, пошкодження електроапаратури та ін.).

Таким чином, незважаючи на певні експериментальні докази, жодна з вказаних двох груп гіпотез не могла бути покладеною в основу теорії кульової блискавки. Тривалий час ці групи гіпотез вважали альтернативними, що заперечують одна одну. Але нещодавно з’ясувалося, що ці дві групи гіпотез не суперечать, а доповнюють одна одну, і обидві частково можуть бути використані при побудові теорії кульової блискавки.

Разом із тим, головне питання у проблемі кульової блискавки — про джерело її енергії у природних умовах — лишалось нез’ясованим.

ШЛЯХ ДО РОЗГДКИ

Міжнародні симпозіуми, присвячені дослідженням кульової блискавки, проводяться з 1988 року по всьому світі. Були там вже представлені і доповіді українських учених. У Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” проведено дослідження, що розкривають сутність кульової блискавки. За розробками кандидата технічних наук Олега Степановича Ільєнка вона є замкненою електромагнітною хвилею — “електросолітоном”. Така хвиля здатна існувати тривалий час і може містити в собі необмежений запас енергії та інформації, поки що недосяжної для розуміння. Річ у тім, що численні невдачі побудови теорії, яка б не суперечила тій чи іншій частині фактів, описаних очевидцями, привела до тенденції відмови від спроб пояснити явище кульової блискавки загальною. Автори гіпотез почали свідомо моделювати лише окремі нюанси цього явища і аналізувати його окремі властивості. Але при цьому фактично ігнорується значна частина фактів, які не вписуються в дану гіпотезу.

І лише використання нового поняття про “електросолітон” дозволяє знайти шлях побудови теорії, яка вільна від протиріч зі свідченнями очевидців і не ігнорує жодну частину цих свідчень.

На жаль, наукові розробки вченого завершили на стадії вдало проведеного комп’ютерного експерименту і припинилися через відсутність фінансування. Ініціатива співробітників кафедри Техніки високих напруг НТУУ “КПІ”, де й працює Ільєнок, зі створення сучасного центру дослідження блискавок була згорнута з тих самих причин.

Поміж тим, неважко здогадатися, які практичні перспективи і вигоди криються за розвитком цих досліджень. По-перше, надійний захист від круглої шибениці. По-друге, розробку нового, альтернативного джерела енергії, що в часи енергетичної кризи може практично озолотити нашу країну. По-третє, використання руйнівної енергії феномену у оборонній галузі. Хоча наші мирно налаштовані вчені й не хотіли б іти цим шляхом. До того ж, на той час, коли у держави знайдуться кошти на фінансування науки, всі війни у світі, напевно, давно скінчатися...

● За науковими роботами О. С. Ільєнка підготувала його донька

Кульова блискавка вражає Ріхмана (малюнок свідка випадку)

танні свідчення Бранд вважав нереальними, ненадійними).

Сучасні уявлення про властивості кульової блискавки ґрунтуються на свідченнях кількох тисяч очевидців із різних країн. Кількість очевидців безперервно збільшується, що дозволяє підвищувати точність кількісного визначення параметрів кульової блискавки. Але це вже мало змінює сучасні уявлення про загальні властивості кульової блискавки, головні з яких такі.

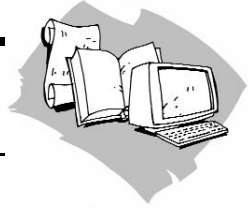
Діаметр кульової блискавки може бути як меншим за 1 см, так і більшим за

1 м, але в більшості випадків він лежить у межах 10—30 см. За час існування кульової блискавки її діаметр, як правило, майже не змінюється.

Тривалість існування кульової блискавки може бути і меншою за 1 секунду, і більшою за хвилину, але переважно вона лежить у межах 5—15 с.

У більшості випадків (близько 91 %) форма кульової блискавки нагадує сферу, але може бути й еліпсоїд (3,7 %), стрічка (1,8 %), груша (0,9 %), диск (0,6 %), кільце (0,4 %), циліндр (0,2 %) або й узагалі форма може бути невиразною (1,5 %). Іноді (6,5 %) кульова блискавка змінює форму, наприклад, куля перетворюється в стрічку або стрічка — у кулю, або куля деформується при підстрибуванні біля землі чи витягується в напрямку до провідника.

Кульова блискавка переважно сприймається як однорідне утворення, але близько 11 % кульових блискавок мають напівпрозору оболонку, близько 6 % — хвіст, близько

ЕКСПОЗИЦІЯ

Ми мали можливість бачити портрети двох великих християнських сподвижників нашої землі, її Патріарха — Йосипа Сліпого і Володимира Романюка. Вони були знайомі, підтримували добрі стосунки. Обидва Патріархи родом із Галичини, Патріарх Йосип — із Тереховлянщини, а Патріарх Володимир — уродженець Косівщини. Обое зазнали комуністичного переслідування і багаторічного заслання до Сибіру. В обох надзвичайно подібні долі, адже в їхньому житті були ув'язнення, судилища, допити та знущання. Катування і голод. Але вони були сподвижниками ідеї братської любові Українських Церков. Наш тернопільський владика Кир Василій Семенюк розповідав, що Патріарх Йосип надсилав допомогу Патріархові Володимирі, коли той бідував в Україні після заслання.

Патріарх-кардинал Йосип Сліпий і ректор Духовної семінарії та Богословської академії, засновник Українського Католицького університету в Римі, запалив не тільки вогнища науки. За його сприяння та з Божої Волі постав Собор Святої Софії та монастир Студитів, місця молитов і східно-християнського благочестя. Як і патріарх Володимир, Патріарх Йосип змагав за те, щоб піднести Києво-Галицьку Митрополію і всієї України до патріархальної гідності, «об'єднавши всіх на твердій основі Патріархату Київського і всієї Руси». Патріарх Йосип заповідав: «...в підземельній гробниці оновленого Собору Святої Софії Київської спокійно спочив би я, коли буду

ЗУСТРІЧ ПАТРІАРХІВ

Це стало новою назвою літературно-мистецького проекту, експозиція якого була представлена в Тернопільській вітальні Співки художників 19 лютого 2006 року. Поважне товариство духовних і світських людей змогло не тільки побачити експозицію картин київського митця Леоніда Гопанчука «Явлення» і нашого земляка Степана Нечая «Йосип Сліпий», а й почути літературне слово. Автори проекту з Києва — кандидат філологічних наук Ірина Олійник і художник Леонід Гопанчук.

плоттю померлий!» Перша частина його заповіту втілена — Патріарх Йосип спочиває на рідній землі, у храмі Святого Юра у Львові.

Могила ж Патріарха Володимира, який мріяв служити Великодню літургію в Софії Київській, сьогодні біля її воріт, бо, як відомо, кучмівська влада силою і побоями зупинила волю Церкви і мирян поховати Патріарха на території Собору. Тому виконання волі Патріархів, їхнього заповіту означати-ме ще один крок до єднання. Вони не просто великі люди нашої України. Вони її Патріархи.

Слово авторам проекту літературно-мистецької презентації.

Ірина Олійник: «Проект «Історія одного портрета» ми презентували в Тернополі як «Зустріч двох Патріархів». Фактично він вилився в зустріч трьох Патріархів української душі, бо портрети Йосипа Сліпого, Володимира Романюка у цій залі органічно вписались у виставкову Шевченкіану. Як і духовні віртуальні паралелі об'єднують цих людей, що зазнали заслання і переслідувань? Віра в Бога і Україну!

Мене вразив вислів Патріарха Володимира: «Будьте обережні зі

Леонід Гопанчук, Ірина Олійник, Ігор Дорош, Павло Федик

словами, не руйнуйте людських душ». Так складається в людському житті, що найбільше ми потерпаємо не від дій, а від слів людей, які руйнують наші душі. Часто-густо ми страждаємо й через власні слова, кинуті зопалу, необережно чи спересердя.

На портреті «Явлення» ми бачимо добре впізнаний інтер'єр

Софії Київської. На передньому плані Патріарх Володимир, його рука піднята з жестом благословення. Зосереджений погляд печальних і мудрих очей. Як багато він пережив, як багато знає про людську природу, таку незбагненну... Він хотів передати людям своє вище знання, хотів засстеретти, допомогти. Незважаючи

на те, що Володимир не може заспокоїтися, бо він міг ще

Леонід Гопанчук: «Розпочав я писати портрет «Явлення» ще за життя Патріарха Володимира, а завершив через півтора місяці після його похорону «чорного віторка». Патріархи думали про весь український народ. Вони прекрасно розуміли, що релігійний міжконфесійний розбрат і роз'єднання завдають величезної шкоди нашій нації.

Патріарх Володимир планував зустріч із Володимиром (Сабоданом) і хотів сказати йому: «Нам уже не двадцять, і скоро ми постанемо перед Небесним Суддею, який нас запитає: «Що ви зробили з Україною і українським народом?» І нам доведеться дати відповідь». Тому він намагався якщо не об'єднати, то хоча б порозумітися з усіма християнськими конфесіями, щоб це було на користь нації і всього українського народу. Під час Майдану, коли на душі було дуже неспокійно й тривожно, я виставив портрет у майстерні, і він стояв там увесь час. Тому я впевнений, що він має силу, і Патріарх Володимир із нами, — такі люди не помирають.

Безперечно, діяння наших Патріархів рано чи пізно проростуть. Я певен, що постаті цих справжніх героїв України і надалі матимуть вплив і на політику, і на релігійне життя, і взагалі на український дух. Такі речі не минають, бо зерно посіяне, і воно обов'язково благодатно проросте.

● Павло ФЕДИК

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ

**На моїй могилі посадить
молоду яворину
І не плаче за мною —
за мною заплаче рідня.
Я любив вас усіх, та
найду́же любив Україну,
В цьому, мабуть,
найбільша провина моя.**

Йому б ще жити й жити, але за ті 74 роки, відведені Божим Провидінням, залишив по собі добрий слід, ким би не працював. Блаженної пам'яті пан Дмитро Федик народився 21 травня 1931 року в селянській родині Павла Федика і його дружини Розалії. Змалку пізнав тяжку селянську працю, ціну хліба й вартість добрих слів і вчинків.

Здобув дві вищі освіти, три роки служив в армії. Навіть в умовах комуністичного режиму відстоював свою національну гідність, патріотичні погляди, носив значок із зображенням Т. Шевченка, вишиванку, що було в ті часи ознакою явного українського націоналізму. Керівні особи називали його націоналістом номер один у Козівському районі. Був звільнений із посади директора школи за дотримання релігійних обрядів під час похорону тещі.

Ніколи не замислювався над тим, які негативні наслідки можуть мати його слова і вчинки на захист рідної мови, інтересів України, мав власну оцінку політичних подій. Був винятково безкомпромісним і рішучим, коли справа стосувалася рідної землі. Не шукав кар'єри і звань, так і пішов на пенсію без урядових нагород, учителем.

З усією відданістю працював інспектором відділу освіти, у тяжкі повоєнні роки залучав дітей до школи, для чого пішки пройшов район уздовж і впоперек десятки разів. Ось такий красномовний приклад для його характеристики.

У часи більшовицького терору начальником РВ МДБ був сумнозвісний Дм. Ковальов. Одного разу на засіданні райвиконкому Д. Федик подав на затвердження список сиріт і напівсиріт, яким була потрібна матеріальна допомога. У цьому списку були прізвища дітей загиблих воїнів УПА та репресованих. Присутні були вражені, настала мертва тишина, бо всі боялися грізного Ковальова. Та пан Дмитро пояснив, що діти ні в чому не винні, що сам Дзержинський, який за лєнінських часів очолював ВЧК, дбав про сиріт і безпритульних, незважаючи на те, чиї вони діти. Начальник МДБ підняв руку — за, усі члени виконкому наслідували його приклад.

ДО ВІНКА ПАМ'ЯТІ ПАТРІОТА

5 лютого 1989 року пан Дмитро організував районне об'єднання Товариства української мови ім. Т. Шевченка, що стало першою ластівкою національного відродження Козівщини. Був головою районного об'єднання 12 років, організував осередки в усіх селах, у більшості підприємств та установ, а в школах — «Молоду Просвіту». Завдяки його зусиллям Товариство в 1990 р. домоглося 17 депутатських місць усіх рівнів, у тому числі одне до Верховної Ради (К. Завадська). Такої перемоги на той час не домоглося жодне національно-патріотичне об'єднання в Україні. Партократи району та області називали цю організацію «кублом націоналізму». Він був ініціатором створення пам'ятника Кобзареві в Козіві, безпосередньо керував його спорудженням і відкриттям 23 травня 1993 року.

Покійний пан Федик був винятково скромним. Висунутий крайовою конференцією Товариства ук-

раїнської мови в депутати обласної ради (1989р.), він відмовився балотуватися на користь К. Завадської, щоб вона, як голова районного Руху, мала депутатський захист. Удруге, в 1990 р., Рух висунув його, тоді заступника голови районної організації НРУ, кандидатом у депутати до Верховної Ради СРСР. Передвиборний марафон він використав для пропаганди ідеї незалежності України й перед самими виборами відмовився балотуватися на користь Г. Петрука — Попика, поета, одного з організаторів Руху на Тернопільщині.

Він був одним із 13-ти представників району, які 24 серпня 1991 року в Києві вимагали проголошення Верховною Радою дер-

жавної самостійності України. Ще за радянського режиму під час святкування 550-річчя Козової (1990) виступив у районному будинку культури з доповіддю про злочини комуністичної системи, про боротьбу ОУН—УПА на Козівщині. Люди пам'ятають його яскраві, полум'яні виступи на мітингах, на урочистих академіях у багатьох містах України і районах, зокрема в Донецьку, коли в складі агітаційно-пропагандистської групи агітував за референдум 1991 р.

У 1990 р. створив районну організацію ДемПУ, був її головою. Та коли кучмівським силам при допомозі недалекоглядних політиків і зрадників удалося захопити керівництво партії і головою Національної ради обрати Г. Антоньєву, керівника ВО «Артеміда» в Кіровограді, пан Федик із дружиною і ще трьома однодумцями вийшли з цієї партії і стали членами Українського народного руху (пізніша назва — Українська народна партія).

У 1992 р. був призначений першим заступником представника Президента в районі. Вклав немало праці для функціонування гімназії ім. В. Герети, шкіл, лікарень, організував один із перших в області геріатричний центр у с. Денисові. За його ініціативи й при безпосередньому керівництві було урочисто відзначено перше в області свято — 50-річчя УПА.

Блаженної пам'яті пан Дмитро, навіть будучи тяжко хворим, вислав численні статті до газет, звернення і заяви до найвищих посадових осіб України, де відстоював різні, важливі для народу проблеми: державність, функціонування української мови, політичні події.

Дізнавшись про смерть Дмитра Федика, 28 серпня 2005 року, його друзі й колишні учні висловлювали свою повагу до нього й щирий жаль за ним. Видатний громадський і політичний діяч, письменник і вчений, академік Анатолій Григорович Погрібний, який знав померлого особисто,

написав: «Господи! І так України в нас мало, а тут не стало ще й таких непохитних її патріотів, як світлої пам'яті пан Дмитро. Він із тих, кого повинна тримати в серці вся Україна, не тільки ті, хто його знав, без нього — в черговий раз — України поменшало. Та вірно, що ще втішиться його патріотична душа — втішиться саме тим, що ще і в Україні буде свято».

Ми, колеги і друзі блаженної пам'яті пана Д. Федика, вклоняємося його світлій пам'яті! Нам не вистачає його порад, його мудрості. Будемо пам'ятати його як добру Людину і Патріота України.

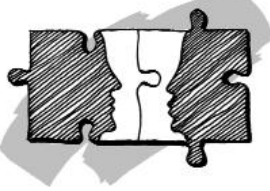
● Друзі:

**Юлія ПРОХАНОВСЬКА,
Мирон ПРОХАНОВСЬКИЙ,
Стефанія СОЛТИС,
Омелян СОЛТИС,
родина ПІВСЕТКІВ**

Ми рідні письменниці, б. п. Іванни Блажкевич із с. Денисовка, знаємо й не забудемо ніколи добродія б. п. Дмитра Федика як однопідприємця і щирою приятеля старенької галицької письменниці й громадської діячки, котру покійний пан Дмитро Федик у час більшовицької окупації звеличав і морально підтримував, незважаючи на утиски тодішньої влади.

Із великим признанням за внесок у відродження нашої держави України й ідейно-націоналістичне виховання молоді з вдячністю схиляємо свої голови як данину пам'яті достойного вчителя-патріота, ревного борця за добру долю нашої України — пана добродія б. п. Дмитра Федика. Сумуємо:

**Дарія БЛАЖКЕВИЧ-
П'ЯТКІВСЬКА
Марія П'ЯТКІВСЬКА-
ДЕРЖИЛО
Ярема П'ЯТКІВСЬКИЙ
Іван П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ігор П'ЯТКІВСЬКИЙ
Ірина ДЕРЖИЛО-РУТИЛО**

ВРУЧЕННЯ ПРЕМІЙ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА В БРУСИЛОВІ

Брусилів на Житомирщині. Пам'ятний знак на місці, де було розташоване обійстя Івана Огієнка.
Встановлено 15 січня 1992 року

Закінчення. Початок на с. 11

на пленумі СПУ в Києві вже були такі сміливі виступи, яких молоде покоління доти не чуло. Але Імперія Зла, звісно, не могла змиритися з таким розвитком подій. Після короткочасного потепління почали збиратися хмари. Влада дала нам зрозуміти, що мистецтво, школа, література — це ділянки ідеологічної роботи. Від літераторів вимагалися твори, позначені комуністичною кон'юктурою. Отож творити красному письменству на нових засадах не давали. Ось чому ті люди, які не бажали йти на компроміс із владою, не мали змоги повністю розкрити себе в творчості. Цим пояснюється також і мій невеликий творчий доробок. У зв'язку з моїм арештом за звинуваченням у проведенні антирадянської агітації і пропаганди 1965 року був виключений із плану видавництва «Радянський письменник» рукопис моєї першої книжки. Я провів 6 років у таборах Мордовії. Шляхи в літературу були для мене перекриті, здавалося, на завжди. Тільки з утвердженням української незалежності вдалося видати в Житомирі дві збірки оповідань. Сподіваюся, що присудження мені, людини з нелегою життєвою долею, цієї престижної премії приверне більшу увагу до творчості інших літераторів, які колись не захотіли «поцілувати пантофлю папи» і через те не змогли в умовах тоталітарного режиму повністю розкрити свої творчі потенції.

Перший заступник голови Брусилівської районної державної адміністрації **Світлана Левицька** вручила премію в номінації «Наука» науковцеві й письменнику **Вікторові Терлецькому** з міста Суми — за дослідження педагогічної діяльності Костянтина Ушинського, Пантелеймона Куліша та Михайла Максимовича. Висунула його Сумська організація НСПУ.

Віктор Терлецький:

— Важко перерахувати всі галузі, в яких працював Огієнко. Крім того, він був активним поборником єднання заходу і сходу України, і це дуже актуально нині, коли з уст політиків лунають сепаратистські заклики. Він висвітлював діяльність церковних діячів XVII—XVIII ст., які несли в Москву освіту, вчили росіян уму-розуму. Наприклад, Данило Туптало (Дмитрій

Ростовський) відкрив поблизу Ярославля навчальний заклад на кшталт Києво-Могилянської академії. Багато зробив для цивілізації Росії Лазар Баранович. Деякою мірою предтечею Івана Огієнка в цій галузі був Костянтин Ушинський. Вони майже тотожно говорили про нашу рідну українську мову. Вони доводили до свідомості, що якщо не буде рідної мови, то не буде й народу. Наш краянин Панько Куліш та Іван Пулюй уперше перекладали українською мовою Біблію, а другим доніс до нас Біблію Іван Огієнко. Документи про призначення Огієнка ректором Кам'янець-Подільського українського університету підписав прем'єр Ісаак Мазепа, також сіверянин, і Данило Шрамченко, рід якого з містечка Вороніж. А коли він став ректором, то запросив на кафедру Дмитра Дорошенка, рід якого з Сіверщини. Тож вклоняюся землі Івана Огієнка від своєї рідної Сіверщини!

У номінації «Мистецтво» начальник управління культури Житомирської ОДА, голова обласного відділення НСПУ **Василь Врублевський** вручив премію художньому керівнику і головному балетмейстерові Танцювального колективу «Сонечко» Житомирської школи хореографічного мистецтва народним артистам України **Тетяні та Михайлові Годунам**. Оскільки пан Михайло зараз гастролює з основним складом колективу у Франції, то за обох сказала Тетяна Годун: «Ми багато років працювали так, як нам підказували наші серця. Прошу в Господа, у нашої землі, у природи сили для себе, для наших вихованців, щоб здійснити все, що наміряно нами роками. До премії імені Миколи Шпака, до премії Миколи Островського приєдналася премія видатного українця».

А що роблять Годуни — учасники урочистостей мали нагоду побачити з виступів «Сонечка».

Не збереглося хата Огієнків, але на їхньому обійсті ще 15 січня 1992 року відкрито пам'ятний знак із добрими словами. Добрі слова говорив там цього разу родич Віктор Огієнко. Уже прилетіли в Брусилів лелеки, от-от розпнуться й завітуть біля пам'ятника вишні-черешні, загудуть бджоли, збираючи мед. Доброї години!

● **Олексій ВАСИЛЕНКО**

Фото **Василя ОВСІЄНКА**

новичу, від-
олискою» ці-
и теж стояли
біля неї.

— Сповнився понад 15 років, як повернувся в Україну, до свого рідного Брусилова Іван Огієнко. Повернувся своїми творами, яких понад півтори тисячі (щоб видати їх — замало буде й ста томів), озвалися до нас спогадами його сучасники, соратники, відгукнулися з усіх материків, бо ж Івана Огієнка й до нині краще знають у світах, аніж там, де народився.

До нас великий українець щороку приходять Днями Івана Огієнка.

Заходи починаються з дня народження у січні, присудження премії його імені в Житомирі, тривають на конференціях і огієнківських читаннях у державі, в культурних центрах, як-то Київ, Кам'янець-Подільський, Львів, Харків, Луганськ, а завершуються врученням цієї високої нагороди в кінці березня у благодословенному Брусиліві, до якого ми нині приходимо, приїжджаємо, аби поклонитися святій землі, що дала світові генія, обійстя огієнкового роду.

Нагороду в 1994 році заснували Житомирська обласна рада, Всеукраїнське товариство Івана Огієнка, Спілка письменників України, Фонд сприяння розвитку мистецтв України, тоді очолюваний Анатолієм Матвієнком, згодом депутатом українського парламенту.

Долю претендентів на нагороду вирішує незалежний Комітет, до якого входять по три представники від кожного засновника. Комітет обирається і оновлюється щороку на третину, діє за положеннями про Премію, про сам Комітет, при розробці яких враховані нормативні достоїнства і вади інших відзнак, у тому числі й зарубіжних.

— **Чи можемо назвати нагороджених золотим фондом нашої нації?..**

— Так. Це — подвижники України, вони — активне, невтомне Огієнкове братство, яке примножує нашу славу не тільки на материк, а й у зарубіжжі. При Комітеті у справах премії нагромадився вже добротний архів. Основу його складають твори, зібрані в час присудження нагороди. За роки, що минули після цього, лауреати значно збагатили свої доробки. Ми й дотепер їх просимо поповнювати наші архіви, а також пропонуємо науковцям, студентству, вчителям, усім, хто цікавиться життям і творчістю Івана Огієнка та його послідовників, користуватися багатим наробком огієнкознавців. Принагідно назву й адресу архіву: 10014, Житомир, вулиця Замкова, 3, облдержархів. Фонд огієнківських лауреатів.

— **Якщо звернутися до особистості Івана Огієнка, як він повертається до земляків через засмічену бур'янами безпам'ятства товщу літ?**

— Воскрешаючи імена, народ найперше віддає належне своїм світочам, що втримували Україну, як непотоплену Атлантиду, кріпили українство словом і діяннями, розумом і духом. Саме до таких належить Іван Огієнко. Кажу щиро, не тільки тому, що він мій земляк. Це людина з європейського світового визнання, як учитель, педа-

гог, дослідник, учений формувався в трудну годину: злам віків, революція 1905 року, епідемії, війни, повстання, інтервенції, голод. Збирався мітинги, маніфестації, публікувалися декрети, універсали, ширилися декларації, ухвали, резолюції. Чутливий до весен після зим зросійщення, він докопувався коренів народу. Обстоював мовну, правописну, духовну єдність народу, свято збирав те, що втримало народ від забуття, — його звичаї, фольклор, пісні, легенди, брав краще зі спадку, аби зберегти взаємність люду, мову й правопис, єдність літературного стилю, єдиність культури, вивірені

Іван Огієнко складав програму свята проголошення Акту Соборної України і визначив його дату. Це з його руки 22 січня обрано як День Соборності, день злуки всіх народів і земель України.

— **Як склалася подальша доля вченого й митрополита?**

— Вимушений емігрувати після більшовицького реваншу Іван Огієнко мешкав деякий час у Галичині, Львові, потім у Тарнуві, Кракові, Празі, Брно. Викладав у Варшавському університеті, вів активну наукову, видавничу, перекладацьку роботу. В 1940 році завершив переклад Біблії. Ще одна його под-

ДОЛЯ ПРОРОКА З БРУСИЛОВА, АБО ДЕСЯТА ВЕСНА ОГІЄНКІВСЬКОЇ НАГОРОДИ

Удесяте в березні визначено лауреатів дуже молоді ще, але престижної й популярної в нашій незалежній країні нагороди — премії імені Івана Огієнка. Перше вручення відбулося в 1995 році й відтоді володарів премії назбиралося багато — 76 осіб. Поміж відзначених — знані і в нас, і за кордоном особистості: президент УНР в екзилі Микола Плав'юк, святійший Патріарх Київський і всієї Русі — України Філарет, письменники Євген Гуцало, Валерій Шевчук, Михайло Клименко, артисти Світлана Горлова і Віталій Розтальний, науковці Левко Полюга, Василь Німчук, дослідник голодомору Петро Ящук, видатні хормейстри Олександр Ваецк із Житомира і Ярослав Бабуняк із Великобританії, народознавець Євдокія Сорока зі США. Низку славних імен ще можна продовжувати...

Перше вручення відбулося 29 березня 1995 року в Брусиліві на батьківщині великого сина українського народу, вченого, письменника, державного, громадського, релігійного діяча Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Як «народжувалася» огієнківська премія, як поверталася напівзабута слава видатного українця, що дав їй наймення, — про це ведемо мову із заступником голови Комітету у справах премії імені І. Огієнка, житомирським письменником Олексієм ОПАНАСЮКОМ.

історичним поглядом. По суті, бачиться він мені, як збирач духу єдиного.

— **І все ж не всі ще українці знають про нього...**

— Не заперечую. Хоч тут доцільно уточнити: діяч маловідомий навіть для його земляків він був ще знаний у нас у 20-ті роки, десь до 1933 року, а потім, Брусиліву, де народився, і самій Україні, згідно з накинutoю нам ідеологією, не дозволялося мати такого вченого, як Огієнко. Табу нещадне. Я вперше почув про цю велику людину в 1955 році. Розмова була пошепки. Віктор Огієнко, у якого гостював у Брусиліві, сказав, що в цій хаті на цій лаві сидів великий чоловік, професор, міністр...

До нас, нинішніх, Іван Огієнко повернувся у роки перебудови. Народився він 14 січня 1882 року в Брусиліві в українській родині, рано втратив батька. В університеті святого Володимира юний Іван Огієнко захоплюється улюбленими науками — історією, мовознавством. І вже в перших своїх працях постає ретельним дослідником слов'янських мов, оборонцем рідної мови та її ревним популяризатором. Із 1915 року наш земляк був приват-доцентом, а через три роки — професор кафедри літератури. Згодом він став міністром освіти, віросповідань у незалежному українському уряді. Саме

тра-
ний
рової
бор
вославної
вану Огі-
і Іларіону
титул митрополита...
Прожив цей славний
чоловік 90 літ і з березня
1972 року спочиває в ка-
надській землі. Огієнко
залишився до кінця вір-
ним світлу правди, ніко-
ли не забував, хто він і
звідки, а до рідного краю
повсючас линує серцем
і душею.

— **Інтерес до такої значимої постаті на його батьківщині з плином літ, напевно, зростає?**

— 1992 року пройшли заходи з відзначення 110-річчя від дня народження професора І. Огієнка. Урочистості на честь ювіляра відбулися у Брусиліві, Радомишлі, Житомирі, Кам'янці-Подільському, Львові, Острозі на Рівненщині та в інших містах і селах. Нині Огієнківські читання і свята ввійшли вже в традицію. Оселя в Брусиліві, де народився Іван Огієнко, зазнала пожежі, кілька разів перероблялася, стоїть на батьківських підвалинах, навзір збереглася: це біля неї край шляху з Києва через Брусилів на Вінницю встановлено пам'ятну стелу.

Ім'я Івана Огієнка надано Житомирському

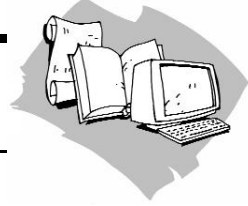
училищу культури та одній із вулиць у Житомирі, бібліотеці в Радомишлі, нова вулиця в Брусиліві вже носить ім'я великого земляка. На ній мешкають переселенці з Чорнобильської зони. Є також вулиці його імені в Малині, Кам'янці-Подільському.

— **Хто нові лауреати премії з ім'ям видатного українця?**

— Вручення нагород відбулося 8 квітня, як і заведено, в Брусиліві, на батьківщині нашого земляка. У когорті відзначених цього разу — киянин Володимир П'янов і Анатолій Шевчук із Житомира (в галузі літератури). Михайло і Тетяна Гузуни — керівники Житомирського хореографічного колективу «Сонечко» (в галузі мистецтва), видавець і просвітянин Ярема Гоян із Києва, науковець із Сум Віктор Терлецький і правознавець із Києва Василь Овсієнко (в галузі державної, громадської, духовної діяльності).

Збирач єдиного духу, Іван Огієнко і тепер громадить, збирає разом усіх духовних достойників українського народу. Його величезна спадщина, до слова, ще не до кінця вивчена й досліджена, нині надихає на творчість нащадків.

● Розмову вела
Вероніка КАВУН,
член Національної спілки
журналістів України,
м. Житомир

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Закінчення. Початок на с. 11

але написано через **и**: *помолодити* (А чи диво ся братіє стару помолодити?); дев'ятнадцять разів ужито в прикметниках закінчення **-аго** (*старого, великаго*), а двадцятий раз проскакує **-ого**: *поганого Кощя*; у двох третіх випадків (65 разів) у кінці дієслів 3-ї особи однини й множини стоїть твердий **ть** (*кличеть, велить*), але в решті випадків (31 раз) виступає **-ть**: *комони ржуть за Сулою; звенить слава в Києві; труби трублять в Новгороді; стоять стязи в Путивлі*.

Зовсім не старослов'янські й такі вислови, слова й форми слів, як: *лисици брешуть на щиты, другаго дни велми рано, дѣти блсви, уже бо братіє невеселая година встала, уже княже туга умь полонила, заснулиє королеви путь, подь тыи мечи харалужныи, загородите полю ворота, оксамиты, кожухы, стягъ, звонячи в прадѣдную славу* тощо.

Факт десятий. Єврейський теолог Соломон Іцхакі (XI ст.) у коментарі до П'ятикнижжя, пояснюючи деякі слова з мови євреїв, що жили тоді в Київській Русі, називає слово *сніг* — саме із звуками *і* та *г*: *сніг*. І це в XI столітті. Інший єврейський теолог Ісаак бен-Моїсей (писав у середині XIII ст.) у коментарі до Талмуду дає таке пояснення: "...дерева (або колоди), зв'язані у великій кількості, що в Біблії називається *рафсодот*..., по-німецькому *влоє* (*Floss*), а руською мовою *пліт*". Виходить, що чергування **о** з **і** (*гора — гір*) в українській мові відбулося ще десь до середини XIII ст., а не аж у XV ст., як це засвідчують найдавніші українські пам'ятки.

Факт одинадцятий. Найкраще відбили мову ще дохристиянської Русі українські народні пісні. Відразу слід зазначити, що народні

пісні не перекладаються, вони можуть лише редагуватися, доповнюватися або скорочуватися. Але ось ця щедрівка, яку й тепер співають з 13 на 14 січня в Доброгостові Львівської області, не редагувалася:

*Чи спиш, чи чуєш,
Господаречку,
У своїм домочку
На Новий рік, на Новий рік?
Підем орати, підем сіяти
Яру пшеницю
На Новий рік, на Новий рік.*

На перший погляд незрозуміло, як це можна сіяти яру пшеницю в січні. Але річ у тім, що на Русі до прийняття християнства Новий рік зустрічали не в січні, а наприкінці березня, коли й справді можна починати весняну сівбу. Володимир Великий початок року переніс на вересень. А щедрівка залишилася без змін.

Такою ж давньою, дохристиянською є й ця купальська пісня, записана на Івано-Франківщині й відома в інших краях України:

*Гей, око Лада, Леле Ладове,
Гей, око Ладове, ніч пропадає,
Бо око Лада з води виходить,
Ладове свято нам приносить.
Гей, Ладо! А ти, Перуне,
Дай дочекати Ладі Купала.*

Усе тут — і особливий ритм, й імена поганських божеств — старовинне, тільки не мова.

Можливо, ще давніші погляди наших предків відбиває ця веснянка, записана на Волині:

*Ой ти, соловеїку,
ти ранній пташку,
Ой чого так рано
із вир'їчка вийшов?
Ї не сам же я вийшов,*

*Дажбог мене вислав,
З правої ручейки
й ключики видав,
З правої ручейки —
літо відмикати,
З лівої ручейки —
зиму замикати.*

У цій пісні, як і в попередніх, відбулося світобачення наших далеких пращурів у всій своїй первозданності: й уявлення про сонце як Ладове око, що поринає у воду й виринає з неї; і переконання, що на зиму пташки ховаються під річку, де був вир'їй, тобто рай, туди не треба було відлітати, туди просто заходили і звідти виходили; і поділ року на зиму, літо й осінь (без весни). Давність цієї пісні, як і багатьох інших, не тільки наведених тут, безперечна. А мова їхня — природна, жива, українська, ніби вони недавно складені.

Факт дванадцятий. Наші предки живуть споконвіку на цій землі, що тепер зветься Україною, тобто вкрайною нам долею, Богом. Як вважає більшість славістів, епіцентром, звідки поширювалися слов'янські мови, була Україна. "Те, що слов'янська прабатьківщина була між Карпатами, Придніпров'ям (заходячи далеко на лівий берег Дніпра) і Пінськими болотами, на території, де з найдавніших часів панує чисто слов'янська топоніміка, є в наш час загально-визнаним", — стверджує російський мовознавець В. Кипарський. "Найвірогіднішою, на наш погляд, є гіпотеза про середньодніпровську-західнобузьку прабатьківщину слов'ян", — уточнює інший російський мовознавець Ф. Філін. Це дає підстави припускати, що українська мова, як автохтонна, найбільшою мірою й в найбільш чистому вигляді успадкувала й зберегла

риси тієї мови, яка лягла в основу всіх слов'янських мов. Бо ж саме з цієї території йшла слов'янська експансія, а отже, й поширювалася слов'янська мова, яка, стикаючись з іншими мовами інших племен, набувала відмінних рис і започатковувала нові слов'янські мови.

Підсумок. Наша українська мова формувалася тисячоліттями. Її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латинської мови, або й раніше. У VI—VII ст. вона вже мала окреслено сучасні обриси, про що засвідчують сербська й хорватська мови. Ще до створення Київської держави українська мова опанувала великі простори Центрально-Східної Європи. Нею розмовляло населення Київської Русі.

Звичайно, за цей тривалий час українська мова зазнавала різних сторонніх впливів. Для неї не минулися безслідно і грецька колонізація Чорноморського узбережжя, і нуртування скіфських племен у VII ст. до н. е. — II ст. н. е., і вторгнення готів на південь України в III—IV ст., й існування могутньої гунської імперії в IV—V ст., і жорстоке панування тюркомовних аварів (літописних обрів) у VI—VIII ст., і зіткнення з хозарами, уграми, печенігами впродовж VIII—X ст. Щось в українській мові залишилося від мов цих народів і племен. Щось привнесли в неї старослов'янська, польська, російська мови. Це лише збагатило її, але не зруйнувало. Ніякі впливи й лихоліття не могли порушити її цілісності, струнності.

Українська мова зараз одна з найбагатших і найрозвиненіших мов світу. І ми, українці, повинні захистити її від посягань різних зайд і перевертнів, як її досі захистили наші предки. Житиме наша рідна мова — житиме й наш народ.

● **Іван ЮЩУК**, професор, завідувач кафедри Київського міжнародного університету, заслужений діяч науки України

СЛАВА УКРАЇНИ НЕ ВМРЕ, НЕ ЗАГИНЕ

Надзвичайна подібність словникового складу давніх мов на великому географічному обширі хвилювала творчу думку не лише мовознавців, а й зокрема британського судді Вільяма Джонса, якому систематичне дослідження санскриту, греки і латини дало підставу заявити в лютому 1786 р. у Калькутті, що вражаючи подібність цих давніх мов не може бути випадковою, а виникли вони, очевидно, з якогось спільного джерела. Докопатися до нього допоміг зіставний аналіз словникового складу, зокрема наявність таких лексем, як *сніг, берег, бджола, вовк, колесо, кінь* і відсутність лексеми *море*, що уможливило локалізувати витоки європейських мов і санскриту. Визначні англійські лінгвісти Роберт Макрам, Вільям Крені Роберт Макніл у своєму фундаментальному дослідженні історії англійської мови ("The Story of English", 1986) вмістили і карту Матері Пра-Європи ("The Home of the Indo-Europeans"), що яскраво ілюструє ці витоки писемності з Середньої Наддніпрянщини. Ця карта, як і ґрунтовне дослідження нашої культури, нашої славної давності, яку не змогли відібрати в нас навіть нечужі в історії людства етнолінгвогенети, все ж допомогли Сергієві Пличинді докопатися до глибокого коріння нашої нації (Нація і держава, 2006, № 7).

Це підтверджує й аргументоване дослідження поляка Михайла Красуського "Древность малорусского языка" (Одеса, 1880). Автор наслідився заявити: "Українська мова давніша не тільки від грецької, латинської, давньоєгипетської, а й самого санскриту, котрий походить від праукраїнської мови VII—IV тисячоліть до н. е." Переконливий аналіз санскритсько-українського словника Володимира Шаяна дав підстави стверджувати: "Санскрит — давньоукраїнська мова на 100 відсотків" (Сабат Т. Свято української писемності та мови ... // Франкова криниця. — 2003. — № 48—49).

Яскравий колорит української писемності засвідчує і Кам'яна могила, зокрема розшифровані А. Кифішиним клинописи: "Рука степів", "Радісно плуг ріже". Про те, що арійська культура прийшла в Західну Європу з Праукраїни, на весь голос заявляв і француз Мішель Буль.

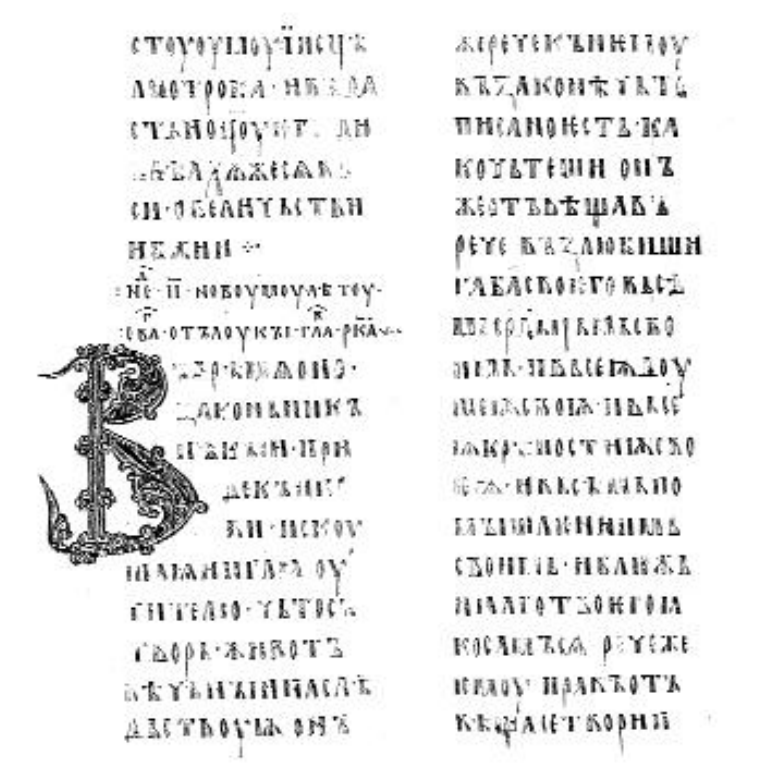
Франкові слова про "нові, світлі шляхи", які відкрив світові Шевченко, уможливили визначити наші першооснови (Див.: Тарас Шевченко: прочитання між урочистостями) і Президентові Віктору Ющенку ("За вільну Україну плюс". — 2006. — № 10.). А це вселяє в нас віру в те, що маємо справжнього гаранта нашої Конституції, і надію, що наша влада й новообраний парламент нарешті захистять Богом подароване нам і відшліфоване тисячолітніми лихами й майже півтисячними заборонами наше благословенне калинове Слово й допоможуть нашій правничій мові позбутися метастаз нецензурщини й суржику, прищеплених їй ненависним тоталітарним режимом, а також ліквідувати всі наслідки колоніальної двомовності, зокрема й психолінгвістичний конфлікт.

● **Ольга МЕДВІДЬ**, доцент Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка

ЗВІДКИ РОДОМ ЛІТЕРА «І»

Хай це можливо і не найсуттєвіше але ти дитино поклікана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви "ї"
Іван Малкович. Напучування

Довготривале й систематичне переслідування та заборона використання української мови поширювалася навіть на окремі літери української абетки. До однієї з таких літер належала літера "ї". Зокрема у зв'язку з відсутністю її в російському алфавіті офіційно заперечувалася думка про використання цієї літери київсько-руськими писцями. Тим самим відсікалися справжні витоки української писемності та насаджувалася облудна теза про далеко пізніше формування української мови — XIV ст. А одночасно відбувалося нахабне зазіхання імперської Москви на всю спадщину княжої доби України-Руси. З особливою лютістю це виявлялося в радянські часи. Свого часу український історик Я. І. Дзира лише за невеличку публікацію, у якій стверджував думку про використання літери "ї" в козацьких літописах і подибування її в "Ізборнику—73", мав величезні неприємності. З того приводу тодішній керівник Інституту Іван Білодід навіть влаштував спеціальне засідання вченої ради, аби засудити зухвалі вчинки молодого науковця. Справді, в наукових дослідженнях старослов'янської

писемності не існує остаточного підтвердження джерела походження та використання цієї літери в текстах пам'яток. Здебільшого її пов'язують із "їжицею" глаголиці. Вважається, що в глаголицькій азбуці існувало два знаки для звука "ї". Один із них мав форму кола (подіб-

но до літери "о"), на якому зверху тулилися два з'єднані по верху лінією малесенькі вічка. Перший знак нібито використовувався на початку слова і після голосного, а другий — після приголосного. В пізніших пам'ятках глаголиці з'являється третій знак для літери "ї", який

прийнято називати "їже на ніжці". Він відрізнявся від другої "їжиці" тим, що замість трикутника під вічками стояла ніжка. Тобто — подібний до літери "ї". Походить цей знак, за І. В. Ягичем, як і більшість літер глаголиці, нібито з грецького мінускульного (маленького, дрібного) письма. У кого запозичили греки чи самі придумали — невідомо. Якщо зважати на те, що один із творців слов'янського письма в кримському Херсонесі (Коростені) знайомився з невідомими руськими письментами, то можна припустити, що там була і літера "ї". Що ж до використання чи не використання її київсько-руськими писцями, то тут двох думок бути не може. Нині я працюю над реконструкцією та записом тексту Остромирової Євангелії сучасною українською абеткою. Так-от, на звороті 102 листа цієї пам'ятки автор використовує літеру "ї" для позначення місцевого відмінка первісного займенника "ій" — їм: "Запретив же Ісус духу нечистому в їм і ісцілив отрока". Цього року виповнюється 950 років від початку написання пам'ятки давньої української писемності й мови "Остромирова Євангелія" (1056—1057). А отже, стільки й легендарній українській літері "ї", що з нею асоціюється назва нашої держави: УКРАЇНА.

● **Микола ТКАЧ**

Рідна та мова, яка вироблена рідним народом на його споконвічній землі й пристосована саме до його умов існування, до його менталітету, до його способу думання. Вона є рідною не тільки для всього народу, а й для кожного окремого індивіда, що належить до цього народу, незалежно від того, з якою мовою йому довелося зіткнутися при появі на світ. Рідна мова — це мова предків і рідної землі.

У кожного народу своя мова. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Де хозари, де половці, де обри, де ятвяги, а разом із ними і їхні культури, звичаї? Їх немає, бо немає їхніх мов. Хоча генетичні нащадки цих народів існують, але вони розчинилися в інших народах, в інших культурах. Українська нація збереглася, бо зберегла мову. Ті, хто відступився від української мови, — перестали бути українцями. Це Собеські, Потоцькі, Вишневецькі, це Гоголь, Чехов, Мечников. Прикладів, на жаль, багато.

Національна мова з'являється не відразу, не раптово. Її становлення триває сотні, а то й тисячі років. Численні покоління формують її, розвивають, збагачують, удосконалюють, пристосовують до свого менталітету, до природного оточення, до мінливих умов життя. Мова — продукт тривалого історичного розвитку народу. Українська мова як така розвивалася не одне тисячоліття.

Україна близько 700 (семисот) років була розчленована між різними державами, які в такий чи інший спосіб викоринювали мову її автохтонного населення й насаджували свою. Закарпаття від XI ст. до середини XX ст. входило до складу Угорщини. Галичину й частину Волині в другій половині XIV ст. загарбала Польща й утримувала їх аж до 1939 р. На решті українських земель, відтіснивши з них у XIV ст. татаро-монголів, до 1569 р. панувала Литва. Потім ці землі перейшли під владу Польщі, а відтак Росії. І все-таки, незважаючи на несприятливі умови для української мови, нею на початку XX ст., як констатує М. Грушевський у своїй “Історії України-Руси” (т. I), розмовляло понад 40 млн. людей. Тепер, на жаль, тих мільйонів менше.

Тільки давня мова могла так вистояти. А про давність нашої мови свідчить чимало опосередкованих і прямих фактів.

Факт перший. Коли українську мову зіставляти з найдавнішими індоєвропейськими мовами, зокрема з латинською, впадає в очі її, так би мовити, “архаїчність”, тобто наявність у ній великої кількості прадавніх, індоєвропейських елементів.

Фонетична система української мови, якість її звуків напрочуд близькі до латинської (і, зауважимо, до іспанської та італійської — її найближчих спадкоємниць). В обох мовах майже однакова система голосних звуків. І в латинській, і в українській розрізняються звуки **g i g (g i h)**: у латинській *genus* “рід” (споріднене з нашим *жінка*) і *hostis* “чужинець, ворог” (споріднене з нашим *гість*). В обох мовах відбувається чергування звуків **u i v**: лат. *paua* “моряк” і *navis* “корабель”, як наше *наука* і *навчання*. Так само в обох мовах є випадний звук **e**: у латинській *aper* — *apri* (“вепр — вепра”), як в українській *вітер* — *вітру* (випадає звук *e*).

В архаїчній, тобто найдавнішій латині було вісім відмінків, у тому числі кличний і два місцеві. В українській мові є всі ці відмінки, за

винятком одного місцевого, і в основному їхнє значення збереглося. Навіть закінчення в деяких відмінках ті самі. Наприклад, в одній і другій мовах однаково закінчення виступає в називному відмінку однини багатьох іменників жіночого роду: як *arena* (арена), *summa* (сума); у кличному відмінку іменників чоловічого роду: *Brute* (Бруте) — відомий латинський вислів “*Et tu Brute contra me*” (І ти, Бруте, проти мене) майже зрозумілий і без перекладу; такі самі закінчення в називному множини мають іменники чоловічого роду: *muri* (мури), *numeri* (номери); іменники середнього роду: *maria* (моря), *potina* (імена).

ОДНА З НАЙБАГАТШИХ І НАЙРОЗВИНЕНІШИХ

Латинська й українська мови розрізняють три роди: чоловічий, жіночий і середній. І знаменно, що найдавніші українські іменники в більшості випадків мають навіть той самий рід, що й латинські. Так, однаково до чоловічого роду належать латинський іменник *hortus* “сад” і наш *город*, *pulvis* і *нiл*, *ventus* і *вітер*, *mensis* і *місяць*, *sucus* і *сік*, *somnus* і *сон*, *dolor* і *біль*, *nasus* і *ніс*; до жіночого роду іменники *nax* і *ніч*, *mors* і *смерть*, *res* і *рiч*, *voluntas* і *воля*, *securis* і *сокира*, *lana* і *вовна*, *barba* і *борода*, *casa* і *хата*; до середнього роду іменники *cor* і *серце*, *poten* і *ім'я*, *aratrum* і *орало*, *semen* “насіння” і *сім'я*, *lac* і *молоко*, *vinum* і *вино* тощо. У латинській мові іменник *domus* жіночого роду, в українській *дiм* — чоловічого, але, виявляється, і в українській мові він часом буває жіночого роду: *Куди ж я піду, коли в мене немає своєї дому?* — читаємо в І. Нечуя-Левицького.

Ще більшу тотожність спостерігаємо в особових закінченнях дієслів, особливо при зіставленні українських форм із формами архаїчної, тобто найдавнішої латини: *sedeti* — сидить, *sedemos* — *зидимо*, *sedetes* — *сидите*. Того самого походження суфікс для утворення вищого ступеня порівняння прикметників в українській мові **-іш-** і в архаїчній латині **-ios-**: *novus* — *новіший*, *povus* — *новіос*; *livius* — *лівіший*, *laevus* — *лаевіос*.

Усі ці та багато інших збігів із латинською мовою можуть свідчити лише про одне: українська мова в окремих своїх рисах почала формуватися ще дві з половиною — три тисячі років тому, можливо, водночас із латинською, якщо не раніше. Адже українська мова зберегла багато чого, що вже класична латина втратила.

Факт другий. Візантійський мандрівник і історик Пріск Панійський 448 р., перебуваючи в таборі

гуннського вождя Аттіли, на території сучасної України записав слова *мед* і *страва* — це вже українські слова.

Факт третій. Коли в VI—VII ст. н. е. предки сучасних сербів і хорватів переселилися з України на Балкани, вони вже понесли з собою багато елементів, властивих і сучасній українській мові.

Зокрема в сербській і хорватській мовах перед звуком **е** приголосні вимовляються так само твердо, як і в українській: *земља* “земля”, *весело*. Не пом'якшуються приголосні й перед звуком **и**: *липа* “липа”, *тихи* “тихий”, *вабити* “вабити”. У деяких діалектах хорватської мови так само, як і в україн-

гурської мови, угро-фінським племенам на північному сході було занесено вже українсько-старослов'янську суміш, яка й започаткувала сучасну російську мову.

Факт п'ятий. Безперечно українським є напис “*коваль Людота*” на мечі з XI ст., знайденому на Полтавщині, як і значною мірою напис на келихові чернігівського князя Володимира Давидовича, зроблений не пізніше 1151 р.: “*А се чара кня[зя] Володимирова Давидовича, кто из неї п'е тому на здорovie а хвала Бога своего осподара великого кня[зя]*”.

Факт шостий. До нашого часу дійшли писані на пергаменті два Ізборники Святослава 1073 і 1076

років. Перший — це копія з болгарського оригіналу. І все-таки український переписувач примудрився набити чимало помилок. У кількох словах замість закономірної в старослов'янській мові букви **h** він ужив букву **и**: *нимая*, *симя*, *исцили*, *видама*, *пламенеи* (тобто *пленіє*); сплутував **и** з **ы**: *выны* (замість *вины*), *трызны* (замість *тризны*), *просты* (замість *прости*), *помыслы* (замість *помысли* — наказовий спосіб); написав *чоловѣка* (замість *человѣка*), *Илля* (замість *Илия*), *ходѣ* (замість *годѣ* — так він передав український звук **h**), *он є давѣ*, *установѣ* (замість старослов'янського *далѣ*, *установѣ*), *пѣмо* замість *пиемѣ*, *помагає* (замість *помогаетѣ*) тощо.

У складеному за болгарськими зразками українським автором Ізборнику Святослава 1076 р. є такі сучасні українські слова: *ворогѣ* (вжито один раз, а 21 раз написано *врагѣ*), *морокѣ*, *полонѣ*, *вѣтрила*, *лука* (“ділянка, поросла травою”), *краса*, *свита*, *гѣрньць* (горнець), *вѣчинити*, *сваритися*, *дивися*, *лишися* тощо.

Факт сьомий. Важливим найдавнішим свідченням про мову Київської Русі є графіті (видряпані написи) на стінах Київської Софії з XI—XIV ст. (будівництво собору було завершено 1037 р. за часів Ярослава Мудрого). Ці написи, як правило, дуже лаконічні і являють собою переважно молитовні звернення до Бога та святих із різних приводів. Написані вони старослов'янською мовою: вживається тільки займенник *азъ*, у прикметниках скрізь виступає закінчення **аго** (*зѣлаго*, *грішного*), вживаються форми *помози* (наказовий спосіб), *храбрый* тощо. Але майже всі чоловічі імена в давальному відмінку мають закінчення **-ови**, **-єви**: *Петрови*, *Дьмитрьєви*, *Павѣлови* (XI ст.), *Василєви*, *Борисови*, *Иванови*, *попови* *Ивану* (XII ст.) і т. ін. У звертаннях послідовно вживається кличний відмінок: *свѣтый Фоко*, *свѣта Софіє* і *свѣтый Онуфріє*, *Андрониче*, *небоже*. Вживаються чоловічі імена на **-о**: *Михалько*, *Марко* (XI ст.), *Дмитро* (XII ст.), *Гаврило*. Двічі наводиться ім'я *Володимир*, в XI і XII ст., і обидва рази з повноголоссям **-оло-**.

Звертає на себе увагу форма орудного відмінка *имѣмъ* (XII ст.) замість старослов'янської форми *именѣмъ*. У тому ж XII ст. один з авторів утворив присвійний прикметник від імені *Янѣка* цілком за правилами сучасної української мови: *Янѣчинъ*. У написах із XIII ст. подибуємо сучасну форму дієслова

в минулому часі чоловічого роду з суфіксом **-в**, а не **-л**: *азъ моливѣ*. Поряд із *помилуй мя* в XIII ст. трапилося також *помилуй мене*. У XI—XII ст. зустрічаємо цілком сучасні українські слова в сучасному звучанні: *хрест*, *не хочаючи*, *геть*, *поросля*.

Факт восьмий. Багатий і переконливий матеріал про український характер мови Київської Русі дають новгородські берестяні грамоти XI—XV ст., яких виявлено й опубліковано понад 700. Це переважно приватне ділове листування, писане, звичайно, тодішньою літературною старослов'янською мовою.

Але вже від початку XII ст. тут спостерігається написання **и** замість **h**: *тоби*, *сѣби*, *нимечкий*, *клинь*, *дижя*, *помитка*, *дидѣ*, *михѣ*, *сино*, *на рищици* “на річці”, *не смиємѣ*, *еси велилѣ*, *роздиллѣ*, *диялось*, *прихавѣ*, *ихалы*, *поихалы*, *не надийся*, *сидити*, *ото всѣхъ селянѣ*, *отъ всѣхъ сиротѣ* тощо. В них відбито також перехід **е** в **о** після шиплячих: *чого*, *чоловѣкѣ*, *жона моя*, *чоломѣ*; м'який звук **и**: *отѣмѣ* “отець”, *куницю*, *сороцицю*, *пшеници*; префікс **роз-**: *роздиллѣ*, *розумно*.

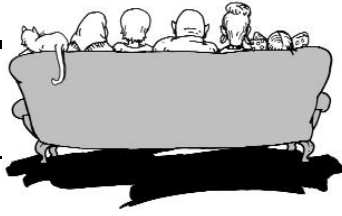
Звертання вживаються переважно в кличному відмінку: *куме*, *осподине*, *Онсифоре*, *днѣво*; іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають закінчення **-ови**, **-єви**: *Стоянови*, *синови*, *Василєви*, *мужєєви*; у родовому відмінку однини в іменниках чоловічого роду трапляється закінчення **-у** там, де мало б бути **-а**: *гороху*, *пудѣ меду*, *горсти лєну*, *воську*, *шолку*, *дару*, *лову*. Прикметники в родовому відмінку однини чоловічого роду мають майже повсюдно закінчення **-ого**: *добрѣго*, *великого*, *жолтого*; рідко закінчення **-аго**: *луцьшаго*. Трапляються такі українські форми займенників: *тоби*, *от нього*, *к ньому*, *с тѣми*, *на тѣхъ*, *хто*, *с кимѣ*.

Явно український характер мають багато дієслівних форм: *грамоту с тобою спшиємо*, *молотимо да сѣсплемо*, *язѣ къ тоби беротѣ написавѣ*, *пришьлѣмѣ*, *вѣзмѣмѣ*.

Імена новгородців звучать переважно як сучасні українські (тут завчена книжна старослов'янська мова дає себе знати якнайменше): *Олекса*, *Олексии*, *Олександр*, *Онисимѣ*, *Олисей*, *Остафий*, *Олена*, *Микыта*, *Михайло*, *Марко*, *Василѣ*, *Василько*, *Юрко*, *Иванко*, *Панѣ[]ко*, *Радѣ[]ско*, *Степанєць*, *Федорець*, *Костянтинѣ*, *Хрѣстина*. То тут, то там в берестяних грамотах прохоплюються слова, характерні саме для української мови: *господня*, *господарѣ*, *батко*, *паробокѣ*, *наимѣ*, *господа* “домівка”, *година*, *кожухѣ*, *свита*, *глекѣ*, *соромѣ*, *досыть*, *куды*, *абы*, *та* (сполучник) тощо.

Факт дев'ятий — це мова “Слова о полку Ігоревім”, опублікованого 1800 року. Поема, як вважають учені, складена в 1185—1187 р., а відомий список її зроблено, можливо, в XV—XVI ст., під час так званого другого південнослов'янського впливу, коли в текстах посилено виправлялися відхилення від старослов'янської мови. “Слово о полку Ігоревім” теж, очевидно, виправлене. На таку думку настановлюють ті поодинокі пропуски українізмів, які трапляються тут. Наприклад, в усьому тексті вживається старослов'янська форма імені Владимиръ, але один раз — Володимиръ; так само скрізь — *храбрый*, і раптом: *хороброє гнѣздо*; п'ять разів слова *днѣвица*, *днѣва* написані через **h**, а шостий — через **и**: *красною дивичею*; через **h** написані слова *полетѣти*, *одолѣти*, *разумѣти*,

Закінчення на с. 12

ВУЗЛИКИ НА ПАМ'ЯТЬ

“Я БУВ ЧЛЕНОМ КПЗУ...”

“Територія, де я проживав (с. Пасіка Грубешівського уїзду Люблянського воєводства), була зайнята німцями, коли ж почала на польські війська наступати Червона армія, німці в цей час відступили. ...Вже коли встановлювався державний кордон СРСР, місцевому цивільному населенню, яке брало участь у сільських комітетах і сприяло Червоній армії, запропонували виїздити в її тил. У жовтні 1939 нас, біженців, повантажили в залізничні вагони і ми попрямували в Україну. 10 листопада наша сім'я (йдеться про Йосипа Лукасюка, його дружину Ніну та сестру Марію, синів Антона і Анатолія, старенька мати та трирічна донька Лукасюків залишилися у рідному селі) прибула в радгосп Розі Люксембург, що в Бобринецькому районі”.

Дуже схожа історія прибуття у наші краї і родини Полюхів: “Коли під час воєнних дій польську армію розбили і вона втекла, у нас виявилось безвладдя, по селу ходили різні банди, грабували населення. Їх ніхто не переслідував. Нам стало відомо, що недалеко (йдеться про с. Мачте того ж Грубешівського уїзду) перебувають частини Червоної армії, громада вирішила послати туди делегата, аби отримати допомогу для наведення у селі елементарного порядку. Делегат Антон Копач, повернувшись, сказав, що треба організовувати місцевий комітет, збирати зброю, боротися з бандами. Після цього ми, організувавшись, обеззброїли кілька банд, Червона армія всіляко нам сприяла. Тоді із села в СРСР виїхало більше 50 сімей, з них десять — у радгосп Розі Люксембург”. Із великої родини Полюхів багато хто лишився у Західній Україні, але крім нього ще дві сестри з чоловіками теж виїхали до СРСР.

Не можна сказати, що Лукасюкам і Полюхам так уже сутожно жилося за старого ладу. Йосип вів своє господарство, мав шість десятинах землі, дві коняки, корову, телицю, хату, сарай. Але при цьому, очевидно, був небайдужий до соціалістичних ідей, бо ще 1931 року (розповідав уже будучи під слідством) його односельці, як виявилось члени КПЗУ, Йосип Грицюк, Леонтій Мазниша та Володимир Марамон часто зверталися до нього, аби він допомагав їм у партійній роботі (цікаво, чи жалкував про те?). За дорученням Грицюка 1932 року сім днів переховував у себе працівника окружкому партії. Якось у його оселі

ВОЗЗ'ЄДНАННЯ. БОБРИНЕЦЬКИЙ ВАРІАНТ

Про золотий вересень 1939 сказано й написано чимало. Тоталітарна система, опанувавши Західну Україну, відразу ж почала підганяти її під свій копил: нищила тисячі людей, цілими селами виселяючи їх до Сибіру, розстрілюючи інтелігенцію, не один рік борячись із УПА, доки так-сяк пристосувала вільнолюбних західняків до себе. У тих краях теж було чимало таких, які беззастережно вірили комуністичній ідеї, всіляко намагалися допомагати Червоній армії, добровільно переселялися у тодішню Радянську Україну. Але й вони, трохи обувшись у соціалістичній дійсності, часом виявлялись “ворогами”, — комуністична система не могла сприйняти їхні життєві мірки, розуміння суспільних стосунків, урешті, наявність елементарної людської гідності.

Серед таких переселенців до Бобринецького району опинилися і двоє теслів — Йосип Лукасюк та Олександр Полюх.

проводили партзбори. Але офіційним членом КПЗУ, хоча й стверджував це, Лукасюк не був, мабуть, просто співчуваючим. Пізніше, як і Олександр Полюх, став членом місцевого комітету. Але ж у Західній Україні вони тоді створювалися швидше не з ідейних міркувань, а для наведення елементарного порядку. До речі, те, що Олександра обрали членом такого комітету, цілком логічно, адже він свого часу три роки був сільським старостою. Жив також небідно — мав хату, два сараї, чотири десятини землі, трое корів, свиней, гусей, курей.

ХТО Ж ЗНАВ, ЩО СОЦІАЛІЗМ — ЦЕ ЗЛИДНІ?

“Спочатку ми працювали, як належить, — пояснюватиме слідчому Йосип Лукасюк, — а потім вирішили виїхати, бо адміністрація радгоспу не створила для нас, переселенців, абсолютно ніяких умов для життя і праці. Більше того, мали місце факти просто нелюдського ставлення до нас. Я зі своєю родиною і Ядилюк Микола зі своєю (всього 12 осіб) розміщались в одній квартирі, неблагоустроєній, холодної, звідки зимою доводилося сніг виносити. Моя дружина була на останньому місяці вагітності і мала народжувати. Коли їй стало зовсім погано, я поїб до директора радгоспу, аби допоміг відправити її в лікарню. Однак автомашини він не дав, дозволив узяти коней. Дружина народила по дорозі, і дитина померла. Інша дитина у мене хвора — гостре малокрів'я. Я не раз просив директора радгоспу виписати нам за готівку якихось жирів, але він відмовив. Топлива абсолютно не було, навіть соломи, аби набити

Фото О. Литвиненко

матраци, ніде було взяти. Попросив директора залізу пічку — немає, коней, аби підвезти глини та хоч трохи поремонтувати те приміщення — не дає”.

Не можна сказати, що прийжджі не знали, що таке злидні. Очевидно, і в їхніх краях бідних людей було доволі, але щоб людина не могла розпорядитися заробленим, своїм власним, придбати те, що життєво необхідне — це було їм незрозуміло. Як і те, що заробітну плату не видавали вчасно. Про це на слідстві говоритиме Олександр Полюх: “Я зарплату не отримав ще за грудень 39-го. А наші гроші, які ми мали у польських злотих, можна було обміняти у Держбанку, але для цього треба було поїхати у Кіровоград, а директор радгоспу не дозволяв доти, доки обмін не припинився, і наші гроші пропали. Топлива не було — за весь час я зміг придбати тільки чотири відра вугілля, доводилось після роботи розгрібати сніг і діста-

вати бур'ян, щоб хоч трохи протопити. Житло холодне, їсти нічого. Найближчий базар знаходився у Бобринці, це 12—15 кілометрів від радгоспу”.

Але були й такі, хто вважав: переселенці із Західної казяться від жиру. Їх, мовляв, прийняли, як належить, забезпечили, три дні годували безплатно, дали їм житло, меблі, а вони... Місцеві мешканці свідчать, що сім'я Лукасюків, продавши двох своїх коней, жила добре — мали перини, подушки, ковдри, постільну білизну. Ймовірно, що так воно і було. Але наявність цих елементарних речей, які для будь-якого європейця не були ознакою достатку, для наших земляків-степовиків, тодішніх будівників соціалізму, забитих і пригнічених, пограбованих і опущених несамовитою більшовицькою владою на саме дно людського виживання, подібні речі могли здаватися розкішшю...

І тут можна, прикликавши на

психологію, сказати, що роль переселенців у формуванні нової гідності та

передаванні останньої у спадок наступним поколінням, а також її вплив на формування суспільства, його внутрішньої культури, конфліктності, протиріч майбутніх нерівностей. Але, мабуть, Бог вирішив, що українці настільки сильні, що зможуть і це пережити, перемолоти, подолати...

Більшість свідків у справі Лукасюка і Полюха підкреслювали, що вони, оцінивши наші чорноземи, дуже хотіли, аби їм дали по кільканидцять десятин. Але таке в Радянському Союзі було неможливо, тому вони, мовляв, і казали, що життя в СРСР гірше тюрми і що дали так жити не можна, треба повертатися додому.

Як би там не було, але коли в середині січня Йосип отримав листа від свого двоюрідного брата Василя Дудки, такого самого переселенця, працівника станції Хирівка Знам'янського району, який повідомляв, що біженців із Західної України відправляють назад, але для цього треба їхати до Києва, чимало людей вирушило пішки до Кіровограда. Там, на вокзалі, зустріли ще кількох братів по нещастью, з якими разом поїхали до столиці. Та у Києві їм нібито вдалося знайти відповідну інституцію, де пояснили, що слід повернутися до Кіровограда і через обласну владу отримати дозвіл. У Кіровоградському облвиконкомі вони звернулись до якогось Омельченка, який нібито записав усі прізвища і пообіцяв, що до 1-го лютого їх відправлять. Не дочекавшись цього, десять сімей найняли підводи і поїхали на станцію Долинська, аби вирушити звідти до Києва. До речі, попередили про своє рішення директора радгоспу, здали все надане їм (ліжка, столи), сподівались отримати і розрахунок, але не дочекались. Радянська влада з тими, хто хотів жити інакше, розраховувалася по-своєму. Квитків їм не дали, три дні вони пробули на станції, аж поки Лукасюка і Полюха, очевидно, як призвідників, заарештували.

Звинувачення стандартні — саботаж, антирадянська агітація. Винувачів вони не визнали, весь час твердили одне: просто хотіли мати для своїх сімей людські умови проживання. Для тодішньої влади це теж було злочином...

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

ПРО-ЧИТАННЯ

Історія України в радянські часи була безликою. З неї викинули імена борців за волю народу, починаючи з гетьманів і закінчуючи “дисидентами”, позначивши їх ярликами “націоналістів”, “сепаратистів”, “ворогів”.

Не вдалося оминати цієї долі й багатьом українським компартійним керівникам. Із 153 членів і кандидатів у члени Політбюро ЦК Комуністичної партії України, 47 були репресовані або доведені до самогубства сталінським режимом, їхні імена були віддані комуністичній анафемі й забуттю. Нині вони, за винятком двох, реабілітовані, їхні імена повернуто історії, незалежно від їх місця і ролі в долі українського народу. Поява книги “Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918—1991)” В. Лозицького, кандидата історичних наук, директора Центрального державного архіву громадських об'єднань України, несе цікаву й корисну інформацію завдяки осмисленню документального історичного матеріалу. Є й галерея персоналії найвищої партійної верхівки Радянської

України, аналізуються рецепти політичної “кухні”, в якій готувалося “вариво”, що ставало сутністю республіканської політики — за цими найважливішими науковими параметрами праця є унікальною, за що дякуємо київському видавництву “Генеза” (2005 р.).

ІСТОРІЯ ЗБАГАЧУЄТЬСЯ

Пізнавальне значення праці полягає й у тому, що багатий документально-фактологічний матеріал дає можливість глибше зрозуміти сутність політики, яку проводив В. Ленін, а потім Й. Сталін щодо України. Особливо актуально звучить сьогодні розкриття автором цілеспрямованої політики Кремля на викоренення в Україні будь-яких “самостійницьких ухилів”, на витравлення самого духу “націоналізму”. Як свідчать наведені в книзі документи, для цього використовувалися різноманітні методи — організаційні й навіть репресивні щодо окремих керівників і всього українського народу. Варто навести хоча б окремі з них. Ось Політбюро ЦК РКП(б)

своєю постановою від 20.03.20 р. розпустило склад ЦК КП(б)У, законно обраний IV конференцією КП(б)У (березень 1920 р.).

Причина? Делегати конференції не підтримали списку членів ЦК КП(б)У, підготовленого й запропонованого Москвою. Вказане рішення Політбюро ЦК РКП(б) невдовзі було проштамповане пленумом ЦК РКП(б). Серед інших організаційних заходів, які розкриває автор, була “допомога” Москви в “зміцненні” української парторганізації. Під приводом цієї “допомоги” вже в травні 1920 р. ЦК РКП(б) направив із Росії в Україну на постійну роботу 674 комуністів. Подібна “допомога” Москви Україні російськими кадрами мала постійний характер, вона здійснювалася до кінця існування КПРС, а її сутність полягала в русифікації України, посиленні впливу російського елементу в Україні.

Як свідчать аналізовані В. Лозицьким архівні документи, для тіс-

ного прив'язання української партії до Москви, комуністів республіки до есересерівської імперської коліснички, утвердження в суспільстві тотального жаху перед Москвою, Сталін і його поплічники не зупинялись навіть перед масовим терором. Йдеться про штучний голод, органі-

зований Сталіним у 1932—1933 рр., що став справжнім геноцидом проти українського народу.

Можна було б зупинитися й на інших подібних аспектах проведення В. Лозицьким наукового дослідження. З них видно, що Ленін, Сталін, верхівка КПРС із самого початку створення КПУ крок за кроком обмежувала, звужувала її внутрішньопартійні права, перетворювала і таки перетворила її на звичайну обласну організацію Російської Федерації. Цей статус КПУ був закріплений і в Статуті КПРС. Як свідчать документи, наведені в книзі, в цьому Москві активно допомагала частина росіян, що були в КПУ, і зрусифіковані українці.

Історичні факти, що аналізує автор, переконливо свідчать: національна політика Кремля щодо України була далеко не “братерською”.

Книга подає науковцям важливий документальний матеріал для заповнення “білих плям” на історичному тлі України, допомагає глибше побачити ту тяжку “національну” й іншу спадщину, яку отримала незалежна Україна й оцінити масштаби й складність роботи. Вона допомагає зрозуміти “політику зигзагів” в українсько-російських відносинах та їх справжні причини, розпізнавати сутність демагогії керівників нинішньої КПУ.

Та В. Лозицькому не все вдалося, зокрема хотілося б знайти на сторінках його книги відповідь на питання, чому компартійна верхівка України не стала на бік незалежної України. Автор по суті обійшов мовчанням ту негативну роль, яку відіграв В. Щербіцький (досить згадати його запам'ядливе проведення русифікації української освіти, науки тощо). Але вказане не зменшує науковій та інформаційній цінності видання.

● **Олексій ГАВРИЛЮК,**
кандидат історичних наук

ПЛОДОВО-ЯГІДНА ВЕСНЯНА ПОДІЯ

Євген Дудар, художній керівник фестивалю "Вишневі усмішки"

В Палаці "Україна" відбувся заключний концерт Всеукраїнського фестивалю гумору і сатири "Вишневі усмішки". Цей фестиваль живе з 1980 року (одного тільки разу, коли Євген Дудар, художній керівник фестивалю, був у Канаді, заключний концерт відбувся не в Палаці "Україна", як завжди, а в іншому місці). "За тих світло-каламутних часів, — пригадує Євген Дудар, — фестиваль проходив із першого по десяте квітня, по 2 концерти на день, і завжди були повні аншлаги. Тоді партійна сила не дрімала — можна було сміятися тільки "в рамках", але фестиваль користувався великою популярністю. Як виявилось, життя за умов демократії треба вчитися не один рік. Вона дозволяє підлоті бути підлотою, бандюзі бути бандюгою і великому чиновникові бути великим мерзотником — хто як хоче, так поверне. Все це робить наше життя сумним. Нам треба пережити ще чимало, щоб стати на рівні розвинених демократій, але вони також переживали важкі часи. А зараз мільйоне-

ри там, і вже ніби ідилія... — розмірковує Євген Дудар. — Але суть у тому, що наш люд особливий, оця його повільність чого варта! Може, й слава Богу, що ми не маємо пориву до помсти, злості якоїсь, ми не є завойовниками, нам не треба чужих земель. Але ми повинні бути патріотами, щоб свою землю відстояти, і щоб не дати будь-якому паршивцеві топтатися по наших душах, по наших спинах".

Фестиваль покликаний вибрати з мас гумористичні обдаровання й виводити на велику сцену, вишукувати артистів у всіх регіонах України (слова, які у перебігу виборчої кампанії ледь не втратили свого справжнього змісту). До речі, Верка Сердючка також була "віднайнена" на цьому фестивалі. Хоча, як вважає Євген Михайлович, Андрій Данилко занадто зациквився на цьому образі.

Цей захід курирують Міністерство з питань культури та туризму (культуризм, як кажуть деякі), Спілка письменників та наразі ще Партія "Християнсько-Демократичний Союз" на чолі з Володимиром Стретовичем. "Фестиваль був завжди, — констатує Євген Дудар, — але сумна правда в тому, що за 15 років незалежності його ніхто не показував по телевізору: все перейшло на комерційні рейки, вимагають грошей за зйомки і трансляцію. Дуже багато паршивців хочуть, щоб в Україні вмер український гумор. Бо гумор, сатира найближчі до душі, це найкоротший шлях до серця, до свідомості. А як будуть забивати баки з дитинства якимось опудалом, яке одягає жіночий одяг і виходить на сцену, то це не гумор, це клоунада в гіршому плані, бо є клоуни-митці, то це Клоуни. А якщо просто перевдягання та кривляння "дайте чаю, бо скучаю", то вибачте, чого тут можна чекати? Ось до речі, цього року фестиваль відрізняється тим, що вперше за все його існування ми поїздили по всій Україні, провели конкурси по всіх областях,

але дякуючи не Міністерству культури, яке мало б це забезпечити, не Спілці письменників, яка не має ні шеляга, а Володимиру Стретовичу та його партії. До речі, не забуду, як один чиновник зі злістю запитував мене: "Чому ж Ви не в Маріїнському палаці проводите фестиваль?!" А Стретович подбав, знайшов меценатів, і ми поїхали з народними артистами Неонілою Крюковою та Степаном Савкою, які були в журі. І побачили, що Україна жива! В одному селі навіть існує свій справжній цирк. А скільки наша земля народжує талантів! Бачите, які прекрасні дітки, яка прекрасна молодь... Ми будемо ще проводити фестиваль у регіонах, проводити концерти за участю тих, хто взяв не перше, але теж почесні місця".

Серед підкорювачів головної сцени України були і діди, й діти. Наймолодшому учаснику, Олексі Гуцулу, з Вінниччини, 6 років. І гуморески Остапа Вишні, і дорослі анекдоти про алкоголіків у дитячому відтворенні звучать досить кумедно. Наче потрапила дитина до світу іншопланетян, дивакуватих, трохи примітивних, і з притаманною їй чистою іронією, незатьмареною примхами фізичного буття, дивується цим дорослим. Так, юне обдаровання Тарас Бровенко з Буковини презентував оповідку про двох добре підпилих чоловіків, що зустрілися біля гастроному і довго з'ясовували, де ж вони один одного бачили. І виявилось, що живуть вони в одному районі, в одному будинку, і в одній квартирі, бо вони... батько й син. Сумний гумор.

Багато було також музики, танцю і співів. Не буду лукавити, не завжди художній рівень хореографії та виконання відповідав рівню цієї сцени. Але те, що юні і красиві люди, такі як квартет чарівних блондинок "Нота нео" з Волині, дістали змогу опанувати таку залу — досягнення, справжнє досягнення цього фестивалю і художнього керівника Євгена Дударя.

З ПОСМІШКОЮ І ВСЕРЙОЗ

Фото О. Литвиненка

Шанувальникам танців та співу приємно було чути й бачити "Сіверські клейноди" з Чернігова, "Котячу радість" з Буковини, ансамбль "Пульс" Шевченківського району Києва.

Вразив своїм витонченим ліризмом клоунський дует "Пластлін". Розчулила хореографічна лірика Сергія та Катерини Савків. Насолодитися класикою (новелою Василя Стефаника "Побожна") дозволив глядачам метр — Анатолій Паламаренко.

Був іще один феномен — Олег Драчук із Ніжина, що все життя працював у міліції, і має яскраве обдаровання пародиста. Він схоже і незлобиво копіював Брежнєва, Сталіна, Єльцина, Кучму та іже з ними. Щоправда, я особисто завжди вважала, що гріх сміятися над хворобами, алкоголізмом і скудоумством. І тим більше немає сенсу робити це тепер, коли сподіваємося, що та епоха в минулому. Бо, здається, що і сьогодні в Україні є вельми смішні постаті з вельми специфічними мовними особливостями...

Тож, мабуть, не настав ще час масової сучасної народної сатири. Коли він не настане найближчим часом, то, мабуть, ми приречені будемо далі вимирати, не пізнавати своїх батьків, забувати мову, бо голодній людині справді все одно, як просити хліба. Сподіваюся, що

майбутній фестиваль поверне від вічної української самоіронії до хай ввічливої, але сатири. Бо якщо іронія — зброя слабких, то сміх не над собою — це зброя справжня.

Проте Євген Дудар, який сам не полишає цієї зброї, не вважає, що з вишневих усмішок треба робити вишкір. "Я вже так перенаситися гострим, що хотілося людям трохи дати м'якшого. І тому сам не виступав, — заявив гранд українського гумору. — У житті є не стільки веселого, як кусючого. Не можна прожити на паприці. Треба, щоб була пожива, а приправа десь для смаку, для ліквідації всіляких бацил потрібна, завжди в міру. А складати сатири є, було й буде про кого. Навіть якщо б на цій землі був рай. Розумієте, святими стають тоді, коли вже не можуть грішити".

— А коли вже в народі прокинеться жага до сатири, і люди почнуть створювати влучні і гострі твори?

— Мені болять наш народ, ця його воляча терпеливість, воляча покора. Він повільний, доки розчувається... Доки йому не дадуть три рази довбнею по голові, він не зрозуміє, що його б'ють. Але інколи думаєш, Боже, та то ж віками, століттями робили з народу раба, і може, якщо б він весь одночасно запалювався, то вже б і не був народом.

● Людмила ІЛЬЄНКО

САТИРИЧНИЙ ВІНОЧОК

Гриць ГАЙОВИЙ: ПРИПОВІДКИ

ДЕЩО ПРО НЕАБИЩО

байки — не байки,
а нехитрі думки
та примовки й приповідки,
вживані не скрізь і зрідка

ПРО ІНТЕГРАЦІЮ

"В єдиній масі, — Прес скрипів, —
і тіла міць, і сила духу:
з мільйона Макових Зернин
спресуємо одну Макуху!.."

ПРО МИРОТВОРЧУ МІСІЮ

"Не треба Овочам
ні Сап, ані Мотик!" —
постановив Бур'ян,
як на Город проник.

ПРО ПОДАТКОВУ СЛУЖБУ

Із розбитого корита
не здереш багато мита.

ПРО НАВЧАЛЬНУ ПРОГРАМУ

Сухих Сучків учив старий Пеньок
не розпускати навесні бруньок.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПРАЦІ

Один працює, а другий крекче —
кому з них важче, а кому легше?

ПРО ТВЕРДІСТЬ І РОЗПЛИВЧАТІСТЬ

На Відлигу плакалась Вода:
"При Морозі я була б тверда!"

ПРО РІВНІСТЬ МОЖЛИВОСТЕЙ

Великий Будинок маленькій Хатині
казав, що у них всі можливості рівні...

ПРО ПРЯМОЛІНІЙНІСТЬ

До прямої Лінійка закликала
і Курвіметра, й Циркуля, й Лекала...

ПРО ОСОБИСТУ ПРИЧЕТНІСТЬ

Зернина, падаючи в жорна,
подумала: "І я проворна!.."

ПРО ВЛАСНУ ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ

Баран хвалився залюбки:
"Із мене вийдуть шашлики!"

ПРО ФАХОВІСТЬ

Вклоняючись усім,
такий собі Шлагбаум
незмінно років сім
дорожнім рухом правив.

ПРО КОНФЛІКТ ПОКОЛІНЬ

Помітив Дуб,
як падав Жолудь,
і мовив: "Ну,
тепер і молодь!.."

ПРО РАДІСТЬ ВІДЗНАКИ

Раділа Кобила: хомут їй наділи!
(Не байка це й не анекдот).

Кобилу любили. І був для Кобили
хомут як відзнака чеснот.

ПРО ПРЕЗУМПЦІЮ НЕВИННОСТІ

Не в тому винна Лиска,
що пір'ячко в неї на писку,
а в тому її вина,
що їсти хотіла й вона...

ПРО "КЕСАРЕВЕ" І "БОЖЕ"

"Замочив" дорогу —
й віддав душу Богу,
а що зібрали з кювету —
дісталось "Вторчормету"...

ПРО ДИМОВЕ СКЛЕПІННЯ

Домівка, де "бички" та дим —
це домовина молодим.
На жаль, немало дурнів і дуреп
споруджують собі подібний склеп...

ПРО НАШЕ ДОВКІЛЛЯ

Ми нібито не Свині й не Собаки,
а по собі залишаємо "знаки" —
скидаєм технічні відходи
на лоно живої природи...

І, НАРЕШТІ, ПРО МОРАЛЬ

В байках ми нині всі на висоті —
дотепники хоробрі та зухвалі, —
а ось у повсякденному житті
як не було, так і нема моралі...

У-УУ-УУУ!..

Хорова кантата для вовчого стада

Нас, Вовків, критикували,
Хижакми називали
За розбій та афери —
Ми були, мов живодери...
У-у-у!

Та, нарешті, й ми збагнули:
Час покінчити з минулим,
А для цього необхідно
Жити чесно, траводійно...
У-у-у!

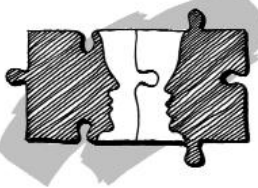
Клянемося: від цього часу
Не торкнемося до м'яса —
Будем всі і по одному
Їсти сіно та солому...
У-у-у!

Нам баранина й свинина
Навіть снитись не повинна:
Зелень, овочі та фрукти —
Наші основні продукти.
У-у-у!

Всі ми вегетаріанці:
Вдень, увечері і вранці
Виробляєм добру звичку —
Споживать лише травичку...
У-у-у!

Ми, Вовки, — слабкі та бідні —
Записались в траводійні,
І тепер нас свинопаси
Відгодовують на м'ясо...
У-у-у!

ДО 20-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ

*Чорнобильський вітер
по душах мете,
Чорнобильський пил
на роки опадас,
Годинник життя
безупинно іде.
...Лиш пам'ять,
лиш пам'ять
усе пам'ятає.
Олена Матушек.*

Кінець XX століття ознаменувався страшною подією вселенського масштабу, позначеною чорною датою: 26 квітня 1986 року. І сталася ця подія на багатостраждальній українській землі, і відгукнулася вона лихим відлунням усьому світові.

*Ми — атомні
заложники прогресу.
Вже в нас нема ні лісу, ні небес.
Так і живем —
од стресу і до стресу.
Абетку смерті маємо — АЕС.*
Це рядки з поезії нашої сучасниці Ліни Василівни Костенко. Як і правдиво точні й гіркі слова...

Найбільша техногенна катастрофа кінця минулого віку, що сталася у Чорнобилі — аварія на ЧАЕС, — підтвердила біблійне пророцтво Іоанна Богослова (Об'явлення святого Іоанна Богослова, глава 8): *“І засурмив третій Ангел, — і велика зоря спала з неба, палаючи, як смолоскип. І спала вона на третину річок та на водні джерела”* (вірш 10).

“А імення зорі тій Полин. І стала третина води, як полин, і багато з людей помирало з води, бо зіркла вона...” (вірш 11).

А нам уже відомо, що місто Чорнобиль (назва походить від широкозваної в Україні рослини — полину звичайного — чорнобилію) постало на розломі, який омивають три ріки: Дніпро, Десна і Прип'ять, з яких споконвіку бере воду український люд...

Чорнобильська катастрофа, що сталася 20 років тому, породила й нову тему в українській літературі — чорнобильську.

Боєм відгукнулася ця подія у серцях наших митців, які одними з перших забили на сполох про ту загрозу, котра нависла над українським родом і народом. У перші ж дні аварії на ЧАЕС до Чорнобиля виїде доктор медичних наук, український письменник Юрій Шербак, який згодом на матеріалі цих трагічних подій напише художньо-документальну повість “Чорнобиль”, але зможе її надрукувати спершу в російському журналі “Юность”, і лише згодом і з великими труднощами опублікує цю повість українською мовою. Помчить до Славутича і прозаїк Володимир Яворівський, автор “Ланцюгової реакції”, популярного свого часу “виробничого роману” про “мирний атом” та ядерників. І згодом “спокутує” свій творчий гріх романом “Марія з полином у кінці століття...” — уже про наслідки роботи отого “мирного” атома, про ліквідаторів аварії і про матір, яка породила Каїна і Авеля XX століття...

По свіжих слідах тих подій українські митці створили низку високохудожніх творів, у яких розкривається ця всенародна трагедія: поеми “Вибух” Світлани Йовенко і “Зона” Леоніда Горлача, “Сім” Бориса Олійника і “Чорнобильська мадонна” Івана Драча. І наші поети-одесити не залишилися осторонь цієї трагічної теми. Один із них, Антон Михайлевський, був учасником ліквідації аварії на ЧАЕС і в ті весняні дні 86-го написав поезію “Догорять вогні на курганах”:

*Догорять вогні на курганах.
Спить Чумацький заплинений шлях.
Як суцільна чорнобильська рана
Україна пливе у світах...
Не за Прип'ять приглушена битва
І не голос, що зве на війну.
Як чиясь поминальна молитва
Стогін вітру в кущах полину.
Та відлуння церковного хору,
Та якісь неземні холоди,
Зі своїм нерозділеним горем*

*Ми лишилися один на один.
Синь небесна така непривітна,
По-дитячому схлипує світ.
І не цвіт, а зола з того квітня
Все летить, і летить, і летить...*

Провідною стала чорнобильська тема у творчості Ліни Костенко. Вона створила цикл “Інкустації” (збірка “Вибране”, К., 1990), де з кожного рядка струменить біль, тривога і гнів за спалювану природу і скалічену людину, яка створила цього монстра — атомного Вія і сама ж від нього й постраждала:

*Атомний Вій опустив бетонні повіки.
Коло окреслив навколо себе страшне.
Чому Звізда-Полін упала в наші ріки?
Хто сіяв цю біду і хто її пожеже?
Хто нас образив, знівечив, обжер?
Яка орда нам гідність притоптала?
Якщо наука потребує жертв, —
чому ж не вас вона перековтала?!*

природничий, мистецький. Наша дозована свідомість і досі ще не осягла — що втрачає людина, що втрачає народ, що втрачає людство з втратою такого Чорнобиля... Назвімо речі своїми іменами. Для когось це “зона отчуждения”. Для когось кримінальна зона. Для когось експериментальний полігон для “отечественной науки”. Для нас це батьківщина. Це зона національної трагедії”.

Ця мудра і талановита наша сучасниця не боїться стати членом етнографічної експедиції до зони відчуження, де живуть українці — сучасні сталкери, які не захотіли покинути свої обійстя і продовжують жити там, де жити неможливо, бо радіаційний фон, як кажуть, “зашкалює”. Скільки ж їх, отих Марій з полином у кінці XX віку, початку нового тисячоліття живе там, у зоні радіації, де немає найнеобхіднішого, бо ж туди ніхто, окрім таких ентузіастів, як етнографи, й не навідується. Правда, інколи

*Порожні села, ниви голі,
Бур'ян, що з вітром гомонить...
Печаль і пуста — на віки.
Мов сльози, роси срібріють.
І страшно, хижо, дику виють
В безлюдній Прип'яті вовки.*

Микола Луків.

Маємо і тяжкі наслідки чорнобильського лиха, від якого страждають люди, страждають діти й діти тих, хто 20 років тому сам був підлітком і потрапив під те страшне, що звемо чорнобильською бідою. А зараз це дорослі люди, які вже мають своїх нащадків. І їхнім дітям не минулося те лихо...

Мене завжди вражає, як точно наші майстри художнього слова можуть висловити те, що потребує медичного діагнозу:

*Летить дедєка
над Чорнобилем,
Нікому діток не несе.
Це — Ліна Костенко.
Славе, поети,*

Нобеля.
прі

кров'ю.

А це вже Микола Холодний.

Плине час. Ось уже 20 років ми живемо під чорнобильською Звіздою. Щораз відзначаємо у своїй пам'яті цю лиху дату — 26 квітня, віддаємо шану тим, хто загинув у вогні 4-го реактора ЧАЕС, хто залишився інвалідом і доживає свого віку, як може. Чорнобильський дзвін пролунав, але його відлуння не стихло.

*Біда підходить,
а не чути кроків.
Самої суті вивітрена суть.
Гіркі слова
замучених пророків —
невже й тепер вони нас
не спасуть?
О, що в ту мить
відкрилося поету?
Душа кричала і пручалась: ні!
Сьогодні — нас, а завтра —
всю планету
розбудять злії люди у вогні.
Зачинять знов усі залізні брами
і пустять димом
пам'ять вівтарів.
Крізь грізний грім
всесвітніх барабанів*

*уже не чути зойку матерів.
Князівська земле? Плачуть твої предки
Трагічним сном століття замалі.
Чорнобиль був. Чорнобиль попередив
про це, що може статись на Землі.
Це правнуки реактор спорудили.
Чи ж приїде Бог по цій гіркій воді?
Чого ж ти не прокинулась — тоді,
коли тебе, окрадену, будили?!*

Це риторичне запитання ще однієї талановитої нашої сучасниці Оксани Пахльовської. Питання, звернене і до часу, і до вічності, і до нас із вами. Питання, яке мучить нас ще багатьох майстрів художнього слова, для яких Чорнобиль став непересічною темою творчості, бо за нею, цією темою, — згорьована доля нашого народу, частинкою якого є й митець.

*Тут падають вниз на ліси і поля
Дощі, наче сльози, гіркі і пекучі,
Тут криком кричить наша грішна земля
І в небо летять наші душі.
Чорнобильська біда... Вона завжди з нами,
бо її чорний дзвін не затихає ні на мить.
Зникають люди і світи.
Похмура далина куриться.
І лиш Душа, немов Жар-птиця,
Кружля над вихором біди.*

Але життя, яким би не було воно, все ж триває. І приносить несподівані новини. Раптом на ТБ показують сюжет про дівчинку, яку кілька років тому народила 48-річна жінка, народила у зоні відчуження і назвала Марією. Як складеться доля цієї новітньої Марії з полином на початку XXI століття, ми не відаємо. Але дай їй Боже здоров'я і сили!

● **Тетяна АНАНЧЕНКО,**
заступник голови Одеського
обласного об'єднання
ВУТ “Просвіта”,
член НСЖУ

ДЗВОНІ НАШОЇ ПАМ'ЯТІ

Фото О. Литвиненка

Чорнобильська берегиня Ліна Костенко роздивляється експозицію виставки “Чорнобиль-20”

Багато ліричних поезій Ліни Костенко пронизані боєм і тривогою за майбутнє українського народу, української нації, бо Чорнобиль ударив у найуразливіше місце — у генетичний код нації:

*Страшний скрипаль підняв уже смичок.
Він буде грати ревієм річок.
Хто вдарив землю в сонячне сплетіння
І спричинив конвульсії стихій?*

Поетичні образи Ліни Костенко вражають. Вражають своєю точністю і правдивістю. Пейзажні замальовки з циклу “Інкустації” не можуть залишити байдужим. Де вже тут може йти мова про здоров'я і щастя майбутнє нації, коли читаєш:

*Стоять озера в пригорщах долин.
Луги цвітуть у придорожній смузі.
І царствений цибатий чорногоз
Поважно ходить в ранній кукурудзі.
Дівча козу на вигоні пасе.
Машини мчать, баранки крутять аси.
Малина спіє... І на все, на все
Лягає пил чорнобильської траси.
А ось іще одна поезія Ліни Василівни:
Жоржини на чорнобильській дорозі
Вже другий рік як струшують біду.
Прозорий жах обмацує ворота —
чи можна людям в хату увійти?
Роса — як смертний піт*

*на травах, на горіхах,
Але найбільше стронцію — у стріхах.
Хто це казав, що стріхи — традиційні?
У нас і стріхи вже радіаційні.*

А про радіаційні стріхи Ліна Костенко знає не лише зі ЗМІ. Ліна Василівна якось сказала: “Ми сприймаємо Чорнобиль у примарному світлі Полин-Звізди, ми бачимо його крізь призму деформованого вибуху реактора. Нам нав'язали схему розуміння ситуації, і ми вже звично сприймаємо Чорнобиль лише в його атомно-енергетичному контексті. А у нього ж є інший, свій питомий контекст. Історичний, звичаєвий, культурний,

перед виборами згадують про ті “голоси”, які допоможуть комусь із кандидатів як не до обласної, то аж до Верховної доскочити, щоб і не згадати про них, отих відчуженців, потім ніколи. А вони попри все живуть. І ще зберігають ту правічну українську культуру, зберігають чисту свою душу.

Саме до них, покинутих і забутих усім світом, приїждять члени експедиції, щоб зберегти для нащадків оті острівці духовної культури, які ще не знищені часом і мародерами.

І відбуваються у зоні відчуження, де працюють експедиції (а це десятикілометрова зона!) дивні-предивні речі. На запитання журналістів, як же вони, учасники експедиції, відмиваються від радіаційного бруду, Ліна Василівна відповідає: “Нехай відмиваються ті, хто політику робить. А наша справа чиста! І Господь Бог це знає. Поки що ніхто в нас в експедиції не захворів... Головне — нічого не боїться. А дозиметристи нас міряють увесь час. І буває так, що на одній нозі радіація є, а на другій немає.

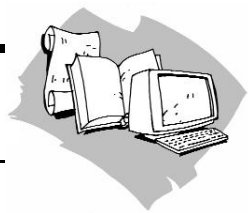
Не знаю чому, але коли міряють мене, усі сміються, мовляв, радіація не бере! А свої архіви я збирала у страшних селах — Зимовищі, Старі Шепеличі — це усе “десятка”. Коли до мене підійшов дозиметрист, здавалося, зараз буде щось жахливе. Міряє мене. Міряє архіви. Все чисто!”

Певно ж, і справді є Вищі Сили, які оберегають таких людей, як Ліна Костенко, яка запитує і себе, й усіх нас: *Хто сіяв цю біду і хто її пожеже?!*

За ці 18 років під полиною чорнобильською звідомо ми вже знаємо, хто ту біду й коли засіяв. І результати тих “жнив” уже стільки літ пожинаємо.

І вже давно маємо звичний жахний сьогоднішній пейзаж:

*Зоря полинова горить
І осяє в доколі*

ДО 20-РІЧЧЯ ТРАГЕДІЇ

СУМНІ НАСЛІДКИ ВИБУХУ

Двадцятиріччя Чорнобильської катастрофи — дата, що змушує до усвідомлення помилок, які спричинили цю жакливу техногенну катастрофу.

Згадаємо про те, що приніс світу чорний квітень 86-го.

Вибух призвів до викиду близько 300 млн. Сі-радіонуклідів у довкілля з активної зони станції. Хмара радіації міццю не менше 50 млн. кюри, вирвавшись із реактора, накрила не тільки густонаселені території України, Білорусі і Росії, але також республіки Прибалтики і країн Західної Європи (це приблизно 150,000 км²). У викидах містилося близько 3 % палива, що було в реакторі під час аварії, а також до 100 % інертних газів і 20—60 % летких радіонуклідів.

Вибух спричинив радіоактивне забруднення 53,4 тис. м² території України. 189 тис. га орних земель і 157 тис. га лісів стали непридатними для обробки через високий рівень радіоактивного забруднення. Лише прямі втрати, в тому числі вартість основних виробничих активів та оперативних фондів, а також інфраструктури та природних ресурсів, вилучених із використання, складають 10 млрд. доларів США.

В Україні понад 100 тис. людей пережили трагедію евакуації. На сьогодні понад мільйон осіб продовжують жити на забрудненій території. В 1991 Верховна Рада України затвердила Національну Конвенцію проживання населення на територіях України з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення.

Території України були поділені на Зони залежно від рівня радіоактивного забруднення:

1. Зона відчуження: 30-км зона навкруги Чорнобильської атомної станції (2122 км²).

2. Зона безумовного (обов'язкового відселення): рівень забруднення Cs-137 складає 15 Сі/км² та Pu — 0.1 Сі/км² (2003 км²).

3. Зона гарантованого добровільного відселення: рівень забруднення Cs-137 — 5 — 5 Сі/км², Sr-90 — 0.15 — 3 Сі/км², Pu — 0.01 — 0.1 Сі/км² (22619 км²).

4. Зона посиленого радіаційного контролю: рівень забруднення Cs-137 — 1 — 5 Сі/км², Sr-90 — 0.02 — 0.15 Сі/км², Pu — 0.005 — 0.01 Сі/км². (26710 км²).

За роки, що пройшли з моменту аварії, у всіх пострадянських країнах від отриманих доз і внаслідок опромінення померло близько 200 000 ліквідаторів і інших осіб. Загальний рівень захворюваності серед жертв опромінення вище середньостатистичного більш ніж удвічі, у тому числі: онкозахворювання — у 12 разів, нервово-психічні розлади — в 7, серцево-судинні — у 5 разів. Загроза згубного впливу радіонуклідів на генофонд постраждалих країн з роками не зменшується, а лише нарощується.

Тож не даймо загаснути нашій пам'яті, не дозволимо повторитися трагедії!

СТИГМАТИ ЛЮДСЬКОЇ ПАМ'ЯТІ

У Музеї Івана Гончара відкрилася фотовиставка “Чорнобиль+20”

26 квітня 1986 року, о другій годині ночі, 4-й блок ЧАЕС імені В. І. Леніна було зруйновано силою, яка дорівнює 30—40 тоннам тринітротолуолу. Останні дослідження стверджують, що катастрофа сталася через людський чинник — помилку оператора під час бездарно спланованого випробування. Графітовий вогонь розтопив ядерне паливо, випромінювання якого перевищило силу кількох бомб Хіросіми-Нагасакі. Пожежа тривала десять днів. За цей час з енергоблоку вивільнилося від 50 до 200 мільйонів кюри радіації, майже 75 % якої розсіялося в європейській частині Радянського Союзу, сягнуло багатьох країн Європи, перенеслося вітром через океан. Радіоактивні речовини, які потрапили в ґрунт, забруднили понад 163100 кв. км України, Білорусі й Росії, де 1986 року проживало до 5 мільйонів людей. Довкола реактора було створено 30-кілометрову зону відчуження площею 4760 кв. км. До 1991 р. кількість знелюднених населених пунктів в Україні наблизилася до двохсот. Понад 163 тисячі людей примусово залишили рідні домівки; тисячі мешканців із менш забруднених міст і сіл виїхали добровільно...

Немає жодної родини в зоні цього страшного радіаційного лиха, якої б не торкнулося й не “вдарило” воно. Наша родина втратила того страшного літа, що скаламутило все наше життя і виявило повною мірою небезпеку того нариву, що його на той час офіційно вважали “розвиненим соціалізмом”, дачу й собаку. Я вже не кажу про підірване здоров'я. Гріх нарікати на дрібниці, коли по всій Україні діти помирають від лейкемії й раку щитовидної залози.

Одне лише слово “Чорнобиль” викликає співчуття й острах у гуманних людей планети. Усі розуміють, для скількох людей, із яким глибоким горем воно пов'язане, скільки ця аварія скалічила долі, зламала життя. “Чорнобиль” — це засторога щодо здоров'я нащадків і тут за звичним життям на планеті, ще вчора вільній від “мирного атома”.

Ніколи не щезне з наших душ біль від зради високих урядовців і чиновників, які, побоюючись за можливе звільнення з посад, брехали народowi, намагалися применшити або замовчати розміри аварії. Найбільшим абсурдом тієї епохи став першотравневий парад у зараженому місті, в якому брали участь діти. Урядовці й чиновники брехали народу, не забезпечували постраждалих найнеобхіднішими ліками, найпростішою інформацією. Але хтозна, чи вдалося б українцям вибороти свою незалежність у 91-му, якби націю, наш нарід, поволячому терплячий і покірливий, не вивела з себе ця наруга влади, розбивши вищент рештки людської довіри до радянського уряду.

Етнічний гурт “Древо”

На відкритті виставки “Чорнобиль+20” виступає Михайло Ілленко

До того ж, це лихо загальнолюдського масштабу пов'язане з культурними втратами: від прадідівських хат до зникнення давнього способу існування мешканців цього краю.

Проте сьогодні багато українців усе ще проживає на засмічених землях Полісся. Підраховано, що радіоактивність зменшиться до безпечного рівня десь через 300 років. Але в 30-кілометровій зоні час розпаду нуклідів вимірюється астрономічним показником: майже 250 000 років.

Величезних збитків зазнала культурна спадщина цього краю. Полісся серед інших районів України вважається найархаїчнішим. Тут, як ніде, збереглася прадавня культура — народні звичаї, обряди й вірування. Дослідники називають Полісся “колискою слов'ян”. При переселенні поліщуків із облаштованих місць на інші землі було зруйновано систему наслідування культурної спадщини. Чорнобильський атом розірвав зв'язок між родинами, поколіннями, односельцями, між людиною і природою.

На початку 1990 років Україна, випереджаючи уряди інших держав, почала сприяти вченню у “культурному порятунку” Полісся. Було засновано Центр захисту культурної спадщини, й сотні науковців упродовж останніх десяти років проводять щорічні експедиції до забруднених територій і до поліщуків-переселенців, аби зібрати духовну і матеріальну культуру, донести її до нащадків засобами магнітофонного запису, фотографування і фільмування. Виставка “Чорнобиль+20: це наша земля — ми тут живемо”, що відкрилася у київському

“Музеї Івана Гончара” і триватиме до 30 квітня — результат праці двох експедицій у 2004 році. В її експозиції близько двохсот документальних кольорових світлин і 14 короткометражних фільмів. На фотокартках зорані зморшками дідуся та бабусі, що продовжують хазяйнувати на забрудненій землі, рибалити, збирати гриби, і навіть робити ляльки й займатися іншими народними промислами.

Цей проект здійснено завдяки допомозі та фінансовій підтримці багатьох людей і організацій. Це Університет імені Роджера Вільямса, що у Брістолі, Род Айленд, США; Федеральний кредитовий

Відвідувачі знайомляться з експозицією

кооператив Самопоміч із Нової Англії та його ж відділення у Нью-Йорку; Програма Фулбрайта в Україні, Інститут народознавства НАНУ Львова, Центр захисту культурної спадщини України МНСУ, Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського. Організація “Родовід”, друкарська фірма “Оранта”, інші установи і меценати. Наприклад, грант надали на ці роботи в посольстві США, багато власних коштів пожертвувала Елізабет Дюпонт Квін. Керівником проекту став Мирон Стахів (США), а головним автором фотографій Сергій Марченко.

На відкритті в музеї Гончара виступали етнічні колективи “Коралі”, гурт “Древо”, що виконував пісні Полісся. Відомі митці, такі як Михайло Ілленко, висловили свої зауваження з приводу досліджень цього етносу. Була присутня на відкритті і класик української літератури Ліна Костенко, “чорнобильська берегиня”, що й сама неодноразово відвідувала Чорнобиль, опікуючись врятуванням поліської культури та долею “самоселів”, і

присвятила цьому горю багато поезій, які з повним правом вважаються найпотужнішими із написаного на цю тему.

Петро Гончар, директор музею, на відкритті виставки зазначив: “Трагедія пов'язана з тим, що було менше, ніж треба, цементу любові серед нас”, і представив керівника проекту, Мирона Стахіва, який народився і виріс не в Україні, проте саме любов до Батьківщини підштовхнула його на цей відчайдушний, з погляду тверезомислячої людини, крок — поїхати до Чорнобильської зони.

Під час промови Мирон Стахів зазначив, що проект готувався близько 6 років, і перша його мета — створення документального фільму про врятування художньої культури Полісся. Сам Мирон приїхав до Києва ще 1989 року і познайомився з багатьма науковцями, які брали участь в експедиціях у Чорнобильську зону: істориками архітектури, етнографії. Усе це дуже зацікавило його, і він зрозумів, що весь світ має знати про титанічну працю, яку проводять українські науковці вже стільки років. Має за мету повідомити світові про цю працю. І, на жаль, як зазначив він, це, мабуть, не остання радіаційна аварія, яка трапляється в світі. Мирон дійшов переконання, що решта світу має розуміти, перед якою небезпекою опинилося людство. Познайомився з Сергієм Марченком, що знімав фільм про зону, знайшов кошти в діаспорі, університетах, благодійних і наукових установах, і вирушив у власні експедиції до Полісся...

Структура виставки відповідає змісту цих поїздок. Одна частина представляє зимові, мертві села, а друга — літні, ще не відселені. Стахів повідомив, що точна копія цієї виставки відкрилася також у Нью-Йорку, в Українському музеї, а потім поїде до Лондона, до Торонто тощо. Мирон Стахів вважає, що культура Полісся не вмерла, і в тих старих людей, що представляють її, є ще повні знання тієї культури, тому й треба від них якнайбільше назбирати і передати молодшим поколінням. І підкреслив, що хоча 200 000 осіб і вивезли після аварії, близько мільйона людей ще живе на забруднених територіях Полісся. Переважно це літні люди, які добре пам'ятають і фольклор, і народні звичаї. Молодші ж покоління виїхали. І тепер основною метою всіх цих робіт є поновлення ланцюга передачі споконвічних знань, повернення їх до молодого покоління. Тому наразі вже йдеться про створення великої навчальної програми, присвяченої вивченню цієї етнічної культури.

Засвідчили свою увагу до виставки й Марта Тухачевська-Хом'як, директор програми Фулбрайта, і Алекс Кузьма з Фонду допомоги дітям Чорнобіля.

Експозиція представила глядачам такі сповнені життям обличчя, такі мальовничі місця! Та біль того, що вони тепер усі називаються “зона”, не став меншим. Певно, в пам'яті людській є рани, які загоюватися не повинні, бо інакше виникатимуть нові, страшніші, і вже для всього людства смертельні.

● Сторінку підготувала
Людмила ІЛЬЄНКО
Фото Олександра ЛИТВИНЕНКА